

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ & ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Διπλωματική Εργασία

Ακτύπης Ιωάννης

Μάρτιος 2010

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ & ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

***«Μελέτη των Στεγαστικών Συνθηκών των Ρομά-Εφαρμογή στο
Δήμο Μεγαρέων»***

Φοιτητής: Ακτύπης Ιωάννης

Επιβλέπουσες Καθηγήτριες: κ. Πότσιου Χρυσή

κ. Δημοπούλου Έφη

Αθήνα, Μάρτιος 2010

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τις επιβλέπουσες Καθηγήτριές μου, κυρία Πότσιου Χρυσή και κυρία Έφη Δημοπούλου, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν και για την πολύτιμη καθοδήγησή τους καθόλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας. Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω τον κύριο Παπαβασίλη Γεώργιο, Πολιτικό Υπομηχανικό και τέως Αντιδήμαρχο του Δήμου Μεγαρέων, καθώς και τον κύριο Σούντη Σπυρίδωνα, κοινωνικό λειτουργό του Δήμου Μεγαρέων, για την πολύτιμη βοήθειά τους και την παραχώρηση σημαντικών στοιχείων κατά την επίσκεψή μου στο Δήμο Μεγαρέων, για την εκπόνηση της εφαρμογής του 5ου κεφαλαίου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, και ιδιαίτερως τη μητέρα μου και την εξαδέλφη μου, Σταθοπούλου-Στάϊκου Δήμητρα, καθώς και την φίλη μου Αλεξάνδρα Κωνσταντιδέλλη για την ψυχολογική τους υποστήριξη.

Πρόλογος

Η Επιτροπή για τη Νομική Ενίσχυση των Πτωχών (Commission on Legal Empowerment of the Poor), που συστάθηκε το 2005 από μία ομάδα αναπτυσσόμενων και αναπτυσσόμενων κρατών, τονίζει στο κείμενό της “Making the law work for everyone” (2008) ότι υπάρχει άμεση ανάγκη για ένταξη των κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένων πληθυσμιακών ομάδων. Ένας από τους βασικούς άξονες του κειμένου αυτού της Επιτροπής είναι τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και η πρόσβαση σε γη και στέγαση των παραπάνω ομάδων, τομέας άρρηκτα συνδεδεμένος με τα συστήματα διαχείρισης και τις πολιτικές γης.

Οι μειονότητες, εν γένει, και η μειονότητα των Ρομά, εν είδει, που διαβιούν στον ευρωπαϊκό χώρο εμπíπτουν κατά κοινή ομολογία στις αποκλεισμένες ομάδες στις οποίες αναφέρεται το παραπάνω κείμενο. Συγκεκριμένα, οι Ρομά, ομάδα με μακρόχρονη παρουσία στον ευρωπαϊκό χώρο, είναι, σύμφωνα με το European Roma Rights Centre, η μεγαλύτερη πληθυσμιακή μειονότητα στην Ευρώπη, παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει ακριβής εκτίμηση του συνολικού πληθυσμού της.

Η πρόσβαση των Ρομά σε βασικά δικαιώματα γης και ιδιοκτησίας, καθώς και η οικιστική τους κατάσταση στους καταυλισμούς που αυτοί διαβιούν, μπορούν να θεωρηθούν γενικά προβληματικές και χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς του χώρου στον οποίο βρίσκονται, έλλειψη τίτλου ιδιοκτησίας που συχνά οδηγεί σε εκδιώσεις από την πολιτεία, ελλιπή πρόσβαση σε στοιχειώδεις υποδομές και γενικότερα, φαινόμενα περιθωριοποίησης από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες.

Στόχος της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση της υπάρχουσας οικιστικής κατάστασης της μειονότητας των Ρομά στον ελλαδικό χώρο, αναδεικνύοντας τα προβλήματα σχετικά με την πρόσβασή τους σε γη και ιδιοκτησία και το υπάρχον νομικό πλαίσιο για τη γενικότερη κοινωνική τους ένταξη. Τέλος, επιχειρείται μία περαιτέρω εμβάθυνση στην οικιστική κατάσταση της εν λόγω μειονότητας σε συγκεκριμένο χώρο διαμονής τους στην περιοχή Βλυχού του Δήμου Μεγαρέων.

Abstract

In its final report, “making the law work for everyone” (2008), the Commission on Legal Empowerment of the Poor (est. 2005), being the initiative of a group of industrialised and developing countries, states the utmost importance of the social and economical inclusion of the poor and dispossessed. One of the four main pillars for legal empowerment, mentioned in the Commission’s report, is property rights and the access to land and housing of the aforementioned social groups. These areas are closely related to land management systems and land policies.

Minorities, including the Roma minority in Europe, are one of the socially and economically excluded groups that the Commission mentions in its report. The European Roma minority (being one of the oldest minorities in the continent), is according to the European Roma Rights Centre, the biggest one in this particular region, despite the fact that an actual accurate number for its population does not, as of yet, exist.

The access of the Roma minority to basic land and property rights, as well as the housing conditions in their settlements, can in general be thought of as lacking, and are characterised by uncertainty over the ownership of the land on which settlements are placed, lack of security of tenure that often leads to forced evictions, inadequate access to public services, and in a general segregation from other communities.

The purpose of this particular paper is to report on the existing housing conditions of the Roma minority in the region of Greece and the problems that arise relating to their access to land and housing, as well as the existing legal framework for their general social inclusion. Finally, an in-depth analysis is attempted, relating to the housing conditions of the Roma settlement “Vlychos”, in the municipality of Megara.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή: Διεθνής Δραστηριότητα σχετικά με την διοίκηση και διαχείριση της γης και τις ομάδες αποκλεισμού.....	9
2. Οι Ρομά στην Ευρώπη και τον Ελλαδικό χώρο	13
2.1. Ιστορική Αναδρομή – Οι Ρομά στην Ευρώπη	13
2.2. Οι Ρομά στην Ελλάδα.....	18
2.3. Οι κοινωνικές επιπτώσεις.....	22
2.4. Οι οικονομικές επιπτώσεις	25
2.5. Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....	29
3. Πολιτικές για την κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά.....	32
3.1. Ευρωπαϊκή Νομοθεσία και Οδηγίες	32
3.2. Ελληνική Νομοθεσία.....	39
3.3. Παρουσίαση των μέχρι τώρα προγραμμάτων για την κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά στην Ελλάδα	40
4. Μελέτη Οικιστικών Συνθηκών των Ρομά στον Ελλαδικό Χώρο	51
4.1. Θεωρητικές Έννοιες	52
4.1.1. Ορισμός Τυπολογίας Οικισμών	52
4.1.2. Ορισμός Τύπου Κελύφους	53
4.2. Πανελλαδική Καταγραφή.....	57
4.2.1. Πληθυσμιακή Κατανομή	57
4.2.2. Καταγραφή Χώρων Διαμονής	59
4.2.3. Χωροταξική Κατανομή των Χώρων Διαμονής.....	63
4.2.4. Προβλήματα χωροθέτησης.....	65
4.2.5. Τεχνικές Υποδομές στους Χώρους Διαμονής	71
4.2.6. Ιδιοκτησιακό Καθεστώς	77
4.3. Στατιστικά Στοιχεία Επιτόπιας Έρευνας.....	79
4.3.1. Ορισμός και Χωροταξική Κατανομή του Δείγματος.....	79
4.3.2. Ηλικιακή Κατανομή του Δείγματος - Σύγκριση με το Σύνολικό Πληθυσμό της Χώρας	82
4.3.3. Κατανομή του Δείγματος ως προς το Είδος Κατοικίας.....	83
4.3.4. Κατανομή του Δείγματος ως προς το Μέγεθος Κατοικίας	86
4.3.5. Μέγεθος Νοικοκυριού	91
4.3.6. Δείκτες Πυκνοκατοίκησης- Αριθμός Δωματίων	92
4.3.7. Υποδομές – Ανέσεις των Νοικοκυριών	94
4.3.8. Θέματα Ιδιοκτησίας.....	104
5. Ανάλυση οικιστικής κατάστασης των Ρομά του Δήμου Μεγαρέων	106

5.1.	Εισαγωγή: Οι χώροι διαμονής των Ρομά στο Νομό Αττικής.....	106
5.2.	Γενικά για το Δήμο Μεγαρέων.....	117
5.3.	Βλυχός Μεγάρων (Χώρος Διαμονής Ρομά).....	118
5.3.1.	Σύνθεση Πληθυσμού.....	125
5.3.2.	Χρήση Κτίσματος.....	126
5.3.3.	Φυλή και Κατοικία.....	127
5.3.4.	Τύπος Κτίσματος Κατοικιών Ρομά.....	128
5.3.5.	Πληθυσμός Οικογενειών Ρομά και Κελύφη που κατοικούν.....	130
5.3.6.	Περιοδικότητα Χρήσης Κατοικίας.....	131
5.3.7.	Τεχνικές Υποδομές.....	132
5.3.8.	Κοινωνικές Υποδομές.....	141
5.3.9.	Ιδιοκτησιακό Καθεστώς.....	144
5.3.10.	Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης.....	147
5.3.11.	Φωτογραφικό Υλικό από τον οικισμό Βλυχού του Δήμου Μεγάρων.....	148
6.	Συμπεράσματα-Προτάσεις.....	158
7.	Βιβλιογραφία-Πηγές.....	165

1. Εισαγωγή: Διεθνής Δραστηριότητα σχετικά με την διοίκηση και διαχείριση της γης και τις ομάδες αποκλεισμού

Σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, καθίσταται σαφής η ανάγκη για την κοινωνική ένταξη και την αντιμετώπιση του οικονομικού και κοινωνικού αποκλεισμού συγκεκριμένων ευπαθών, ως προς τους παραπάνω παράγοντες, ομάδων, σε όλες τις αναπτυσσόμενες και αναπτυγμένες χώρες του κόσμου, συμπεριλαμβανομένων και των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ανάγκη αυτή τονίζεται επίσημα στο κείμενο της Επιτροπής για τη Νομική Ενίσχυση των Πτωχών (Committee for the Legal Empowerment of the Poor) με τίτλο «*Κάνοντας το νόμο να δουλεύει για όλους*» (*Making the law work for everyone, 2008*), σύμφωνα με την οποία, 4 δισεκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως στερούνται ίσης νομικής μεταχείρισης, με αποτέλεσμα να εγκλωβίζονται σε ένα φαύλο κύκλο ανέχειας και περιθωριοποίησης.

Οι εργασίες για τη νομική ενίσχυση των ομάδων αποκλεισμού ξεκίνησαν το 2005 από μία ομάδα αναπτυσσόμενων και βιομηχανοποιημένων κρατών, συμπεριλαμβανομένων του Καναδά, της Δανίας, της Αιγύπτου, της Φιλανδίας, της Γουατεμάλας, της Ισλανδίας, της Ινδίας, της Νορβηγίας, της Σουηδίας, της Νοτίου Αφρικής, της Αγγλίας και της Τανζανίας, με σκοπό να ολοκληρώσουν τις εργασίες τους μέχρι το 2008. Την συμπροεδρία της πρωτοβουλίας αυτής, που ονομάστηκε Committee for the Legal Empowerment of the Poor είχε η Madeleine Albright, πρώην Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ και ο Περουβιανός οικονομολόγος Hernando de Soto. Η Επιτροπή για τη Νομική Ενίσχυση των Πτωχών είναι η πρώτη παγκόσμια πρωτοβουλία με σκοπό να εστιάσει στο συσχετισμό μεταξύ περιθωριοποίησης, ανέχειας και τη λειτουργία του νόμου. Η πρωτοβουλία αυτή υπάγεται στο Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Development Programme).

Η Επιτροπή προωθεί την αρχή ότι, η ανέχεια μπορεί να μειωθεί μόνο εάν οι κυβερνήσεις εστιάσουν στη νομική ισότητα όλων των πολιτών, και ιδιαίτερα των κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένων ομάδων. Έχοντας αυτόν το σκοπό, η Επιτροπή διερευνά τους τρόπους μείωσης της ανέχειας, μέσω μεταρρυθμίσεων που διευρύνουν την πρόσβαση στη νομική προστασία και σε ίσες ευκαιρίες για όλους.

Ένας από τους στόχους της Επιτροπής είναι να υποστηρίξει νομικά τους εμπλεκόμενους σε αυθαιρεσίες, ώστε τα μη νόμιμα συμφωνητικά που έχουν, να αποκτήσουν νομική υπόσταση και προστασία, και να βρεθεί ένας ασφαλής, σίγουρος και ισότιμος τρόπος για την ενσωμάτωσή τους

στον ορθό δρόμο της οικονομίας. Αυτό θεωρείται απαραίτητο για την υποστήριξη αυτών, ώστε να αποκομίσουν ουσιαστικά οφέλη από την ανερχόμενη εθνική και παγκόσμια οικονομία.

Η Επιτροπή έχει επίσης εστιάσει το έργο και τις προτάσεις της πάνω στο θέμα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, ερευνώντας τρόπους, με τους οποίους μπορούν να ενισχυθούν νομικά οι αποκλεισμένες ομάδες και να μειωθεί η ανέχειά τους, όταν έχουν δικαιώματα στην ιδιοκτησία γης, ορισμένα με διαφανή και λειτουργικό τρόπο.

Το κείμενο της Επιτροπής (Making the law work for everyone) τονίζει ότι, υπάρχει άμεση ανάγκη για συστηματική αλλαγή του φαινομένου αυτού, και προτείνει τη νομική υποστήριξη των περιθωριοποιημένων ομάδων, την πρόσβασή τους σε θεμελιώδη νομικά δικαιώματα και υπηρεσίες που σε βάθος χρόνου, θα βοηθήσουν τις ομάδες αυτές να εξασφαλίσουν και να αυξήσουν τους πόρους τους.

Ένας από τους τέσσερις βασικούς άξονές της ατζέντας της Επιτροπής για την Νομική Ενίσχυση των Πτωχών είναι τα **ιδιοκτησιακά δικαιώματα και η πρόσβαση σε γη και στέγαση** των κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένων ομάδων, τομέας άρρηκτα συνδεδεμένος με τα συστήματα διαχείρισης και τις πολιτικές γης.

Ο Darren R Thorne, στην ομιλία του στο *Συνέδριο για την Οικονομική Ενίσχυση των Πτωχών* που διεξήχθη στο Bergen της Νορβηγίας στις 10 και 11 Απριλίου 2008, τονίζει:

«Σχετικά με την καταπολέμηση της φτώχειας και την ενίσχυση των πτωχών, η σημαντικότητα της ιδιοκτησίας είναι προφανής. Η ιδιοκτησία, και ιδιαίτερα η ιδιοκτησία γης και κατοικίας είναι ένας από τους σιγουρότερους τρόπους εξόδου από την ταπεινωτική ανέχεια που μαστίζει τόσο μεγάλο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού».

Επηρεασμένοι από αυτό το γενικότερο κλίμα νομικής ενίσχυσης και πάταξης της ανέχειας και της περιθωριοποίησης κοινωνικών ομάδων, που προωθεί η Επιτροπή για τη Νομική Ενίσχυση των Πτωχών, οι οργανισμοί της Οικονομικής Επιτροπής για την Ευρώπη των Ηνωμένων Εθνών (UN ECE), όπως η Committee of housing and Land Management (CHLM), το Working party on Land Administration (WPLA) και το Real Estate market advisory Group (REM), αναγνωρίζοντας ότι «η σωστή διαχείριση γης αποτελεί θεμελιώδη αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης», έχουν εντείνει τις προσπάθειες τους για «μεταρρύθμιση της διαχείρισης ιδιοκτησίας γης, απλοποίηση και βελτιστοποίηση των συστημάτων διαχείρισης γης» προσπαθώντας παράλληλα «να καταστήσουν την αγορά ακινήτων εργαλείο για την πρόσβαση των οικονομικά και κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων στην ιδιοκτησία γης», και «να επιτύχουν την αναβάθμιση και την αντιστροφή του φαινομένου δημιουργίας παραγκουπόλεων» (Paola Daeda, 2008).

Από τα παραπάνω φαίνεται τόσο η ανάγκη, όσο και η τάση για συστήματα διαχείρισης, καθώς και πολιτικές γης, με ιδιαίτερη έμφαση στην εύκολη πρόσβαση στην ιδιοκτησία γης, για τις ομάδες κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού, αφού με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μια ευκαιρία εξόδου τους από την ανέχεια και τη σταδιακή τους κοινωνική ένταξη.

Διεθνώς, μια τέτοια ομάδα κοινωνικού αποκλεισμού με μακρόχρονη παρουσία στον ευρωπαϊκό χώρο, είναι η μειονότητα των Ρομά. Σύμφωνα με τον κ. Θ. Αλεξανδρίδη (staff attorney of European Roma Rights Centre):

«Δεν υπάρχουν ακριβή νούμερα για το πληθυσμιακό μέγεθος της μειονότητας των Ρομά στην Ευρώπη. Ο συνολικός πληθυσμός των Ρομά στην Ευρώπη εκτιμάται σήμερα κάπου ανάμεσα σε 7 με 10 εκατομμύρια άτομα. Αυτό το νούμερο καθιστά τους Ρομα ως τη μεγαλύτερη ευρωπαϊκή μειονότητα. Περίπου 70% των Ρομά ζουν στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, καθώς και στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Μεγάλος πληθυσμός μεταξύ 400.000 και 1.000.000 ζει επίσης στην Ουγγαρία, τη Σερβία, η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, το Μαυροβούνιο, τη Σλοβακία και την Τουρκία. Η Ισπανία είναι η χώρα με το μεγαλύτερο πληθυσμό Ρομά στη δυτική Ευρώπη (περίπου 630.000), η Γαλλία έχει περίπου 310.000, η Ιταλία περίπου 130.000, η Ελλάδα περίπου 350.000 και η Γερμανία περίπου 70.000».

Αναφορικά με την πρόσβαση των Ρομά σε ιδιοκτησιακά δικαιώματα γης και κατοικίας, ο κ. Αλεξανδρίδης τονίζει: «Μεγάλος αριθμός Ρομά στην Ευρώπη ζει σε συνθήκες στέγασης, κάτω έως πολύ κάτω του αποδεκτού, πολλές φορές σε περιθωριοποιημένα αστικά γκέτο που χαρακτηρίζονται από:

- Αβεβαιότητα σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς του χώρου στον οποίο βρίσκονται.
- Έλλειψη τίτλου ιδιοκτησίας που συχνά οδηγεί σε εκδιώξεις από την πολιτεία.
- Έλλειψη ή μη επαρκή πρόσβαση σε δημόσια αγαθά όπως αποχέτευση, ηλεκτρισμός, παροχή πόσιμου νερού, θέρμανσης κτλ.
- Έλλειψη ή ανεπαρκή πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες όπως εκπαίδευση, ταχυδρομικό δίκτυο, υποδομές υγείας κ.α.
- Συνθήκες υγειονομικού κινδύνου
- Φαινόμενα περιθωριοποίησης από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες. (T. Alexandridis, 2008)»

Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτουν οι ακόλουθες τυπολογίες περιπτώσεων:

- Ρομά που έχουν ιδιοκτησία γης, αλλά δεν τους επιτρέπεται η δόμηση ή η συνδεσή τους με τα δημόσια δίκτυα υπηρεσιών.
- Ρομά που καταπατούν κρατικές γαίες.
- Ρομά που καταπατούν ιδιωτική ιδιοκτησία.
- Ρομά που ζουν σε εντελώς ακατάλληλες για κατοικία καταπατημένες περιοχές πχ. βιομηχανικές ζώνες, χωματερές κτλ.
- Ρομά που ακολουθούν το νομαδικό πρότυπο ζωής, χωρίς να απολαμβάνουν ειδικά διαμορφωμένους χώρους υποδοχής για τις μετακινήσεις τους.

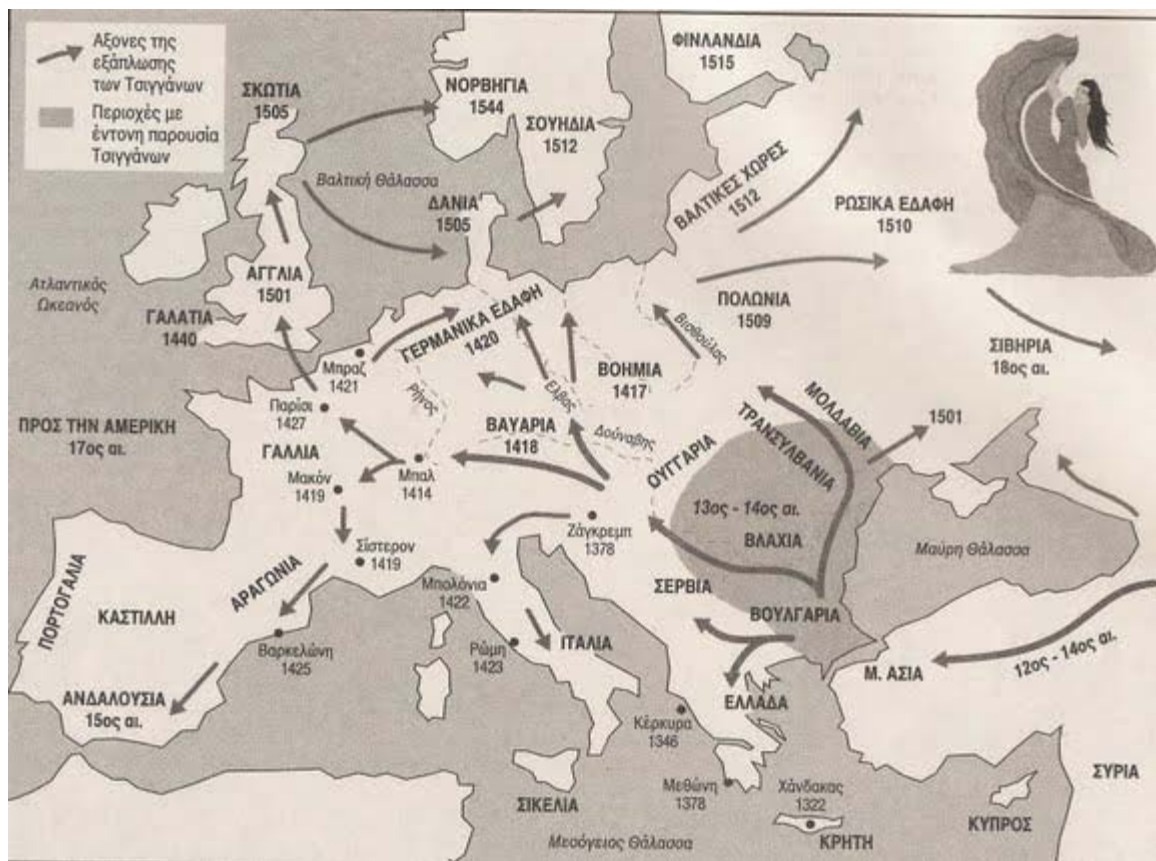
Είναι λοιπόν προφανές από τα παραπάνω, ότι η μειονότητα των Ρομά ανήκει ακριβώς στην κατηγορία ομάδων στις οποίες αναφέρεται η Επιτροπή για την Νομική Ενίσχυση των Πτωχών στο κείμενο της *Making the Law Work for Everyone*, και φαίνεται η προβληματική πρόσβαση της μειονότητας αυτής στα στοιχειώδη ιδιοκτησιακά δικαιώματα γης, θέμα που όπως αναφέρθηκε παραπάνω, εμπίπτει στην ατζέντα οργανισμών, όπως *United Nations Economic Commission for Europe, Committee of Housing and Land Management* και *Working Party on Land Administration*.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει, το παραπάνω φαινόμενο στον ελλαδικό χώρο, καταγράφοντας την υπάρχουσα κατάσταση, τα προβλήματα που προκύπτουν από την μη ένταξή τους στο κοινωνικό σύστημα (ηθελημένη η μη), τις οικιστικές συνθήκες και κατ' επέκταση τις ανάγκες της μειονότητας των Ρομά, αναφορικά με την πρόσβασή τους στη γη αλλά και τις ενέργειες και το υπάρχον νομικό πλαίσιο για την γενικότερη κοινωνική τους ένταξη, χρησιμοποιώντας ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία ανά είδος οικισμού στις διάφορες περιοχές της ελληνικής επικράτειας και εστιάζοντας κατά το 5ο κεφάλαιο αποκλειστικά στον οικισμό Ρομά του δήμου Μεγαρέων.

2. Οι Ρομά στην Ευρώπη και τον Ελλαδικό χώρο

2.1. Ιστορική Αναδρομή – Οι Ρομά στην Ευρώπη

Για την καταγωγή και την εμφάνιση των Ρομά στην Ευρώπη έχει αναπτυχθεί μια πλούσια ιστορική και επιστημονική γενικότερα έρευνα. Από ιστορικές πηγές και μαρτυρίες φαίνεται ότι οι Ρομά, λαός νομαδικός και άρα μετακινούμενος, κατάγονται από τις Ινδίες. Η εμφάνισή τους και η σταδιακή εγκατάστασή τους στα Βαλκάνια, και την Ευρώπη αναφέρεται ήδη από τις αρχές του 13^{ου} αιώνα.

Χάρτης 2-1: Χάρτης που απεικονίζει την έλευση των Ρομά στην Ευρώπη (Πηγή: *Atlas des diasporas*, G Glialiand – J.P. Raqueau, εκδ. Odile Jacob, 1989)

Στις συνθήκες της φεουδαλιστικής Ευρώπης και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μέσα στην πανσπερμία των λαών, νομαδικοί πληθυσμοί όπως οι Ρομά μετακινούνται ανεμπόδιστα και ελεύθερα, διατηρώντας τη φυλετική συνοχή και την πολιτισμική ταυτότητα, αποτελώντας μια

κλειστή ομάδα, με ανοιχτούς όμως τους δίαυλους επικοινωνίας και αρμονικές σχέσεις με το κοινωνικό σώμα.

Ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα προσαρμοσμένη στο νομαδικό τρόπο ζωής τους, αλλά ταυτόχρονα οργανικά χρήσιμη στις συνθήκες των οικονομικών σχέσεων της εποχής, εξασφαλίζοντας, έτσι, τους όρους επιβίωσης και διατήρησης της φυλετικής και πολιτισμικής τους ταυτότητας.

Συνεκτικό στοιχείο αποτέλεσε και αποτελεί η (προφορική) γλώσσα τους, η οποία αναπαράγεται με εντυπωσιακό τρόπο μέχρι σήμερα, παρά την αναμεταξύ των κοινοτήτων γεωγραφική απόσταση και αποκοπή, δείγμα πολιτισμικής αντοχής.

Οι ιστορικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί, με την εμφάνιση στην Ευρώπη των εθνικών κρατών, την αστική επανάσταση, και την διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τον 19^ο αιώνα, και οι ανακατατάξεις και αναδιατάξεις συνόρων και κρατών στον 20^ο αιώνα, δημιούργησαν ένα διαφορετικό *status* στην εγκατάσταση των Ρομά, οι οποίοι κατ' επιλογή ή αναγκαστικά, παραμένουν περιορισμένοι στα σύνορα της κρατικής οντότητας που βρέθηκαν στην συγκεκριμένη χρονική-ιστορική στιγμή.

Στο σημείο αυτό παρατίθενται στατιστικά πληθυσμιακά στοιχεία αναφορικά με τον αριθμό των Ρομά στις χώρες της Ευρώπης. Ο παρακάτω πίνακας περιέχει σταθερούς αριθμούς που είναι ενδεικτικότεροι για τη μακροπρόθεσμη εικόνα παρά για τις πρόσφατες πληθυσμιακές μετακινήσεις· εάν συμπεριλαμβάνονταν οι νέες αφίξεις θα προέκυπτε σημαντική αύξηση των αριθμών που δίνονται για αρκετά κράτη της Δυτικής Ευρώπης, όπως η Σουηδία, η Ιταλία, η Γερμανία, η Αυστρία κλπ.

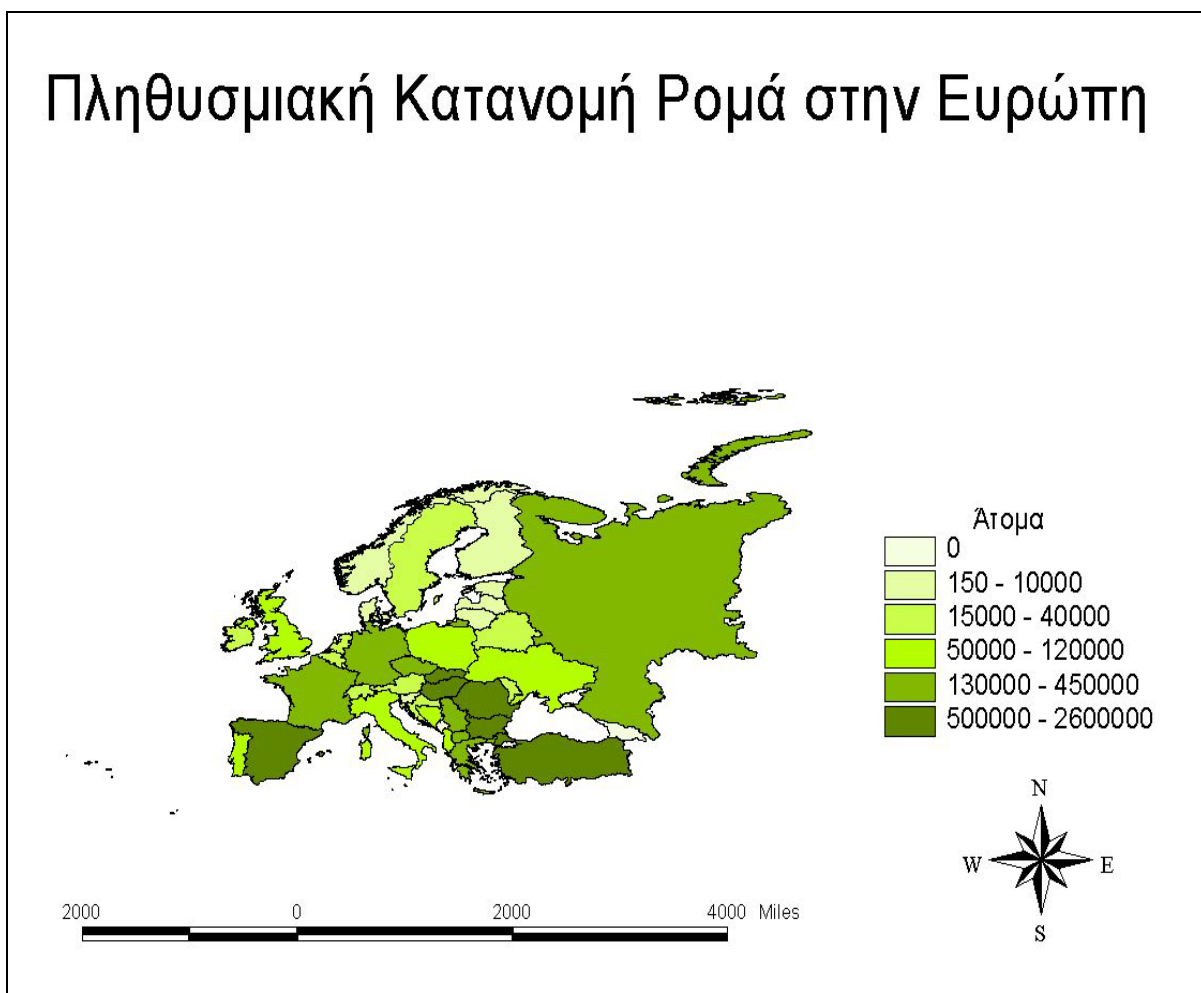
Πίνακας 2-1: Στατιστικά πληθυσμιακά στοιχεία αναφορικά με τον αριθμό των Ρομά στις διάφορες χώρες της Ευρώπης (Πηγή: Κέντρο Τσιγγάνικων Ερευνών, Πανεπιστήμιο René Descartes University, Παρίσι, 1994)

ΚΡΑΤΟΣ	ΕΛΑΧΙΣΤΟΣ	ΜΕΓΙΣΤΟΣ
Αλβανία	90.000	100.000
Αυστρία	20.000	25.000
Βέλγιο	10.000	15.000
Βοσνία	40.000	50.000
Βουλγαρία	700.000	800.000
Γαλλία	280.000	340.000
Γερμανία	110.000	130.000
Δανία	1.500	2.000
Ελβετία	30.000	35.000
Ελλάδα	160.000	200.000
Εσθονία	1000	1.500
Ηνωμένο Βασίλειο	90.000	120.000
Ιρλανδία	22.000	28.000
Ισπανία	650.000	800.000
Ιταλία	90.000	110.000
Κροατία	30.000	40.000
Κύπρος	500	1000
Λετονία	2.000	3.500
Λευκορωσία	10.000	15.000
Λιθουανία	3.000	4.000
Λουξεμβούργο	100	150
Μακεδονία	220.000	260.000

Μολδαβία	20.000	25.000
Νορβηγία	500	1000
Ολλανδία	35.000	40.000
Ουγγαρία	550.000	600.000
Ουκρανία	50.000	60.000
Πολωνία	50.000	60.000
Πορτογαλία	40.000	50.000
Ρουμανία	1.800.000	2.600.000
Ρωσία	220.000	400.000
Σερβία	400.000	450.000
Σλοβακία	480.000	520.000
Σλοβενία	8.000	10.000
Σουηδία	15.000	20.000
Τουρκία	300.000	500.000
Τσεχία	250.000	300.000
Φινλανδία	7.000	9.000
ΣΥΝΟΛΟ	7.000.000	8.500.000

Από τα στοιχεία του πίνακα προκύπτει ο χάρτης πληθυσμιακής κατανομής των Ρομά για τις χώρες της Ευρώπης. Ο αριθμός ατόμων που έχει χρησιμοποιηθεί είναι ο μέγιστος του πίνακα, δεδομένου ότι τα στοιχεία αναφέρονται στο 1994 και αναμένεται, ούτως ή άλλως, πληθυσμιακή αύξηση σε σχέση με την περίοδο εκείνη.

Πληθυσμιακή Κατανομή Ρομά στην Ευρώπη

Χάρτης 2-2: Πληθυσμιακή κατανομή Ρομά στην Ευρώπη

Πρέπει να σημειωθεί η πιθανή απόκλιση των παραπάνω στοιχείων από την πραγματικότητα, δεδομένης της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας της ομάδας και την επίδραση αυτής, τόσο στην έλλειψη σταθερού τύπου διαμονής, όσο και στις ενυπάρχουσες δυσκολίες αποτελεσματικής καταγραφής.

Ο ακριβής αριθμός των Ρομά στην Ελλάδα σήμερα, δεν είναι δυνατόν να υπολογιστεί, καθώς δεν υπάρχουν στατιστικές που να οδηγούν σε συγκεκριμένες εκτιμήσεις. Ένας πρόσθετος λόγος είναι η δυσκολία του να προσδιορίσουμε με ακρίβεια ποιοί είναι οι γνήσιοι Ρομά και με τι κριτήριο θα τους κατατάξουμε στην ομάδα αυτή. Αρκετοί αρνούνται να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους ή άλλοι, την απεμπολούν για χάρη μιας ασφαλέστερης διαβίωσης. Σύμφωνα ωστόσο με τις υπάρχουσες εκτιμήσεις ο πληθυσμός υπολογίζεται μεταξύ 120.000 και 150.000, ενώ ορισμένοι σύλλογοι, όπως ο Πανελλήνιος Σύλλογος Ελλήνων Αθίγγανων που εδρεύει στην Αγία Βαρβάρα ανέβασε πρόσφατα τον αριθμό σε 300.000. Ο αριθμός αυτός αμφισβητείται από άλλες πλευρές δεδομένου ότι δεν υπάρχει σχετική επίσημη απογραφή ούτε σε εθνική ούτε σε τοπική κλίμακα

αλλά και λόγω αστικοδημοτικών εκκρεμοτήτων των Ρομά. Το ελληνικό παρατηρητήριο Ελσίνκι¹, πάντως, αναφέρεται σε 300-350.000 ενώ η κυβέρνηση πιστεύει ότι είναι γύρω στους 200.000 ή λιγότεροι (Πηγή: *Equal-ΔΙ.ΚΑ.ΔΙ. – ΡΟΜ, Μάιος 2008*).

2.2. Οι Ρομά στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η εμφάνιση των Ρομά αναφέρεται μέσα στις παραπάνω αναφερθείσες συνθήκες. Ένας μεγάλος όμως αριθμός μετακινήθηκε στην Ελλάδα, στην ανταλλαγή πληθυσμών του 1922, ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία.

Για μια μεγάλη χρονική περίοδο, το ελληνικό κράτος προσπάθησε να ενοποιήσει την ελληνική κοινωνία και την πολυπολιτισμικότητά της, ανασυνθέτοντας την πολιτισμική βάση της σύγχρονης Ελλάδας. Μέσα από μια τέτοια διαδικασία τέθηκαν οι βάσεις της ενσωμάτωσης των Ρομά, γεγονός που αποδείχτηκε πολύ δύσκολο.

Το 1955 το Ελληνικό κράτος αποδίδει την Ελληνική Ιθαγένεια στους Ρομά που κατοικούν στην Ελληνική Επικράτεια με σχετικό νομοθετικό διάταγμα (Ν.Δ. 3370/55), το οποίο δημιουργεί το στοιχειώδες θεσμικό πλαίσιο για την αναγνώρισή τους ως πολίτες της χώρας και άρα, ως δικαιούχους εν δυνάμει βασικών και θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων.

Το πλαίσιο αυτό ολοκληρώνεται με τις θεσμικές ρυθμίσεις με τις Γενικές Διαταγές: Γ.Δ. 212/69468/78 και 51/16701/79 Υπουργείου Εσωτερικών «Για την τακτοποίηση από απόψεως ιθαγένειας των διαβιούντων στην χώρα μας Αθίγγανων» και «Περί εγγραφής αδήλων Αθίγγανων». Αξίζει να σημειωθεί ότι το παραπάνω νομοθετικό πλαίσιο καταργήθηκε με το Άρθρο 34 του Νόμου 3284/2004 (Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας).

¹ Το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι, συντομογραφικά ΕΠΣΕ, αποτελεί ελληνική μη κυβερνητική οργάνωση (ΜΚΟ). Πρόκειται για το ελληνικό τμήμα της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η οποία έχει ως σκοπό την υποστήριξη και τη δημοσιοποίηση των αρχών της τελικής πράξης της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, που υπογράφηκε στο Ελσίνκι της Φινλανδίας τον Αύγουστο του 1975, γνωστές και ως «Συμφωνίες του Ελσίνκι» (Helsinki Accords).

Η οργάνωση ιδρύθηκε το 1993 και δηλωμένος σκοπός της είναι "να παρακολουθεί, να δημοσιοποιεί, να ασκεί πίεση και να παρεμβαίνει για θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διακρίσεων στην Ελλάδα, και, περιστασιακά, στα Βαλκάνια". Επίσης, παρακολουθεί συντονισμένα τα ελληνικά και βαλκανικά μέσα μαζικής ενημέρωσης όσον αφορά ρατσιστικά, μισαλλόδοξα ή εθνικιστικά στερεότυπα μίσους. Το έργο της περιλαμβάνει, σε συνεργασία με άλλες ΜΚΟ, τη δημοσίευση δελτίων τύπου, αναλυτικών ετήσιων εκθέσεων, εναλλακτικών εκθέσεων προς τις Επιτροπές Εμπειρογνώμων για τις Συμβάσεις του ΟΗΕ, όπως επίσης εξειδικευμένες εκθέσεις αναφορικά με εθνικές ή εθνικές, εθνογλωσσικές, θρησκευτικές και μεταναστευτικές κοινότητες που υφίστανται στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια.

Οι τάσεις κοινωνικής εξέλιξης και σε μεγάλο βαθμό αστικοποίησης της ελληνικής κοινωνίας, που κατάφερε να αφομοιώσει την πολιτισμική πολυμορφία της, δεν μπόρεσαν να συμπεριλάβουν στο μεγαλύτερο τμήμα τους Ρομά.

Οι Ρομά αποτέλεσαν «κλειστή» κοινωνική ομάδα, που διατήρησε τη δική της δομή και ιεραρχία, βασιζόμενη στην οικογένεια μεγάλης κλίμακας και έχοντας σαν συνεκτική ύλη την (προφορική) γλώσσα και ένα πλέγμα παραδόσεων και εθίμων. Η δομή αυτή για μεγάλες χρονικές περιόδους δεν υπήρξε αντίπαλη στις κοινωνικές δομές και συνθήκες. Τουναντίον, μέσα στις συνθήκες της αγροτικής ελληνικής κοινωνίας, ως τον δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, οι Ρομά διατήρησαν μια ισορροπία, αναπτύσσοντας επαγγελματικές δραστηριότητες συμπληρωματικές και άρα χρήσιμες για τις τότε κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες.

Το γυρολογικό εμπόριο, οι αγροτικές εργασίες και η εμπορία αγροτικών προϊόντων λιανικής κλίμακας, η ανάπτυξη τεχνικών επαγγελμάτων (του καλαθοπλέκτη, του γανωτή κλπ.) διατήρησαν, ως κοινωνικά χρήσιμη για τις καταναλωτικές ανάγκες της εποχής, την παρουσία των Ρομά στην κοινωνική δομή, έστω και στην κατώτερή της (ταξικά και οικονομικά) κλίμακα.

Σε αυτές τις συνθήκες αποτελούν μια κλειστή ομάδα, με άξονα τις παραδόσεις, τα έθιμα και τις συνήθειες, με ανοιχτούς όμως τους διαύλους επικοινωνίας και συναλλαγής με το υπόλοιπο κοινωνικό σώμα. Σε αυτήν την περίπτωση, η συσπείρωση της κοινότητας των Ρομά είναι θετική, εφόσον αποσκοπεί στην διατήρηση και ανανέωση της πολιτισμικής ταυτότητάς της η οποία, μάλιστα, έχει μια μακρά ιστορία και αναπαράγεται με εντυπωσιακή συνέχεια (αν και χωρίς επικοινωνιακές δυνατότητες) σε πολλά σημεία του πλανήτη.

Η θέση της κοινότητας των Ρομά στην κοινωνική δομή τίθεται σταδιακά σε πλήρη κρίση, όταν από την δεκαετία του 1960 επέρχονται στην ελληνική οικονομία και κοινωνία σημαντικές μεταβολές.

Η παρακμή και η ερήμωση της αγροτικής υπαίθρου, λόγω της τότε βιομηχανικής ανάπτυξης, της μετανάστευσης και της αστυφιλίας, μειώνει το «ζωτικό χώρο» της οικονομικής τους δραστηριότητας σε ότι αφορά την «κοινωνικά χρήσιμη» εργασιακή τους διέξοδο στον αγροτικό χώρο.

Η ανάπτυξη βιομηχανοποιημένων προϊόντων ευρείας κατανάλωσης αχρηστεύει τις επαγγελματικές τους δεξιότητες ως τεχνίτες, ενώ η σταδιακή έκρηξη του τριτογενή τομέα και βέβαια, κυρίως του εμπορίου τους αποκόβει από την φυσική για τον νομαδικό τρόπο ζωής τους διέξοδο στο γυρολογικό εμπόριο.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, η φτωχή αυτή κοινότητα γίνεται φτωχότερη λόγω της απώλειας της δυνατότητας παραγωγής του αναγκαίου για την επιβίωση εισοδήματος, ενώ συνήθως

αναγκάζονται να πλησιάσουν περισσότερο στα αστικά κέντρα, τα οποία αναπτύσσονται ως πόλοι οικονομικής ανάπτυξης, που δημιουργούν δυνατότητες και ευκαιρίες για δευτερεύουσες εργασίες.

Η αστικοποίηση, που διογκώνει τις πόλεις και προκαλεί προϋποθέσεις εκμετάλλευσης της γης, ιδιαίτερα με τον μηχανισμό της αντιπαροχής (για τον ελληνικό χώρο) και η άρνηση των Ρομά να προσαρμοστούν και να επενδύσουν σε γη ή διαμερίσματα τα έσοδά τους, τους εξαναγκάζει στην ολοένα και πιο υποβαθμισμένη εγκατάσταση, στις περιαστικές ζώνες των πόλεων, ιδιαίτερα σ' αυτές με έντονα τα χαρακτηριστικά της περιβαλλοντικής και αστικής παρακμής. Πρέπει να σημειωθεί ότι στην πλειονότητά τους, οι Ρομά απεχθάνονται τη ζωή σε διαμερίσματα, και σε περιορισμένο χώρο χωρίς επαφή με την φύση.

Αγροτικές περιοχές, κατ' εξοχήν εκτός σχεδίου πόλης, και ιδιαίτερα βιομηχανικές ζώνες και περιοχές γενικότερης απαξίας της γης, όπου δεν επιτρέπεται η οίκηση, έλκουν την εγκατάσταση των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων και ιδιαίτερα των Ρομά. Κατά κανόνα, οι Ρομά δημιουργούν περιοχές αυθαίρετης δόμησης σε καταπατημένη ιδιωτική ή κρατική ή δημόσια γη, δημιουργώντας θύλακες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, με σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, αλλά κυρίως δημιουργώντας τις συνθήκες για αυξανόμενη κοινωνική παρακμή. Οι περιοχές αυτές, ως μη οικιστικές περιοχές, χαρακτηρίζονται από την παντελή, συνήθως, απουσία στοιχειωδών υποδομών, τεχνικών (ύδρευσης, αποχέτευσης, συγκοινωνίας κλπ), αλλά κυρίως κοινωνικών (σχολείων, ιατρείων, υπηρεσιών κλπ). Το γεγονός αυτό βαθαίνει ακόμη περισσότερο τις συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού τους και δυσκολεύει την πρόσβαση στα κοινωνικά αγαθά και δικαιώματα.

Η συνοπτική αυτή περιγραφή του μηχανισμού δημιουργίας «θυλάκων» φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού δεν αφορά μόνο τους Ρομά. Στις περιοχές αυτές συγκεντρώνονται και άλλες ομάδες, με διαφορετική κουλτούρα, καταγωγή και προέλευση, με ένα κοινό χαρακτηριστικό: την - απόλυτη πολλές φορές- φτώχεια που οδηγεί στην κοινωνική περιθωριοποίηση και αποκλεισμό.

PRISMA

Εικόνα 2-1: Ρακοσυλλέκτες Ρομά στη χωματερή (Χ.Υ.Τ.Α.) Άνω Λιοσίων συλλέγουν μεταλλικά αντικείμενα για επεξεργασία και μεταπώληση (Πηγή: Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ)

Το στοιχείο αυτό σε πολλές περιπτώσεις δημιουργεί μια «εσωτερική» κοινωνική διαμάχη (στο εσωτερικό των μειονοτήτων) και σύγκρουση για την κατάκτηση της ηγεμονίας στην κλίμακα του «θύλακα». Στο πλαίσιο μιας θεώρησης της Κοινωνικής Ψυχολογίας, φαίνεται ότι ο κοινωνικά αποκλεισμένος, αναζητεί έναν «πιο» κοινωνικά αποκλεισμένο, για να αμβλύνει την αυτό-συνειδησή του ως κοινωνικά αποκλεισμένος.

Έτσι οι Ρομά, μέσα από την εξέλιξη αυτών των φαινομένων, έρχονται σε μια τριπλή σύγκρουση:

- Με το κυρίαρχο κοινωνικό σώμα και το σύστημά του, εφόσον από την μια πλευρά οι δυνατότητές τους να παρέχουν πλέον κοινωνικά χρήσιμη εργασία έχουν περιοριστεί σε εμπόριο αγροτικών προϊόντων, γυρολογικό εμπόριο κλπ, ενώ από την άλλη πλευρά αντιστέκονται στην πολιτισμική αφομοίωση.

- Με άλλες ομάδες κοινωνικά αποκλεισμένων, στο πλαίσιο της ενδοσύγκρουσης στην μικροκλίμακα των «θυλάκων».

- Με άλλες ομάδες νεοφερμένων Ρομά, οι οποίοι είτε λόγω φυλετικής διαφοροποίησης, είτε λόγω κοινωνικών συγκυριών επιλέγουν και επιτυγχάνουν την ελάχιστη κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση, βαίνοντας τα πρώτα σκαλιά της διαδικασίας αστικοποίησης.

Για πολλές δεκαετίες, η κυρίαρχη συλλογική αντίληψη για τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά, τους θέλει να επιλέγουν συνειδητά ως τρόπο ζωής το στερεότυπο μοντέλο του πλανόδιου σκηνίτη, του αποκομμένου από τις κοινωνικές δομές ατόμου.

Οι Ρομά πράγματι ζουν περιθωριακά, αναπτύσσουν παραβατικές συμπεριφορές, έχουν γενικά, πολύ χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, δείχνουν δυσκολία προσαρμογής στις κοινωνικές δομές. Η κατάσταση όμως αυτή είναι αποτέλεσμα στάσης επιβίωσης απέναντι σε ένα ολοένα μεταβαλλόμενο και ανταγωνιστικό κοινωνικό σώμα.

Τη διαδικασία κοινωνικής ένταξης δεν ακολούθησαν στην πλειονότητά τους οι Έλληνες Ρομά, αλλά σε γενικές γραμμές ούτε και οι Ρομά που διαβιούν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίοι παρέμειναν μια ομάδα με υψηλό βαθμό συνοχής, εσωτερικής αλληλεγγύης και συσπείρωσης. Οι πρόσφατες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές στην ελληνική κοινωνία ιδιαίτερα με την εμφάνιση των κυμάτων των οικονομικών μεταναστών και των προσφύγων επιτείνει την κατάσταση αυτή.

2.3. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οι Ρομά κατά την ιστορική εξέλιξη των κοινοτήτων τους έχουν υιοθετήσει τρόπους ζωής και παραδόσεις που διαφέρουν από τα ήθη της πλειοψηφίας, θεωρούνται όμως από τους ίδιους θεμελιώδη στοιχεία της συλλογικής τους ταυτότητας και πηγή υπερηφάνειας του λαού τους. Ένα

τέτοιο στοιχείο είναι ο νομαδικός τρόπος ζωής.

Οι Ρομά ανήκουν σε διάφορες (συχνά και αντιμαχόμενες) «φυλές», δεν αποτελούν δηλαδή μια απόλυτα ομοιογενή ομάδα. Αναφέρονται ενδεικτικά κάποιες διαφοροποιήσεις: η πλειονότητα των Ελλήνων Ρομά είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι που μιλούν τη γλώσσα «βλάχουρα Ρομά». Οι περισσότεροι Ρομά που ζουν στη Δ. Θράκη αντίθετα είναι Μουσουλμάνοι, μέλη αναγνωρισμένης μειονότητας στην Ελλάδα από τη Συνθήκη της Λοζάνης του 1923 και μιλούν «να-βλάχουρα Ρομά». Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μεγάλη εισροή Ρομά αλβανικής καταγωγής από την Αλβανία και τις περιοχές της τέως Γιουγκοσλαβίας, γεγονός που οξύνει το πρόβλημα των Ρομά στην Ελλάδα.

Υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης μεταξύ των διαφόρων ομάδων Ρομά: στην Αγία Βαρβάρα, λόγω χάρη, οι Ρομά που ζουν εκεί από το 1923 και μετά, αξιοποίησαν τις δυνατότητες που τους παρέχει το ελληνικό κράτος και το θεσμικό του σύστημα και δημιούργησαν αρκετά ικανοποιητικές συνθήκες ζωής και εργασίας, ζώντας σε κανονικές κατοικίες όπως οι υπόλοιποι δημότες. Στα Σπάτα, αντίθετα, οι Ρομά ζουν σε έναν καταυλισμό με πολλά στοιχεία σκουπιδοτόπου. Αυτά είναι δύο χαρακτηριστικά άκρα. Τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε ομάδα είναι ως εκ τούτου διαφορετικής τάξης.

Εικόνα 2-2: Φωτογραφία από τον χώρο διαμονής Ρομά στα Σπάτα-Αττική Οδό, πολύ κοντά στο Αεροδρόμιο Ελ. Βενιζέλος (Πηγή: Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ)

Σκηνίτες είναι ένας μεγάλος αριθμός Ρομά που ζουν σε πρόχειρους και επικίνδυνους καταυλισμούς σε όλη την επικράτεια. Τα τελευταία χρόνια, και κυρίως χάρη στα ευρωπαϊκά προγράμματα, άρχισε μια προσπάθεια συστηματικής ανίχνευσης του χώρου των Ρομά και στην Ελλάδα. Παρά το γεγονός ότι το θεσμικό πλαίσιο της χώρας δεν περιλαμβάνει διακρίσεις μεταξύ

των πολιτών, ιδιαίτερα για την αντιμετώπιση του προβλήματος των Ρομά, άρχισε να εφαρμόζεται ειδικό κρατικό πρόγραμμα το 1996 (*Πλαίσιο Εθνικής Πολιτικής Υπέρ Των Ελλήνων Ρομά, 1996*).

Η σχολική φοίτηση των Ρομά -εκτός του ότι είναι εκτός παραδοσιακού αξιακού κώδικα- είναι εξαιρετικά ευάλωτη σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως η μετακίνηση, η φύση της απασχόλησης που οδηγεί στην παιδική εργασία, η απόσταση από το σχολείο, τα φαινόμενα ρατσισμού στα σχολεία, η έλλειψη κατάλληλης και μόνιμης στέγης κλπ. Είναι, δηλαδή, γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο επιβιώνουν οι Ρομά είναι άκρως ανταγωνιστικός προς το σχολείο, γι' αυτό και το 60% περίπου του συνόλου είναι εντελώς αναλφάβητο. Το γεγονός αυτό από μόνο του είναι αρκετό για να διαιωνίσει τον κοινωνικό-οικονομικό αποκλεισμό των Ρομά. Στην Γαλλία, για παράδειγμα, για να αναγκάσουν τους Ρομά να στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο, το έβαλαν ως προϋπόθεση για να τους επιτραπεί η συμμετοχή στην κοινωνική πολιτική για το στεγαστικό. Από τις σχετικές έρευνες καταγράφεται μια ιδιορρυθμία: Συχνά οι Ρομά αποδίδουν τη σχέση τους με το σχολείο ως προϊόν επιλογής.

Τα παιδιά Ρομά μιας περιοχής διασκορπίζονται σε πολλά σχολεία για να αποφευχθεί η «υποβάθμιση» ενός σχολείου λόγω «υπερβολικής συγκέντρωσης» μαθητών Ρομά σε αυτό.

Η εκπαίδευση είναι ο τομέας που η πολιτεία δραστηριοποιήθηκε αρχικά, με στόχο την ένταξη των παιδιών Ρομά στο κεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα. Μέσω του τμήματος διαπολιτισμικής εκπαίδευσης άρχισε να υλοποιείται από τον Μάιο του 1997 πρόγραμμα εκπαίδευσης, το οποίο συνεχίστηκε στο πλαίσιο του Γ΄ ΚΠΣ μέχρι το 2006.

Μέχρι στιγμής: α) επιμορφώθηκαν κάποιοι εκπαιδευτικοί με ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό (στους εξής τομείς: γλώσσα, γεωγραφία, ιστορία, αγωγή υγείας, φυσικός κόσμος, νέες τεχνολογίες, μαθηματικά, πολιτισμικό κεφάλαιο της οικογένειας και της κοινότητας) για πιλοτική εφαρμογή σε σχολεία όπου φοιτούν παιδιά Ρομά και με ενίσχυση του Β΄ και Γ΄ ΚΠΣ και β) θεσμοθετήθηκε η κάρτα για τους μετακινούμενους μαθητές. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας έχουν διατεθεί 2.500 κάρτες με αποτέλεσμα να αυξηθούν κατ' αναλογία οι μαθητές Ρομά που συνεχίζουν τη φοίτησή τους στα σχολεία. Σύμφωνα με τα στοιχεία του υπουργείου Παιδείας το ποσοστό διαρροής από 75% το 1997 περιορίστηκε (κυρίως στη στοιχειώδη εκπαίδευση) σε 24% σήμερα με πτωτικές τάσεις.

Πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι οι Ρομά, λόγω του τρόπου με τον οποίο επιβιώνουν, έχουν συχνότατα μεγάλες εκκρεμότητες ως δημότες και πολίτες. Σύμφωνα με έρευνα του δικτύου POM –Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (*Πανελλήνια απογραφική μελέτη διερεύνησης κοινωνικών, οικιστικών συνθηκών και αναγκών των Ελλήνων Ρομά πολιτών, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, κοινοτική πρωτοβουλία employment, άξονας INTEGRA, Πανελλήνιο διαδημοτικό δίκτυο για την υποστήριξη των Ελλήνων Τσιγγάνων πολιτών,*

δίκτυο POM, επιχειρησιακό πρόγραμμα MULTI ROMA ACTION HELLAS, Δεκ. 2000.), το 5,5% των ερωτηθέντων δεν είχε δηλωθεί στο Ληξιαρχείο, 10% δεν έχει ταυτότητα ή άλλο ανάλογο πιστοποιητικό, το 25% των δικαιουμένων λόγω ηλικίας δεν έχουν εκλογικό βιβλιάριο και το 50% περίπου δεν είχε εγγραφεί στα δημοτολόγια (πίνακας 2-2). Το γεγονός αυτό πυροδοτεί με τη σειρά του ή ανατροφοδοτεί όλα τα υπόλοιπα προβλήματα των Ρομά εμποδίζοντας την επίλυσή τους. Ένα αδήλωτο παιδί (ή παιδί αδήλων γονέων) δεν μπορεί, λόγω χάρη, να εγγραφεί στο σχολείο. Ο αδήλωτος πολίτης απλούστατα δεν υπάρχει για το κράτος.

Πίνακας 2-2: Εκκρεμότητες αστικοδημοτικής κατάστασης (Πηγή: Έρευνα του δικτύου POM-Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Δεκ.2000)

	Ποσοστό Ερωτηθέντων (%)
Δεν έχει δηλωθεί στο Ληξιαρχείο	5,5%
Δεν έχει ταυτότητα ή ανάλογο πιστοποιητικό	10%
Δεν έχει εκλογικό βιβλιάριο	25%
Δεν είχε εγγραφεί στα δημοτολόγια	50%

2.4. Οι οικονομικές επιπτώσεις

Είναι γεγονός ότι συχνά οι Ρομά, καταπατούν δημοτικά ή και ιδιωτικά οικόπεδα προκειμένου να στήσουν τις πρόχειρες εγκαταστάσεις τους, πρακτική που οδηγεί στην όξυνση των αντιθέσεων, διασπορά ρατσιστικών επιχειρημάτων και διαιώνιση του κοινωνικού προβλήματος συμβίωσης των Ρομά με τους υπόλοιπους πολίτες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των 42 οικογενειών Ρομά στο Χαλάνδρι που καταπατούν ιδιωτική περιοχή με αποτέλεσμα η τοπική κοινωνία να στραφεί εναντίον τους.

Το οικιστικό πρόβλημα αναγνωρίζεται από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές ως το πιο κομβικό για τους Ρομά. Είναι γεγονός ότι η διαμονή σε μόνιμη γνωστή κατοικία (με διεύθυνση και μερίδα στην τοπική αυτοδιοίκηση) συνδέεται με τη δυνατότητα ενός πολίτη να απολαμβάνει ορισμένα δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις, και με τη δυνατότητα του δημοσίου ή ιδιωτών να συναλλάσσεται νομίμως με το πρόσωπο αυτό. Η δυνατότητα που παρέχει ένα σύστημα κτηματολογίου και διοίκησης της γης στο οποίο εγγράφονται οι δικαιούχοι, τα δικαιώματα και τα ακίνητα, στηρίζει την οικονομική ανάπτυξη και τις νόμιμες συναλλαγές με το δημόσιο. Μέσω ενός χρηματοπιστωτικού συστήματος, οι πολίτες μπορούν να επιλύσουν το στεγαστικό τους πρόβλημα. Μέσω του κτηματολογίου, η πολιτεία μπορεί να έχει όλη την απαραίτητη πληροφορία για το σχεδιασμό ώστε όλοι οι πολίτες να απολαμβάνουν όλες τις διευκολύνσεις, τις υπηρεσίες

κοινής ωφέλειας (ύδρευση, ενέργεια, αποχέτευση, συγκοινωνίες, σχολεία, υγεία, κλπ) εντός των αστικών περιοχών. Παράλληλα, οι πολίτες απολαμβάνουν δικαιότερη φορολογία, αλλά και δεν ζουν περιθωριακά αρνούμενοι να συμμετέχουν στα λειτουργικά κόστη μιας οργανωμένης κοινωνίας.

Η νομαδική ζωή των Ρομά και η διαβίωσή τους σε παράνομους καταυλισμούς έξω από τα όρια των οικιστικών περιοχών των δήμων, η άρνησή τους να δηλώνουν την οικογένειά τους, τον γάμο και την ύπαρξη τέκνων σε οικογενειακή τους μερίδα στην τοπική αυτοδιοίκηση λειτουργεί ως τροχοπέδη για την οικονομική και κοινωνική ένταξή τους. Η ευκαιριακού χαρακτήρα απασχόλησή τους, η συμμετοχή τους σε παράνομη λειτουργία της αγοράς και του εμπορίου, η συστηματική άρνησή τους να καταβάλλουν φόρους, η συστηματική καταπάτηση ιδιωτικής ή δημόσιας ακινήτου περιουσίας, και η συστηματική χρήση του δημοσίου συστήματος υγείας χωρίς οποιαδήποτε στοιχειώδη συνεισφορά, επιφέρει μεγάλο οικονομικό κόστος στην τοπική κοινωνία.

Εικόνα 2-3: Φωτογραφία από χώρο διαμονής Ρομά στον Ασπρόπυργο (Πηγή: athens.indymedia.org)

Η ΔΕΠΟΣ εκπόνησε και παρέδωσε το 1999 την πρώτη εμπειριστατωμένη μελέτη (*Μελέτη σχεδίου προγράμματος για την αντιμετώπιση των άμεσων οικιστικών προβλημάτων των Ελλήνων Τσιγγάνων, ΔΕΠΟΣ 1999*) που κατέγραψε τους χώρους διαμονής των κοινοτήτων των Ρομά και τις στεγαστικές ανάγκες τους σε όλη την Ελλάδα. Τη μελέτη υιοθέτησαν εκτός της Πολιτείας, οι οργανώσεις των Ρομά (ΠΟΣΕΡ) και το διαδημοτικό δίκτυο ΡΟΜ.

Σύμφωνα και με τη μελέτη αυτή, οι συνθήκες ζωής στους καταυλισμούς είναι άθλιες με οποιαδήποτε κριτήρια. Συγκεκριμένα, τα προβλήματα που διαπιστώνονται και οι στεγαστικές

ανάγκες που προκύπτουν, συνοψίζονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- Οικισμοί σε θέση ακατάλληλη για οικιστική χρήση
- Οικισμοί απομακρυσμένοι και αποκομμένοι από τον υπόλοιπο αστικό ιστό
- Οικισμοί που καταλαμβάνουν γήπεδα ιδιοκτησίας δημοσίου ή ιδιωτών
- Οικισμοί που βρίσκονται σε θέσεις εκτός σχεδίου πόλεως
- Ελλιπής διαμόρφωση δρόμων και φυσικού εδάφους, εντός οικισμών
- Απουσία υδροδότησης/ηλεκτροδότησης/αποχέτευσης
- Έλλειψη στοιχειωδών υπηρεσιών και κοινωνικών υποδομών
- Μεγάλη πυκνότητα ενοίκησης κελύφους
- Έλλειψη βασικών λειτουργικών εξυπηρετήσεων και εξοπλισμού στα κελύφη
- Κακής ποιότητας χαρακτηριστικά κατασκευής
- Κελύφη που καταλαμβάνουν γήπεδα ιδιοκτησίας δημοσίου ή ιδιωτών

Η λύση που προτείνουν οι ίδιοι οι Ρομά είναι αυτή που οφείλει να υιοθετήσει το κράτος. Σύμφωνα με την έρευνα της ΔΕΠΟΣ (1999), οι περισσότεροι Ρομά επιθυμούν μια κανονική ιδιόκτητη μονοκατοικία. Σύμφωνα μάλιστα με τα δεδομένα της άλλης πολύ πρόσφατης απογραφικής έρευνας, που καταγράφει την σαφέστατη τάση εδραιοποίησης των Ρομά, ήδη το 50% αυτών ζουν για πάνω από 20 χρόνια στο ίδιο μέρος. Οι μετακινήσεις τους είναι σήμερα αραιότερες, προσωρινές και έχουν άξονα την ανεύρεση εργασίας (*Πανελλήνια απογραφική μελέτη διερεύνησης κοινωνικών, οικιστικών συνθηκών και αναγκών των Ελλήνων Τσιγγάνων πολιτών, Υπουργείο Εργασίας και κοινωνικών ασφαλίσεων, κοινοτική πρωτοβουλία employment, άξονας INTEGRA, Πανελλήνιο διαδημοτικό δίκτυο για την υποστήριξη των Ελλήνων Τσιγγάνων πολιτών δίκτυο POM, επιχειρησιακό πρόγραμμα MULTI ROMA ACTION HELLAS, Δεκ. 2000*).

Η ένταξη των Ρομά στην αγορά νόμιμης εργασίας συνδέεται απολύτως με την εκπαίδευση. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν υπάρχουν πολλοί Ρομά σε επαγγέλματα επιστημονικά ή εν γένει υψηλής εξειδίκευσης αλλά ούτε στον τομέα των υπηρεσιών.

Όσοι απ' αυτούς απασχολούνται στον αγροτικό τομέα είναι σε δυσμενή κατάσταση, επειδή οι οικονομικοί μετανάστες αναγκάζονται να δουλέψουν με ακόμα μικρότερες αμοιβές. Όσοι

ασχολούνται με το υπαίθριο εμπόριο (λαϊκές) αντιμετωπίζουν πρόβλημα νομιμότητας, γιατί αγνοούν ή αδιαφορούν για τις διαδικασίες απόκτησης άδειας.

Μόνο το 40% των Ρομά έχουν βιοποριστική εργασία. Και αυτή συνδέεται με την παρα-αγορά χωρίς βιώσιμες προοπτικές. Το υπόλοιπο 60% των Ρομά είναι άνεργοι, συνταξιούχοι, ασχολούμενοι με τα οικιακά κλπ. Ο αποκλεισμός τους όμως από την αγορά εργασίας έχει αλυσιδωτές επιδράσεις στη ζωή τους συνολικά, δεδομένου ότι δεν τους καταδικάζει μόνο στη φτώχεια αλλά τους ωθεί ολοένα και περισσότερο στην παραβατικότητα και δη στη διακίνηση ναρκωτικών. Το αποτέλεσμα είναι η δραματική χειροτέρευση της υγείας, τους αλλά και της σχέσης τους με τους υπόλοιπους Έλληνες και τις αρχές (*Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου, 2001*).

2.5. Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Οι Ρομά ζουν σε καταπατημένες εκτάσεις, σε παράγκες, μέσα στα σκουπίδια, χωρίς νερό, τουαλέτες, φως, στο έλεος των καιρικών φαινομένων και των επιδημιών. Έτσι, οι καταυλισμοί των Ρομά αποτελούν εστίες μόλυνσης και παραβατικότητας με αποτέλεσμα οι υπόλοιποι δημότες να θεωρούν την παρουσία τους ντροπή και υποβάθμιση για την περιοχή τους και να προσπαθούν με κάθε πρόσχημα να τους διώξουν από κει.

Οι δημοτικές αρχές θεωρούν, λόγω των περιβαλλοντικών προβλημάτων που δημιουργούν, επιβάρυνση τους Ρομά που ζουν έξω από τα όρια των αστικών περιοχών, και μερικές φορές προσπαθούν να απαλλαγούν απ' αυτούς. Ενδεικτικά, αναφέρεται η περίπτωση του Δήμου Αλικαρνασσού που προσπάθησε το 2000 να εκδιώξει τους Ρομά από δημοτικές γαίες χωρίς εναλλακτική λύση και μολονότι είχε από την προηγούμενη χρονιά εκδοθεί απόφαση του Ειρηνοδικείου Ηρακλείου, που έκρινε καταχρηστική την άσκηση του δικαιώματος αυτού (απόφαση 976/1999).

Εικόνα 2-4: Χώρος Διαμονής Ρομά στο Δήμο Αλικαρνασσοú (Πηγή: *ston-kairo-twn-tsiganwn.blogspot.com*)

Είναι επίσης γεγονός, ότι με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής αναβάθμισης, οργανώθηκε εκδίωξη των Ρομά από πολλές περιοχές. Με βάση τη διεθνή πρακτική που εφαρμόζεται συστηματικά σε τέτοιες περιπτώσεις, οι τοπικές κοινωνίες επικαλέστηκαν την ανάγκη αναβάθμισης και κατασκευής αθλητικών έργων για να εκδιώξουν τους Ρομά, όπως έγινε και στο Μεξικό το 1968 (*Forced Evictions of Roma Communities in Greece in Relation to the Preparation of the Olympic Games, COHRE to the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2004*). Η πρόεδρος της ειδικής επιτροπής για τους Ρομά στο Συμβούλιο της Ευρώπης Josephine Versraaget σε επίσκεψή της (Ιούνιος 2001) -όπως και ο Συνήγορος του Πολίτη- κατήγγειλε τις παράνομες συνθήκες υπό τις οποίες καταστράφηκαν οι σκηνές και εκδιώχτηκαν οι σκηνίτες του Ασπροπύργου το καλοκαίρι του 2000, λόγω Ολυμπιακών έργων. Η εκδίωξη των καταυλισμών από καταπατημένη δημόσια ή ιδιωτική γη είναι απόλυτα θεμιτό εργαλείο που αποσκοπεί στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος εφόσον συνοδεύεται από κίνητρα, εργαλεία και δυνατότητες για μετεγκατάσταση των πληγέντων. Στην προκειμένη περίπτωση όμως, τίποτα από τα παραπάνω δεν είχε προβλεφθεί, και μάλιστα, η επιχείρηση διεξήχθη χωρίς την εξουσιοδότηση ή την παρουσία εισαγγελέα, όπως απαιτείται σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία σε περιπτώσεις παραβίασης της ιδιωτικής ζωής και οικίας (*Παγκόσμια Οργάνωση κατά των Βασανιστηρίων (OMCT), Γενεύη, Φεβρουάριος 2002*).

Εικόνα 2-5: Φωτογραφία από τον καταυλισμό της Νέας Ζωής, μετά την προαναφερθείσα επιχείρηση του Δήμου Ασπροπύργου, λόγω Ολυμπιακών έργων το 2000 (Πηγή: ΕΠΣΕ)

Η κατάσταση της υγείας του πληθυσμού, ιδίως των σκηνιτών, είναι επισφαλής λόγω των κακίστων συνθηκών διαβίωσής του, αλλά και της εξαπλούμενης χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Σύμφωνα με έρευνα των Γιατρών του Κόσμου για τον ελληνικό χώρο (*Πρόγραμμα ROMEUROPE, Medecins du Monde, Ιούνιος 1999*), σε κάποιες κοινότητες σκηνιτών μέχρι και το 99% ήταν προσβεβλημένο από τον ιό της ηπατίτιδας Α. Το 50% είχε επίσης εκτεθεί στον ιό της ηπατίτιδας Β.

Το 77% των Ρομά είναι εντελώς ανασφάλιστοι. Η περιθάλψη που έχουν είναι η των απόρων, δηλαδή μπορούν να καταφεύγουν στα δημόσια νοσοκομεία, όπως και όλοι οι άποροι και οι παράνομοι μετανάστες, με μεγάλη οικονομική επιβάρυνση του δημοσίου. Ακόμα όμως και το πιστοποιητικό απορίας είναι δύσκολο να εξασφαλιστεί. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, τα νοσοκομεία απαιτούν κάποια νοσήλια, τα οποία επιχειρούν να εξασφαλίσουν κατακρατώντας τις αστυνομικές τους ταυτότητες.

3. Πολιτικές για την κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά

3.1. Ευρωπαϊκή Νομοθεσία και Οδηγίες

Η πολιτική βούληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη πολιτικών κοινωνικής ένταξης των Ρομά έχει εκφραστεί μέσα στο γενικότερο πολιτικό πλαίσιο για την κοινωνική ισότητα και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (**Οδηγίες 43/2000 και 78/2000 της Επιτροπής περί της «αρχής της ίσης μεταχείρισης, ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού»**), αλλά και μέσα από εξειδικευμένες προσεγγίσεις που αφορούν στις ειδικές συνθήκες του αποκλεισμού των Ρομά σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η βούληση αυτή και οι κατευθυντήριες γραμμές αποτυπώνονται σε σχετικό έγγραφο της ομάδας εργασίας της Επιτροπής που συνοδεύει την επικοινωνία της Επιτροπής με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή για τις Περιφέρειες, με τίτλο **«Ευκαιρίες για μη Διάκριση και Ισότητα: Μία ανανεωμένη Δέσμευση - Κοινοτικά Όργανα και Πολιτικές για την Ένταξη των Ρομά (COM (2008) 420)»**.

Από το παραπάνω έγγραφο προκύπτει ότι στη διαβούλευση που έχει αναπτυχθεί στα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναπτύσσεται ένας σημαντικός προβληματισμός για τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στην Ευρώπη.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης τοποθετήθηκε στο επείγον του θέματος και σε σχετική απόφασή του τον 12/2007 αναφέρει:

«Το Συμβούλιο της Ευρώπης, συνειδητοποιώντας την πολύ ειδική κατάσταση που αντιμετωπίζουν οι Ρομά σε όλη την Ένωση, καλεί τα Κράτη – Μέλη και την Ένωση να χρησιμοποιήσουν κάθε μέσο για να προωθήσουν την ένταξή τους. Δηλαδή, καλεί την Επιτροπή να εξετάσει τις υπάρχουσες πολιτικές και εργαλεία και να αναφέρει στο Συμβούλιο την πρόοδο που επιτεύχθηκε πριν από το τέλος του Ιουνίου του 2008».

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με το από 31/1/08 ψήφισμά του: *«απευθύνει επείγουσα κλήση/απαίτηση για ένα περιεκτικό στρατηγικό πλαίσιο για τους Ρομά. Η πραγματοποίηση μιας συνένωσης από NGOs για ευρωπαϊκές πολιτικές αναφορικά με τους Ρομά στις 5/03/08 αντικατοπτρίζει τη βούληση της κοινωνίας των πολιτών να ενώσει δυνάμεις για την καλύτερη ένταξη αυτής της πολύ μεγάλης κοινότητας και μακροπρόθεσμα για μια συνεκτική κοινή στρατηγική για τους Ρομά από τους κύριους συμμετοχούς σε ευρωπαϊκό επίπεδο».*

Στο έγγραφο ρητά αναφέρεται ότι: «Παρόλο που η κοινωνικο – οικονομική κατάσταση των Ρομά παραμένει υπο-ερευνημένη (*under-researched*), είναι σαφές ότι οι Ρομά είναι ειδικά εκτεθειμένοι σε υψηλούς βαθμούς φτώχειας και υποαπασχόλησης ή δραστηριοποιούνται εκτενώς στην παραοικονομία.

Ο αριθμός των Ρομά στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αντικείμενο πιθανολογίας. Αυτό δεν αναμένεται να αλλάξει γρήγορα δεδομένων των δυσκολιών να συγκεντρωθούν δεδομένα εθνοτικά προσδιορισμένα σε μεγάλο αριθμό κρατών – μελών».

Αντικείμενο του προβληματισμού του εγγράφου, αποτελεί το στοιχείο **των κριτηρίων προσδιορισμού της καταγωγής των Ρομά**, εφόσον αυτό δεν αποτελεί επίσημο στοιχείο των δημοσίων εγγράφων.

Στο έγγραφο σημειώνεται ότι παρόλο που τα κράτη - μέλη και οι υποψήφιας χώρες αλλά και η κοινωνία των πολιτών έχουν προσδιορίσει τα προβλήματα των Ρομά ήδη από την δεκαετία του 1990, γενική διαπίστωση είναι ότι οι συνθήκες διαβίωσης και οι εργασιακές συνθήκες για τους Ρομά δε βελτιώθηκαν πολύ τις 2 τελευταίες δεκαετίες.

Τα κεντρικά θέματα για την κοινωνική ένταξη των Ρομά που τίθενται στο κείμενο είναι:

- η πρόσβαση στην εκπαίδευση
- την απασχόληση
- τη δημόσια υγεία
- τη στέγαση
- τις υποδομές
- το θέμα του αγώνα κατά της φτώχειας

Όλα τα παραπάνω θέματα θεωρούνται ότι ανήκουν στη σφαίρα ευθύνης των Κρατών – Μελών, ενώ αναφέρεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει έναν σημαντικό ρόλο στη διασφάλιση των αρχών για τις πολιτικές κατά των διακρίσεων και στο συντονισμό των πολιτικών αυτών.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθιέρωσε το 2004 το *Inter Service Group on Roma (intra-institutional platform for the exchange of information)* που αναλύει πως τα Διαρθρωτικά Ταμεία (Ταμείο για Περιφερειακή Ανάπτυξη, Κοινωνικό Ταμείο) μπορούν να κινητοποιηθούν για το θέμα στην Προγραμματική Περίοδο 2007-2013, άμεσα ή έμμεσα, υποστηρίζοντας προγράμματα εκπαίδευσης, συμβουλευτικής και κοινωνικής βοήθειας σε Ρομά.

Ιδιαίτερα σημαντικό για την επιτυχία της πολιτικής κοινωνικής ένταξης θεωρείται η πολιτική βούληση και ικανότητα των κυβερνήσεων των κρατών - μελών στο να κατανείμουν πόρους και να στηρίξουν πολυδιάστατες παρεμβάσεις που λαμβάνουν υπόψιν ολιστικά την πραγματικότητα των Ρομά και που είναι στοχευμένες αποκλειστικά προς τους Ρομά. **Η πραγματική πρόοδος όμως των παρεμβάσεων εξαρτάται από τους ίδιους τους Ρομά, που πρέπει να εμπλέκονται σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού, ως μέρος της διαδικασίας που αφορά στην κοινωνία των πολιτών.**

Στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας, η προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης εδράζεται στις αρχές του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, αρχές κοινές στα κράτη – μέλη. Το άρθρο 13 της Συνθήκης εξουσιοδοτεί την Κοινότητα να ορίσει ως διάκριση στο επίπεδο μεταξύ άλλων παραγόντων τη φυλετική ή εθνική καταγωγή. Με βάση την Οδηγία 2000/43/EC, όλα τα άτομα συμπεριλαμβανομένων των Ρομά προστατεύονται απέναντι σε διακρίσεις που γίνονται με βάση την φυλετική ή την εθνική καταγωγή, άσχετα με το νόμιμο καθεστώς τους στην απασχόληση, στην κοινωνική προστασία, στην εκπαίδευση και στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες.

Το Πλαίσιο Απόφασης του Συμβουλίου (Council Framework Decision) σχετικά με τα θέματα που αφορούν στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, καθορίζει τα εγκλήματα ρατσισμού και υποδεικνύει ότι η καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας πρέπει να ενσωματωθεί και στο νομοθετικό πλαίσιο των Κρατών-Μελών. Η Ελλάδα υιοθέτησε το φθινόπωρο του 2008 την απόφαση-πλαίσιο, θεσπίζοντας το ρατσιστικό κίνητρο στην ποινική νομοθεσία για όλα τα εγκλήματα. Παρόλα αυτά, η Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και των Διακρίσεων, του Συμβουλίου της Ευρώπης (ECRI), με ένα 68σέλιδο πόρισμα (Σεπτέμβριος 2009), εγκυβάζει την Ελλάδα καθώς δεν έχει επικυρώσει, ακόμη, το Πρωτόκολλο 12 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου καθώς και για το ότι η ελληνική νομοθεσία δεν αναγνωρίζει, ως ιδιαίτερης μορφής έγκλημα, τον ρατσισμό και την ξενοφοβία (*ECRI, Report on Greece, September 2009*).

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην ανάγκη για ανάπτυξη πολιτικής προστασίας των παιδιών. Τα παιδιά των Ρομά βρίσκονται σε ειδικό κίνδυνο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει τη βούληση να προστατεύει και να υποστηρίζει τα δικαιώματα του παιδιού και στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά Ρομά συζητήθηκαν στο 2^ο Ευρωπαϊκό Forum για τα Δικαιώματα του παιδιού στις 4/3/2008 στις Βρυξέλες.

Σε ότι αφορά στη στρατηγική προσέγγιση, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην εταιρικότητα. Η Γενική Οδηγία (*Άρθρο 11 EC No 1083/2006*) καθορίζει ότι οι χρηματοδοτήσεις πρέπει να επιδιώκονται σε στενή συνεργασία (εταιρικότητα) με τις αρμόδιες περιφερειακές, τοπικές και άλλες δημόσιες αρχές, με οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους, καθώς και με κάθε άλλη κατάλληλη αρχή που

εκπροσωπεί την κοινωνία των πολιτών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και αρχές για την ισότητα των φύλων.

Η εταιρική σχέση πρέπει να καλύπτει την προετοιμασία, συντονισμό, εφαρμογή και αξιολόγηση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και περιλαμβάνει τη δυνατότητα της ύπαρξης των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών.

Επισημαίνεται ότι Οργανώσεις Ρομά ήδη έχουν εμπλακεί στο σχεδιασμό Εθνικών Στρατηγικών Πλαισίων και την ανάπτυξη Επιχειρησιακών Προγραμμάτων. Ένας αριθμός εκπροσωπείται ήδη σε Επιτροπές Παρακολούθησης, όπου παίρνονται μείζονες αποφάσεις. Η συμμετοχή ΜΚΟ – Ρομά στην παρακολούθηση των πολιτικών των διαρθρωτικών ταμείων κρίνεται αποφασιστική για την ενδυνάμωση των κοινοτήτων των Ρομά στην αναβάθμιση των βιοτικών και εργασιακών τους συνθηκών.

Σημαντική μνεία γίνεται στο έγγραφο για τη δυνατότητα χρηματοδότησης δράσεων για την προώθηση των πολιτικών προτεραιοτήτων για την ένταξη των Ρομά μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων. Πολλές από τις δυνατές παρεμβάσεις υπέρ των Ρομά είναι τυπικές παρεμβάσεις Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ).

Το Ε.Κ.Τ. σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.) μπορεί να κινητοποιηθεί στα πιο πιεστικά προβλήματα των κοινοτήτων Ρομά. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία μπορούν να αξιοποιηθούν για να βελτιώσουν τις βιοτικές και εργασιακές συνθήκες Ρομά, γυναικών, ανδρών, και παιδιών, στις παρακάτω βασικές θεματικές περιοχές:

Εκπαίδευση

Οι Ρομά έχουν πληθυσμό νεαρής ηλικίας με υψηλό βαθμό σε νέους κάτω των 20 ετών, που υπολείπονται σημαντικά σε θέματα εκπαίδευσης. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία υποστηρίζουν την ανάπτυξη των σχολικών υποδομών, την επιμόρφωση δασκάλων και γενικά την παρέμβαση στο μαθησιακό περιβάλλον (συμβουλευτική, πληροφόρηση, στήριξη μαθητών και των οικογενειών τους). Η απόλυτη ένταξη των μαθητών Ρομά στα σχολεία απαιτεί μακροπρόθεσμη στρατηγική.

Οι παρακάτω δράσεις μπορούν να αναληφθούν με την υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου:

- ✓ Χρηματοδότηση σπουδών για να επιτευχθεί η τρέχουσα εκπαιδευτική κατάσταση και να προταθούν αντίστοιχα μέτρα
- ✓ Υποστήριξη και ενδυνάμωση προπαρασκευαστικών τάξεων για μαθητές που δεν μιλούν την εθνική γλώσσα

- ✓ Υποστήριξη / ενδυνάμωση οικογενειών
- ✓ Υποστήριξη after hour (εσπερινή)
- ✓ Υποστήριξη εργοδοτών, δασκάλων
- ✓ Δράσεις ευαισθητοποίησης
- ✓ Εισαγωγή βοηθών δασκάλων από τις κοινότητες των Ρομά

Απασχόληση

Στον πληθυσμό των Ρομά καταγράφεται υψηλός βαθμός ανεργίας, χωρίς όμως να υπάρχουν συγκεκριμένα και ακριβή δεδομένα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναφορικά με την ένταξη ατόμων στην αγορά εργασίας σαν μείζονα τρόπο για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και οι οδηγίες της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση στοχεύουν στη διευκόλυνση της πρόσβασης στον τομέα αυτό (αυτό αφορά όλες τις μειονεκτούσες ομάδες, οπότε και τους Ρομά).

Αναγκαίες είναι οι επείγουσες δράσεις για την υλοποίηση επιμορφωτικών και επαγγελματικών προγραμμάτων που αντιστοιχούν στην αγορά εργασίας. Πολλά προγράμματα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου είναι στοχευμένα στην απασχολησιμότητα των Ρομά γυναικών και ανδρών με προφορική κατάρτιση, με κέντρα εύρεσης εργασίας, με δράσεις ευαισθητοποίησης, και συμπληρωματικά μέτρα για το μετά την εύρεση εργασίας διάστημα.

Έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη αυτοαπασχόλησης ή συνεταιριστικότητας. Προς αυτή την κατεύθυνση θεωρούνται χρήσιμα τα μικρά δάνεια, σαν είδος βοήθειας σε μικρές επιχειρήσεις (πρωτοβουλία JEREMIE). Η Επιτροπή υιοθέτησε στις 13/11/07 πρωτοβουλία για την ανάπτυξη του «μικροδανεισμού» στην Ευρώπη, ώστε να ξεκινήσουν όσοι θέλουν την αυτοαπασχόληση ή να έχουν πρόσβαση στις παραδοσιακές τραπεζικές υπηρεσίες. Ήδη η Επιτροπή συνεργάζεται με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και προτίθεται να χρηματοδοτήσει έναν μη Τραπεζικό Μικροοικονομικό Φορέα. Ένας τέτοιος φορέας θα μπορούσε να απευθύνεται στους Ρομά.

Με την έννοια της υποστήριξης και βοήθειας για τα κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα, το Ε.Κ.Τ. ήταν και συνεχίζει να είναι η μεγαλύτερη ευκαιρία στην παρούσα προγραμματική περίοδο 2007 – 2013. Κομβικό σημείο αναφορικά με τη βιωσιμότητα των προγραμμάτων του Ε.Κ.Τ. είναι να έχουν μακροπρόθεσμη προοπτική πέρα από το σημείο που τελειώνουν οι χρηματοδοτήσεις.

Υγεία

Για να επιτευχθεί ένα ικανοποιητικό επίπεδο υγείας στις κοινότητες των Ρομά, είναι αναγκαίο να αναβαθμιστούν τα υγειονομικά standards και να αναπτυχθούν περαιτέρω τα προγράμματα υγειονομικής περίθαλψης. Η συμμετοχή των Ρομά στο σχεδιασμό και την ολοκλήρωση των προγραμμάτων αλλά και η ευαισθητοποίηση ως προς τις ανάγκες τους θεωρείται σημαντικός παράγοντας.

Η δραστηριοποίηση των Ρομά ως διαμεσολαβητές αποδείχτηκε ότι είναι αποτελεσματικό μέτρο για την ενεργοποίησή τους σε όλο το φάσμα των υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων αυτών της υγείας και των κοινωνικών υπηρεσιών.

Το Ε.Κ.Τ. μπορεί να βοηθήσει στην εκπαίδευση αυτών των διαμεσολαβητών, αναφέροντας ως καλές πρακτικές σχετικές παρεμβάσεις στην Ρουμανία και την Ελλάδα, και ειδικότερα στην ίδρυση και λειτουργία Ιατροκοινωνικών Κέντρων στοχευμένων σε Ρομά.

Ισότητα των φύλλων

Σε σύνδεση με τη Γενική Οδηγία για τα Διαρθρωτικά Ταμεία, ο πολιτισμός της ισότητας πρέπει να προωθηθεί μεταξύ των Ρομά ανδρών και γυναικών, ώστε οι Ρομά γυναίκες να επιτύχουν ένα ικανοποιητικό επίπεδο ατομικής, οικονομικής και πολιτικής συμμετοχής στη δημόσια ζωή.

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία, και ειδικά το Ε.Κ.Τ., μπορεί να παρέμβει στις ακόλουθες περιοχές, με ενέργειες υποστήριξης όπως:

- ✓ Να αναβαθμίσει άμεσα τη συμμετοχή γυναικών Ρομά σε εκπαιδευτικά προγράμματα
- ✓ Να διευκολύνει την πρόσβαση των Ρομά γυναικών σε υψηλότερες βαθμίδες εκπαίδευσης και στη δια βίου μάθηση
- ✓ Να διευκολύνει την πρόσβαση των Ρομά γυναικών στην ενεργή αγορά εργασίας
- ✓ Να υλοποιεί προγράμματα για τη γυναικεία επιχειρηματικότητα
- ✓ Να προωθεί καμπάνιες ευαισθητοποίησης για Ρομά άνδρες ώστε να ξεπερνούν διακρίσεις λόγω φύλου και στερεότυπα
- ✓ Να προωθεί καμπάνιες ευαισθητοποίησης γυναικών αναφορικά με τα δικαιώματά τους

Βελτίωση Περιφερειακών Υποδομών, Αστικών Περιοχών και Στέγασης

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία μπορούν να συμβάλλουν στη βελτίωση των κοινωνικών και οικονομικών υποδομών, χωρών και περιφερειών, ως σημαντική προτεραιότητα για τους Ρομά που ζουν σε φτωχές περιοχές που υπάρχει χαμηλή ποιότητα υποδομών.

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης συμβάλλει στη θεματική περιοχή της αστικής αναβίωσης, φέρνοντας κοντά ένα σύνολο παρεμβάσεων που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής. Με τον ίδιο τρόπο, μπορεί να στηρίξει μέτρα για αναβάθμιση της στέγασης ως θεμελιώδες θέμα για τις κοινότητες των Ρομά.

Συμμετοχή των Ρομά στην πολιτική, κοινωνική, πολιτιστική ζωή

Σε πολλά κράτη μέλη ο πολιτισμός των Ρομά ως ειδικός φυλετικός πολιτισμός αποτελεί ταυτόχρονα μέρος της εθνικής κουλτούρας. Η συμμετοχή των Ρομά στην εθνική τηλεόραση και το ραδιόφωνο είναι σημαντική, όπως και η μετάδοση προγραμμάτων Ρομά και η συμμετοχή Ρομά δημοσιογράφων. Προς αυτή τη κατεύθυνση, τα Διαρθρωτικά Ταμεία μπορούν να υποστηρίξουν ενέργειες επιμόρφωσης και να βοηθήσουν με σχετικό υλικό.

Η υπο-εκπροσώπηση των Ρομά στην πολιτική ζωή και στη λήψη αποφάσεων είναι ευρέως αναγνωρισμένο πρόβλημα. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία δίνουν την ευκαιρία στους Ρομά να συμμετέχουν μέσω συμμετοχής σε Επιτροπές, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κλπ.

Σχεδιασμός και στρατηγικές συμμετοχής των Ρομά στην κοινωνία των πολιτών

Οι περιφερειακές και τοπικές αρχές παίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ένταξη των Ρομά. Το κλειδί της επιτυχίας βρίσκεται στη δέσμευση και κινητοποίηση προς την κατεύθυνση της ανάδειξης αποτελεσματικών στρατηγικών ένταξης και στην ύπαρξη πόρων για την υλοποίηση αυτών σε μακροπρόθεσμη προοπτική.

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία έχουν σημαντικό υποστηρικτικό ρόλο εφόσον υπάρχει μακροπρόθεσμη προοπτική. Επιπλέον, μόνο συνεκτικά σχέδια και συντονισμένες πολιτικές σε περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, που περιλαμβάνουν όλες τις παραμέτρους της κοινωνικής ένταξης, μπορούν να είναι επιτυχή για να ξεπεραστούν οι δυσκολίες που βιώνονται από τοπικές κοινότητες. Η βιώσιμη επίλυση απαιτεί να τεθούν υπό σκέψη όλες οι παράμετροι που αφορούν στις βιοτικές και εργασιακές ανάγκες των Ρομά.

Σαν αποτέλεσμα της προσέγγισης αυτής που λαμβάνει υπόψιν την πολυπλοκότητα του θέματος, τα Διαρθρωτικά Ταμεία μπορούν να προσφέρουν σημαντική ενίσχυση προς αυτή την κατεύθυνση.

3.2. Ελληνική Νομοθεσία

Η ελληνική πολιτεία εναρμόνισε το εσωτερικό της δίκαιο (**N.3304/2005, ΦΕΚ 16/A**) με τις κοινοτικές οδηγίες 43/2000 και 78/2000 της Επιτροπής της ΕΕ, περί της **«Αρχής της ίσης μεταχείρισης, ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού»**, που ενσωματώθηκαν στην εσωτερική έννομη τάξη με το N.3304/05 (ΦΕΚ 16/A/27-01-05).

Το νομοθέτημα αυτό αποτελεί έναν ευρύτερο νόμο – πλαίσιο, με τον οποίο τίθενται βασικοί όροι για την καταπολέμηση των διακρίσεων. Η αναγκαιότητα όμως για εξειδίκευση της νομοθεσίας στις επί μέρους πλευρές του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά οδήγησε σε ειδικά νομοθετήματα.

Σε ό,τι αφορά στην αστική και δημοτική κατάσταση, το θεσμικό πλαίσιο θεωρείται πλήρως σύγχρονο και σχετικά απλό. Για την αντιμετώπιση των ειδικών και ιδιαίτερων προβλημάτων δεν απαιτούνται τόσο θεσμικές ρυθμίσεις, αλλά λήψη πολιτικών αποφάσεων σε διάφορα επίπεδα (χώρα, περιφέρεια, νομός, δήμος) και κυρίως ενεργοποίηση και εφαρμογή.

Σε ότι αφορά στη στέγαση, υπάρχουν σημαντικές γενικές ελλείψεις στην ύπαρξη επαρκούς νομοθετικού πλαισίου για τα θέματα παραγωγής και απόδοσης κοινωνικής κατοικίας, θέμα ιδιαίτερα σημαντικό για την προοπτική κοινωνικής ένταξης των αστέγων, και ιδιαίτερα των Ρομά.

Κρίσιμα θεσμικά και νομικά θέματα, όπως η κατάλληλη χωροθέτηση, η τεχνική υποδομή, η διαδικασία παραγωγής κοινωνικής κατοικίας, ο ορισμός της έννοιας του δικαιούχου και τα κριτήρια, καθώς και μια σειρά από άλλα νομικά θέματα νομής, κυριότητας, δικαιωμάτων μεταβίβασης, κληρονομίας, και γενικότερα η διαμόρφωση εμπραγμάτων, ενοχικών και κληρονομικών δικαιωμάτων των δικαιούχων σε σχέση με την κοινωνική κατοικία και τις κοινόχρηστες εγκαταστάσεις, δεν έχουν αποτυπωθεί με σαφήνεια στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο.

Σημαντικό νομοθέτημα θεωρείται η Απόφαση του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας (ΦΕΚ 412/B' /29 – 03 – 2000), με την οποία γίνεται η χορήγηση στεγαστικών δανείων στους Έλληνες Ρομά με καθορισμό όρων, προϋποθέσεων και κριτηρίων, προκειμένου να αντιμετωπιστεί κάθε στεγαστικό πρόβλημα που δεν συμπεριλαμβανόταν στο Οργανωμένο Πρόγραμμα Δράσης. Τα στεγαστικά δάνεια προορίζονται για την αγορά ή ανέγερση κατοικίας, την αποπεράτωση υφισταμένης, την αγορά οικοπέδου και την ανέγερση σε αυτό κατοικίας.

Στον τομέα της Υγείας, ο Ν. 2519/97, προβλέπει *«την εκπόνηση και εφαρμογή προγραμμάτων υγείας σε ομάδες του πληθυσμού με φυλετικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες που βρίσκονται σε υψηλό κοινωνικό κίνδυνο»*.

Στον χώρο της εκπαίδευσης, το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων από το 1996 εφαρμόζει πολιτικές για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αναγκών των ομάδων με κοινωνικές, πολιτισμικές ή θρησκευτικές ιδιαιτερότητες, καθώς επίσης και των μαθητών που προέρχονται από ευάλωτα στον εκπαιδευτικό αποκλεισμό, κοινωνικο-πολιτισμικά περιβάλλοντα, όπως είναι οι Ρομά.

Η Ελληνική Πολιτεία, στην προσπάθεια να αντιμετωπίσει το φαινόμενο του εκπαιδευτικού αποκλεισμού, με τον **Ν. 2413/96/ΦΕΚ 124 τ.Α/17.6.1996 για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση**, προωθεί την οργάνωση και λειτουργία σχολικών μονάδων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, για την παροχή εκπαίδευσης σε παιδιά με θρησκευτικές, πολιτισμικές ή γλωσσικές ιδιαιτερότητες.

Επιπλέον, στις ήδη υπάρχουσες σχολικές μονάδες, με την Υ.Α. Φ10/20/Γ1/708 / ΦΕΚ 1789 τ.Β/28-9-99, «**Διαπολιτισμική Εκπαίδευση - Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φρονιστηριακών Τμημάτων**», δημιουργήθηκαν τάξεις υποδοχής και τάξεις ένταξης, καθώς και φρονιστηριακά τμήματα για τους μαθητές, των οποίων η μητρική γλώσσα δεν είναι η ελληνική.

3.3. Παρουσίαση των μέχρι τώρα προγραμμάτων για την κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά στην Ελλάδα

➤ Πλαίσιο Εθνικής Πολιτικής Υπέρ Των Ελλήνων Ρομά (1996)

Η πρώτη προσπάθεια για το σχεδιασμό και εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης εθνικής πολιτικής παρεμβάσεων για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των Ελλήνων Ρομά και την προώθηση της κοινωνικής ένταξής τους, πραγματοποιήθηκε το 1996 με την εξαγγελία του «*Πλαισίου Εθνικής Πολιτικής Υπέρ Των Ελλήνων Τσιγγάνων*». Το Πλαίσιο Εθνικής Πολιτικής αναγνώρισε ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες Ρομά είναι ιδιαίτερα σύνθετα.

Το Πλαίσιο Εθνικής Πολιτικής ανέφερε ως κύριο μέτρο για την υλοποίηση του σχεδιασμού του, τη σύσταση του «*Συμβουλίου Πολιτικής Για Τους Έλληνες Τσιγγάνους*», με προεδρεύοντα τον Υφυπουργό Υγείας-Πρόνοιας και τη συμμετοχή ενός μεγάλου αριθμού φορέων. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης πολιτικής προβλεπόταν η εφαρμογή μιας σειράς μέτρων που περιελάμβαναν μεταξύ άλλων τη δημιουργία διαμορφωμένων χώρων προσωρινής διαμονής και την προώθηση έργων βελτίωσης και άμεσης ανακούφισης των σκηνιτών Ρομά, την εκπόνηση μελέτης για το στεγαστικό τους πρόβλημα, την κατάρτιση προγράμματος απόκτησης τροχόσπιτων για τις οικογένειες σε ετήσια βάση, την ανάπτυξη μέτρων για την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την επαγγελματική εκπαίδευση, την υγεία και πρόνοια, τον αθλητισμό κα.

Επιπρόσθετα, στόχο του Πλαισίου αποτέλεσε η αξιοποίηση και περαιτέρω ενίσχυση των δράσεων και πρωτοβουλιών που είχαν αναπτυχθεί κατά την προηγούμενη περίοδο, όπως η δραστηριοποίηση των Νομαρχιακών Επιτροπών Λαϊκής Επιμόρφωσης, (Ν.Ε.Λ.Ε.), οι οποίες αποτέλεσαν ένα αποκεντρωμένο Δίκτυο Δομών με κεντρικό σχεδιασμό που συνέβαλε σημαντικά - με μελέτες και επί τόπου δράση - στην πρώτη καταγραφή και την ανάδειξη των προβλημάτων της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας.

Την ίδια περίοδο με την εξαγγελία του Πλαισίου Εθνικής Πολιτικής ξεκίνησε και η διαδικασία συγκρότησης του Διαδημοτικού Δικτύου Συνεργασίας (ΔΙΚΤΥΟ ROM), με στόχο την από κοινού διεκδίκηση λύσεων στα προβλήματα της κοινωνικής ένταξης των Ρομά πολιτών. Το Δίκτυο, μέσα από τις επεξεργασίες του, έθεσε τις διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά και προώθησε προτάσεις για θέματα εγκατάστασης, διαμονής, κατοικίας, αστικής και δημοτικής κατάστασης, εκπαίδευσης, υγείας, κοινωνικής πρόνοιας και απασχόλησης.

Η εξαγγελία του Πλαισίου Εθνικής Πολιτικής αποτέλεσε ένα σημαντικό κόμβο στην υπόθεση της αντιμετώπισης των προβλημάτων των Ελλήνων Ρομά, αφού για πρώτη φορά υπήρξε εκφρασμένη πολιτική βούληση για ανάληψη συστηματικών πρωτοβουλιών με στόχο την διαχείριση του ζητήματος της κοινωνικής τους ένταξης.

Από το σύνολο των μέτρων που ανακοινώθηκαν το 1996 τα μόνα που ολοκληρώθηκαν ήταν η μελέτη για τις στεγαστικές συνθήκες διαβίωσης των Ρομά, τα μέτρα για την εκπαίδευση, ένα πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης και η δημιουργία συμβουλευτικών κέντρων. Το Συμβούλιο Πολιτικής συστάθηκε τέσσερα χρόνια μετά την εξαγγελία του Πλαισίου, ενώ δεν περιελάμβανε εκπροσώπους από οργανώσεις και φορείς που να ασχολούνται με τα προβλήματα των Ρομά.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι υπήρχε απουσία ερευνητικού έργου σε επιστημονική βάση για το σχεδιασμό της πολιτικής, και απουσία λειτουργικού χρηματοδοτικού σχήματος για την εφαρμογή των μέτρων.

➤ **Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Ρομά (2001)**

Η δεύτερη απόπειρα συγκρότησης εθνικής πολιτικής για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των Ελλήνων Ρομά πραγματοποιήθηκε το 2001, με την ανακοίνωση του «*Ολοκληρωμένου Προγράμματος Δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων 2001 -2008*», ως συνέχεια του Εθνικού Πλαισίου του 1996, υπό την ευθύνη του Υπουργείου Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης & Αποκέντρωσης, καθώς και η σύσταση Κεντρικής Επιτροπής Παρακολούθησης του Προγράμματος, που αποτελούνταν από εκπροσώπους των αρμόδιων Υπουργείων, του γραφείου

ποιότητας ζωής του Πρωθυπουργού, της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας, της Ένωσης Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδας.

Το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης (Ο.Π.Δ.) εντάχθηκε στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την κοινωνική ένταξη των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού. Ταυτόχρονα, η ελληνική πολιτεία εναρμόνισε το εσωτερικό της δίκαιο (Ν.3304/2005, ΦΕΚ 16/Α) με τις κοινοτικές οδηγίες (43/2000 και 78/2000 της Επιτροπής της ΕΕ) περί της «Αρχής της ίσης μεταχείρισης, ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» και επιχείρησε την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, μέσω της υλοποίησης θετικών δράσεων κοινωνικής ένταξης.

Ο σχεδιασμός του Ο.Π.Δ βασίστηκε στις προσεγγίσεις και τις εμπειρίες δημοσίων φορέων και κοινωνικών εταίρων. Στοιχεία τα οποία ενσωματώθηκαν στο Πρόγραμμα ήταν τα αποτελέσματα της πρώτης συστηματικής καταγραφής, μελέτης και ανάδειξης των προβλημάτων των Ελλήνων Ρομά που πραγματοποιήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, καθώς και από το ΔΙΚΤΥΟ ROM στο πλαίσιο της «Πανελλαδικής Απογραφικής Μελέτης διερεύνησης στεγαστικών συνθηκών και κοινωνικών αναγκών» του 1998, αλλά και της γενικότερης τεχνογνωσίας που ανέπτυξε το Δίκτυο POM, μέσα από τη διοργάνωση των θεματικών συνεδρίων και την εφαρμογή προγραμμάτων.

Σημαντική παρέμβαση, στην οποία στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό ο σχεδιασμός και το περιεχόμενο του Ο.Π.Δ., αποτέλεσε η «Μελέτη Σχεδίου Προγράμματος για την Αντιμετώπιση των Άμεσων Οικιστικών Προβλημάτων των Ελλήνων Τσιγγάνων», που εκπονήθηκε από την ΔΕΠΟΣ το 1999 και η οποία περιελάμβανε καταγραφή των χώρων διαμονής, διερεύνηση των στεγαστικών συνθηκών και προβλημάτων, και πρόταση σχεδίου για την αντιμετώπιση των οξύτερων οικιστικών προβλημάτων.

Το Ο.Π.Δ. στόχευε να αντιμετωπίσει μια σειρά αδυναμιών και προβλημάτων που εντοπίστηκαν κατά την προηγούμενη περίοδο, όπως η μονοδιάστατη αντιμετώπιση καίριων προβλημάτων, η αποσπασματικότητα των δράσεων, και οι αδυναμίες στο συντονισμό σύνθετων ενεργειών.

Ειδικότερους στόχους του Ο.Π.Δ. αποτέλεσαν η εφαρμογή στεγαστικής πολιτικής για τους Ρομά σε συνδυασμό με ενέργειες που θα υποστήριζαν και θα προωθούσαν την κοινωνική τους ένταξη (κατάρτιση, εκπαίδευση, προώθηση στην απασχόληση, παροχή υπηρεσιών υγείας, πολιτισμού και αθλητισμού). Η επίτευξη αυτών των στόχων επιχειρήθηκε με την ανάπτυξη ενός συνόλου αλληλοεξαρτώμενων και αλληλοσυμπληρούμενων μέτρων με υπομέτρα και επιμέρους δράσεις, οι οποίες εντάχθηκαν σε δύο άξονες: Υποδομές και Υπηρεσίες.

Το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης δεν αποτελούσε, καθεαυτό, το χρηματοδοτικό μέσο των παρεμβάσεων που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο της ασκούμενης πολιτικής για τους Ρομά. Οι παρεμβάσεις οι οποίες προγραμματίστηκαν προβλεπόταν να χρηματοδοτηθούν από τα επίσημα, εγκεκριμένα Επιχειρησιακά Προγράμματα του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (περιφερειακά και τομεακά) καθώς και από άλλες, πλην του Γ' Κ.Π.Σ, χρηματοδοτικές πηγές (κεντρικοί αυτοτελείς πόροι, Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων/ Σ.Α.Ε. εθνικών πόρων, κλπ).

Επιπλέον, πέρα από το Ο.Π.Δ., με απόφαση του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας (ΦΕΚ 412/Β' /29 – 03 – 2000) αποφασίστηκε η χορήγηση δανείων στους Έλληνες Ρομά, (το οποίο αναλύεται παρακάτω), με καθορισμό όρων, προϋποθέσεων και κριτηρίων, προκειμένου να αντιμετωπιστεί κάθε στεγαστικό πρόβλημα που δεν συμπεριλαμβανόταν στο Ο.Π.Δ.. Τα στεγαστικά δάνεια προορίζονταν για την αγορά ή ανέγερση κατοικίας, την αποπεράτωση υφισταμένης, την αγορά οικοπέδου και την ανέγερση σε αυτό κατοικίας.

Από την αποτίμηση των υλοποιηθέντων στο πλαίσιο του Προγράμματος παρεμβάσεων προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι συνολικοί στόχοι του Προγράμματος δεν επετεύχθησαν και ότι πολύ μικρός αριθμός δράσεων σε σχέση με αυτές που είχαν αρχικά σχεδιαστεί υλοποιήθηκε, ενώ τα χρονικά κενά στη ροή των χρηματοδοτήσεων, ο βραχύς χρόνος των δράσεων, η αποσπασματικότητα των προσεγγίσεων και η απουσία πρόβλεψης για τη διατήρησή τους λειτούργησαν αρνητικά (*«Αποτίμηση των δράσεων που εντάσσονται στο Εθνικό Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα καθώς και άλλων δράσεων που αφορούν τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα», ΕΥΡΩΔΙΑΣΤΑΣΗ σε συνεργασία με ΟΙΚΟΚΟΙΚΩΝΙΑ, 2008*).

Έτσι, στον τομέα της Στέγασης και Υποδομών παρά την πληρότητα της αντιμετώπισης και τη σαφήνεια των στόχων του Ο.Π.Δ., οι δράσεις που αναλήφθηκαν δεν απευθύνθηκαν κατά προτεραιότητα στην αντιμετώπιση των οξύτερων στεγαστικών προβλημάτων ή/και των κατηγοριών νοικοκυριών που δεν καλύπτονται από υπάρχουσες μορφές στεγαστικής αρωγής, η ένταξη των στεγαστικών παρεμβάσεων σε ένα τοπικό ολοκληρωμένο πρόγραμμα δεν αποτέλεσε προϋπόθεση για την έγκριση χρηματοδοτήσεων, ενώ δεν προωθήθηκε το ζήτημα της απόκτησης μόνιμης στέγης.

Οι προβλεπόμενες δράσεις που αναφέρονταν σε θεσμικές παρεμβάσεις, όπως η απόκτηση δημόσιας γης, ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, η ανάπτυξη οικισμών μέσα από οργανωμένη δόμηση, και η δημιουργία υποδομών σε υφιστάμενες οικιστικές συγκεντρώσεις δεν προχώρησαν, ενώ η πολιτική της διάθεσης λυόμενων οικίσκων δε βελτίωσε μακροπρόθεσμα τις συνθήκες διαβίωσης αφού δεν αποτέλεσε βιώσιμη εκδοχή κοινωνικής στέγης.

Το Πρόγραμμα Ένταξης των Παιδιών Ρομά στο Σχολείο, το οποίο αποτέλεσε τη βασική δράση που υλοποιήθηκε στον τομέα της εκπαίδευσης, ήταν μια σημαντική παρέμβαση η υλοποίηση της

οποίας συνέβαλε σημαντικά στην αλλαγή της κατάστασης της εν λόγω κοινότητας, αναφορικά με την εκπαίδευση.

➤ **Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης Ελλήνων Ρομά (2002)**

Σε αντίθεση με την περιορισμένη υλοποίηση του Ο.Π.Δ. όσον αφορά τα έργα στέγασης και υποδομών, ο μηχανισμός των δανείων έδωσε θετικά αποτελέσματα στον πληθυσμό των Ρομά και φαίνεται ότι κατοχυρώθηκε ως ο μοναδικός μηχανισμός χρηματοδότησης μέσω του οποίου μπορούσε να εξασφαλιστεί μόνιμη κατοικία.

Πρόκειται για χορήγηση 9.000 στεγαστικών δανείων, ύψους 60.000 € έκαστο, σε Έλληνες Ρομά που διαβιούν σε καταυλισμούς της χώρας, μέσα σε σκηνές, παράγκες ή άλλες κατασκευές που δεν πληρούν τις ελάχιστες προϋποθέσεις μόνιμης κατοικίας. Όπως ρητά προβλέπεται από τις σχετικές νομοθετικές διατάξεις (άρθρο 19 του ν. 2946/2001, υπ' αριθμ.33165/23.6.206 ΚΥΑ, ΦΕΚ 780/Β/2006), το Πρόγραμμα χρηματοδοτείται αποκλειστικά από εθνικούς πόρους και με την εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου και αφορά *«χορήγηση στεγαστικών δανείων σε Έλληνες Τσιγγάνους, οι οποίοι διαβιούν σε καταυλισμούς της χώρας, μέσα σε σκηνές, παράγκες ή άλλες κατασκευές που δεν πληρούν τις ελάχιστες προϋποθέσεις μόνιμης κατοικίας»*. Η χορήγηση των δανείων γίνεται με ευνοϊκούς όρους και ειδικότερα, η συνολική διάρκεια εξόφλησής τους ανέρχεται στα 22 χρόνια, οι δανειολήπτες επιδοτούνται σε ποσοστό 80% από το Ελληνικό Δημόσιο για την εξόφληση του επιτοκίου, ενώ οι Τράπεζες διασφαλίζονται για το 100% του χορηγούμενου κεφαλαίου και των τόκων αυτού. Από τη μέχρι σήμερα πορεία του προγράμματος διαφαίνεται ότι, αν και η εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου αποτελεί σημαντική προϋπόθεση «στήριξης» κατά την εκπόνηση στεγαστικών δράσεων κοινωνικού χαρακτήρα, εντούτοις, στη συντριπτική πλειοψηφία των επωφελούμενων λειτούργησε ανασταλτικά κατά την εκπλήρωση των συμβατικών υποχρεώσεών τους απέναντι στο Δημόσιο. Για παράδειγμα, τα σχεδόν μηδενικά ποσοστά σταδιακής αποπληρωμής των χορηγούμενων δανείων κατ' επίκληση της άγνοιας των δανειοληπτών, μάλλον τελούν σε ευθεία γραμμή με την ασφάλεια που προσφέρει η εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου, παρά με την έλλειψη κατανόησης της υποχρέωσης αποπληρωμής των δανείων. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από το γεγονός της ρητής αναφοράς της υποχρέωσης αποπληρωμής στο πλαίσιο των δανειστικών συμβάσεων που υπογράφονται μεταξύ δανειοληπτών και τραπεζών καθώς και από τις συνέπειες μη αποπληρωμής που έχουν ήδη εφαρμοστεί στα ληξιπρόθεσμα δάνεια (π.χ. αύξηση των δόσεων λόγω απώλειας της επιδότησης του επιτοκίου).

Τα δάνεια προορίζονται αποκλειστικά για την απόκτηση πρώτης κατοικίας, είτε πρόκειται για αγορά ή ανέγερση κατοικίας, αποπεράτωση υφιστάμενου ημιτελούς κτίσματος ή και ένταξη σε προγράμματα οργανωμένης οικιστικής δόμησης. Στην τελευταία περίπτωση, η ένταξη σε προγράμματα οργανωμένης οικιστικής δόμησης απαιτεί τη ρητή συναίνεση των δικαιούχων, την

παραχώρηση δημόσιας, δημοτικής ή κοινοτικής έκτασης και την εφαρμογή ελάχιστων τεχνικών προδιαγραφών (δηλ. κατασκευή κατοικιών ελάχιστης καθαρής επιφάνειας 85 τμ). Τα ανωτέρω (όπως και κάθε άλλος όρος περί στεγαστικής συνδρομής και εκταμίευσης των δανείων) προβλέπονται ρητά και με ενιαίο τρόπο στη βάση Κοινής Απόφασης των Υπουργών Εσωτερικών και Οικονομίας & Οικονομικών.

Από την έναρξή του, το 2002, το πρόγραμμα έχει επανεξετασθεί και αναθεωρείται διαρκώς, ώστε να ανταποκρίνεται όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά στις μεταβαλλόμενες ανάγκες και συνθήκες διαβίωσης των Ελλήνων Ρομά. Έτσι, στο πλαίσιο μιας δυναμικής διαδικασίας εσωτερικής αξιολόγησης, καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για τη λήψη των αναγκαίων θεσμικών τροποποιήσεων για τη στοχευμένη υλοποίηση του προγράμματος, την εντατικοποίηση των καταβαλλόμενων ενεργειών και την αποτελεσματικότερη υλοποίησή του, στο πλαίσιο και της συνεχούς συνεργασίας μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων για την υλοποίηση του προγράμματος (Υπουργείο Εσωτερικών, Οικονομίας, τοπικές αρχές, συνεργαζόμενες τράπεζες). Η πλέον πρόσφατη αναθεώρηση του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου λαμβάνει υπόψη της τα αιτήματα των οργάνων εκπροσώπησης των Ρομά και τις επιταγές που απορρέουν για την Ελλάδα από τα διεθνή συμβατικά κείμενα (Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, Οδηγία Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ 2005(4) για τη στέγαση, Τελικές Παρατηρήσεις Επιτροπής Οικονομικών, Κοινωνικών & Πολιτιστικών Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, Τελικές Παρατηρήσεις Επιτροπής Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του ΟΗΕ κ.ά.) και στηρίζεται στην κατά προτεραιότητα συνδρομή όσων διαβιούν υπό ακατάλληλες συνθήκες και επιβαρύνονται από τη συνδρομή αντικειμενικών συνθηκών, οι οποίες ενισχύουν τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Οι βασικές από τις αλλαγές που επήλθαν με την πρόσφατη θεσμική αναθεώρηση είναι ιδίως οι ακόλουθες:

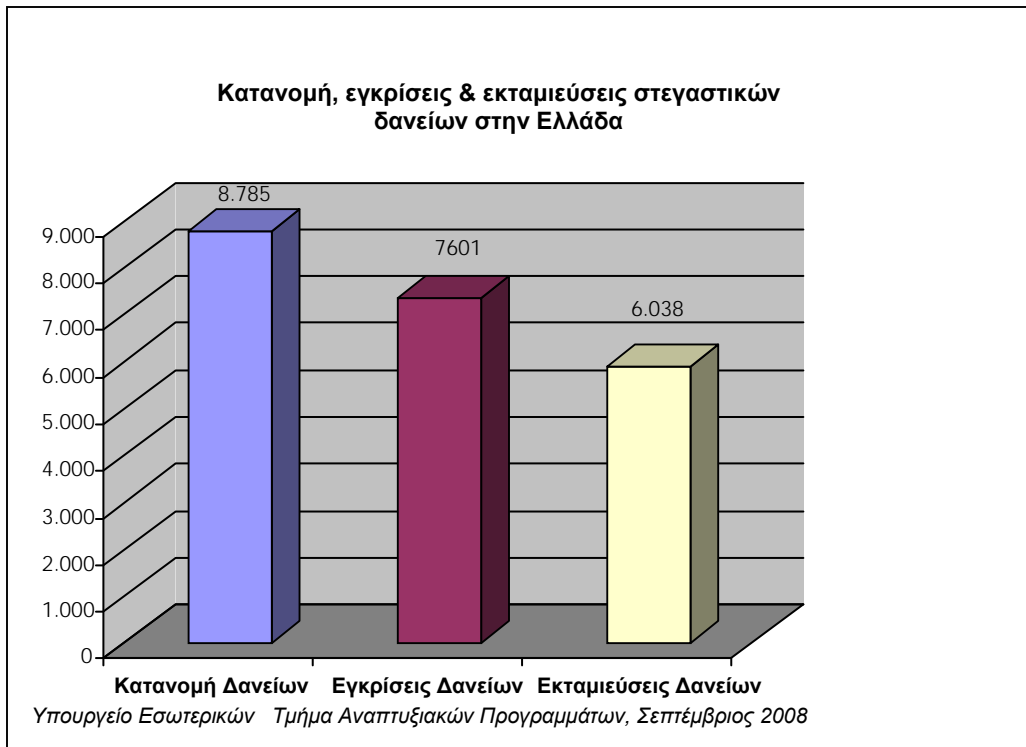
- Υιοθέτηση κοινωνικών κριτηρίων αξιολόγησης που λαμβάνουν υπόψη τους τις ιδιαίτερες συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού των Ελλήνων Ρομά (π.χ. μονογονεϊκές οικογένειες, πολύτεκνες οικογένειες, άτομα με αναπηρίες, άτομα χαμηλού εισοδήματος κ.α.).
- Συγκρότηση επιτροπών αξιολόγησης σε τοπικό επίπεδο με συμμετοχή εκπροσώπων των Ρομά και κοινωνικών λειτουργών με γνώμονα τις ιδιαίτερες ανάγκες της ομάδας στόχου.
- Διασφάλιση της κατανομής των δανείων βάσει των υπαρχουσών στεγαστικών αναγκών στο σύνολο των ΟΤΑ της Ελληνικής Επικράτειας.
- Προώθηση της ενεργούς δράσης των τοπικών αρχών μέσω της ενίσχυσης των στεγαστικών δράσεων που υλοποιούν οι ΟΤΑ και στηρίζουν οι Ρομά (βούληση ένταξης σε προγράμματα οργανωμένης οικιστικής δόμησης).

- Προώθηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος μέσω της επικαιροποίησης των φακέλων των υποψηφίων σε σχέση με τις υπάρχουσες στεγαστικές τους ανάγκες.
- Απλοποίηση της διαδικασίας υποβολής αιτήσεων, με την καθιέρωση διαύλων απευθείας επικοινωνίας των δικαιούχων και των φορέων υλοποίησης του προγράμματος.
- Καθιέρωση νέων, αυστηρότερων όρων ελέγχου και παρακολούθησης της διαδικασίας χορήγησης και εκταμίευσης των δανείων (π.χ. σχέση αντικειμενικής και εμπορικής αξίας οικοπέδων και κατοικιών, ανώτατα όρια δόσεων εκταμίευσης κ.α.).

Περαιτέρω, το 2005, δημιουργήθηκε μια νέα βάση δεδομένων, για την αποτελεσματικότερη διαχείριση και διασταύρωση των στοιχείων των αιτήσεων των υποψηφίων.

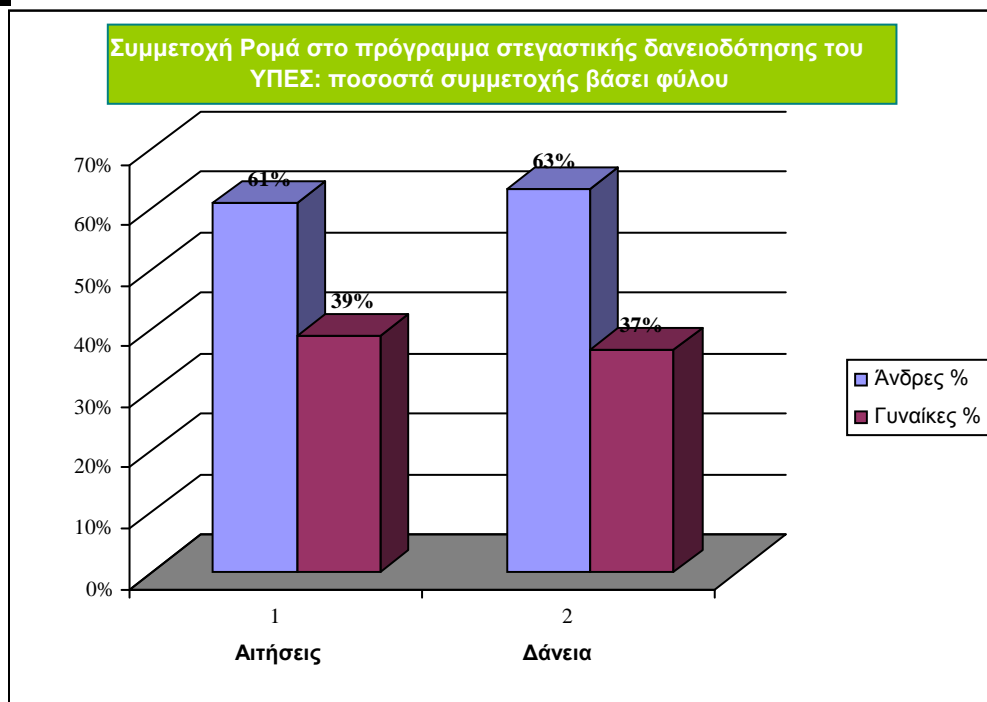
Σε συνέχεια της επικαιροποίησης των στοιχείων των υποψηφίων, βάσει της αναθεωρημένης διαδικασίας αξιολόγησης των αιτήσεων και της εξασφάλισης του συνόλου των απαιτούμενων εγγυήσεων του Ελληνικού Δημοσίου για τη χορήγηση των εν λόγω δανείων (συνολικά 9.000), το Υπουργείο Εσωτερικών έχει ολοκληρώσει την κατανομή 8.785 στεγαστικών δανείων σε ισάριθμες οικογένειες, στο σύνολο της Ελληνικής Επικράτειας, δίνοντας ωστόσο έμφαση σε Δήμους με έντονα προβλήματα, υπό όρους πλήρους διαφάνειας και αντικειμενικότητας. Μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί² 7.601 αποφάσεις στεγαστικής συνδρομής σε ισάριθμες οικογένειες, από τις οποίες, ως τον Σεπτέμβριο του 2008, 6.038 έχουν εκταμιεύσει ήδη τα δάνειά τους από τις συνεργαζόμενες τράπεζες (ποσοστό απορρόφησης 79,4%).

² Διευκρινίζεται ότι η έκδοση των αποφάσεων ακολουθεί την ολοκλήρωση της διαδικασίας αξιολόγησης των αιτήσεων από τους οικείους Δήμους.

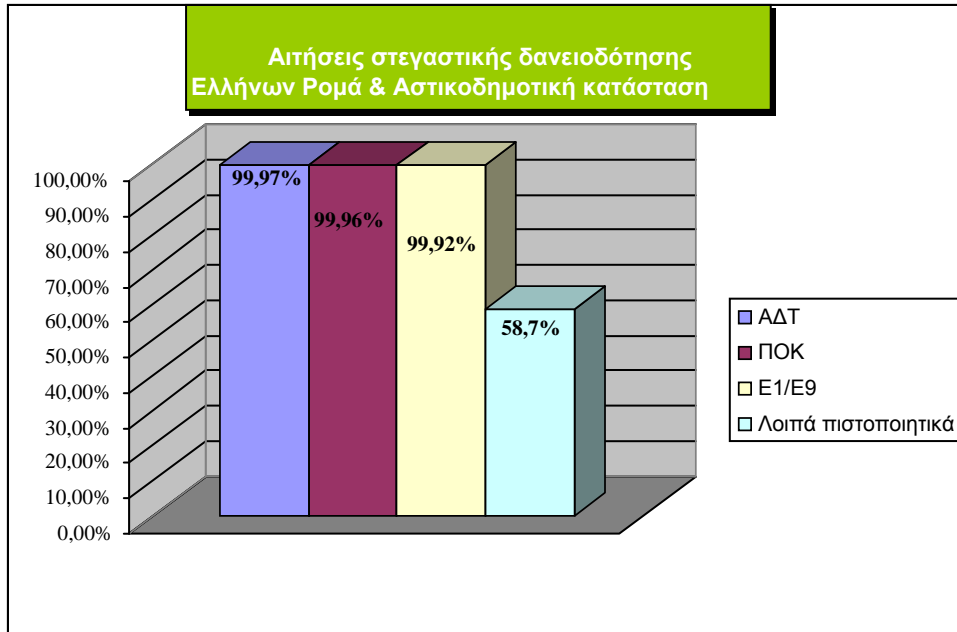
Διάγραμμα 3-1: Κατανομή, εγκρίσεις & εκταμιεύσεις στεγαστικών δανείων στην Ελλάδα

Σχετικά με την προώθηση της ισότητας των φύλων ιδίως δε της ενδυνάμωσης της συμμετοχής των γυναικών Ρομά στη δημόσια – κοινωνική ζωή (π.χ. εφαρμογή κριτηρίου μοριοδότησης μονογονεϊκών οικογενειών) και σε συνέχεια της ολοκλήρωσης της πρώτης φάσης υλοποίησης του προγράμματος (2002-2005), διαπιστώνεται ότι σε σύνολο 15.665 αιτήσεων, 6.117 υποβλήθηκαν από γυναίκες, ενώ μεταξύ 5.747 δικαιούχων, 2.114 είναι γυναίκες. Αναλυτικά στοιχεία παρουσιάζονται στο διάγραμμα 3-2 που ακολουθεί.

Διάγραμμα 3-2: Συμμετοχή Ρομά στο πρόγραμμα στεγαστικής δανειοδότησης του ΥΠΕΣ ανά φύλο

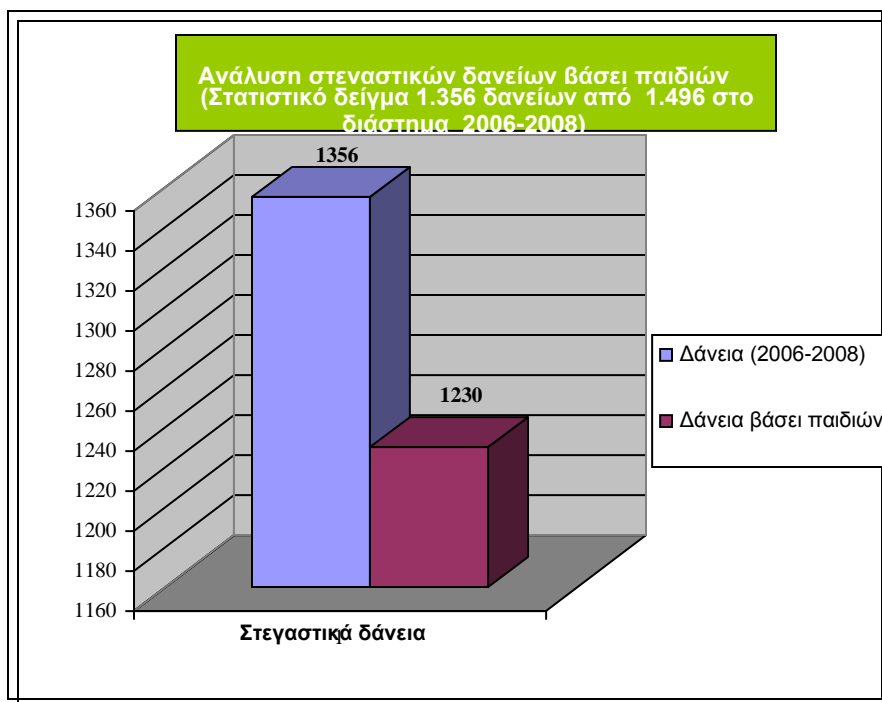
Επίσης, φαίνεται ότι το πρόγραμμα στεγαστικής δανειοδότησης αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο εγγραφής στα δημοτολόγια και απόκτησης πιστοποιητικών. Αν και με έμμεσο τρόπο, συνέβαλε έτσι, στην αποτελεσματική τακτοποίηση της αστικο-δημοτικής κατάστασης του πληθυσμού των Ρομά, καθώς και στη δημιουργία «ατομικής συνείδησης», σε ό,τι αφορά στην ύπαρξη των αναγκαίων υπηρεσιών και τον τρόπο αξιοποίησης αυτών. Αναλυτικά στοιχεία για το πλήθος και το είδος των πιστοποιητικών που διαθέτουν οι Ρομά, παρουσιάζονται στο διάγραμμα 3-3.

Διάγραμμα 3-3: Αιτήσεις στεγαστικής δανειοδότησης Ελλήνων Ρομά & Αστικοδημοτική κατάσταση

Σημειώνεται ότι στην κατηγορία «λοιπά δικαιολογητικά» περιλαμβάνονται βεβαιώσεις σπουδών, πιστοποιητικά υγείας σε περιπτώσεις αναπηρίας των αιτούντων ή/και των μελών της οικογένειάς τους, βεβαιώσεις χορήγησης επιδομάτων εισοδηματικής πολιτικής κ.α., ενώ τυχόν ελλειμματικά ποσοστά δικαιολογητικών Ε1 και Ε9 δικαιολογούνται από το γεγονός της μη υποχρέωσης υποβολής αντίστοιχων δηλώσεων εισοδήματος και περιουσιακών στοιχείων, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις εισοδηματικής πολιτικής και φορολογίας φυσικών προσώπων.

Παράλληλα, σύμφωνα με τα δικαιολογητικά που κατατέθηκαν στο πλαίσιο της αναθεωρημένης διαδικασίας και που επιβεβαιώνουν την προστασία της οικογένειας μέσω της προτεραιότητας που δίδεται στα παιδιά, διαπιστώνεται ότι, επί στατιστικού δείγματος 1.356 εγκεκριμένων δανείων σε ισάριθμες οικογένειες (επί συνόλου 1.496 εγκρίσεων κατά τη διετία Β' εξάμηνο 2006 - Β' εξάμηνο 2008), 1.230 οικογένειες – δικαιούχοι στεγαστικής συνδρομής είχαν τη δεδομένη χρονική στιγμή από 1 έως και 8 παιδιά.

Διάγραμμα 3-4: Ανάλυση στεγαστικών δανείων βάσει παιδιών

Αξίζει να σημειωθεί επίσης, ότι με το ισχύον καθεστώς, οι επωφελούμενοι επιλέγουν μόνοι τους τον τόπο μόνιμης διαβίωσής τους, σύμφωνα με τους οικογενειακούς τους δεσμούς, τις προσωπικές τους ανάγκες (π.χ. εργασία) κ.ά. Συνολικά, το πρόγραμμα στεγαστικής δανειοδότησης αποτελεί παράδειγμα καλής πρακτικής (λαμβάνοντας υπόψη και το μέσο όρο των μελών μιας οικογένειας Ρομά, η συμβολή του κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική για τον τύπο και το καθεστώς της εγκατάστασης που παρέχει), ωστόσο, από την αξιολόγηση της πρώτης φάσης εφαρμογής του, φαίνεται ότι πρόκειται για ένα ιδιαίτερα καινοτόμο πρόγραμμα, υπό την έννοια ότι δρομολογεί την άμεση μετάβαση σε ένα διαφορετικό καθεστώς στέγασης με αυξημένες εντούτοις υποχρεώσεις (π.χ. διαχείριση σημαντικού ποσού χρημάτων και επιλογή κατοικίας απευθείας από τους επωφελούμενους). Ενώ είναι σαφές, δηλαδή, ότι η υποχρέωση παροχής κατοικίας οριοθετείται από τη διασφάλιση επαρκούς, μόνιμης κατοικίας με σαφές καθεστώς κατοχής προστατευόμενο από το νόμο, εντούτοις, κατά την αξιολόγησή της ως «δράση», φαίνεται να σήκωσε το βάρος της κοινωνικής ένταξης, η οποία αποτελεί δυναμική στο χρόνο, πολυ-παραγοντική, διαδικασία (π.χ. η εξασφάλιση στέγης δεν προβλέπει την υποχρέωση συντήρησης της προσφερθείσας κατοικίας, εντούτοις η διευκόλυνση της δυνατότητας συντήρησής της αποτελεί εξίσου σημαντική προϋπόθεση αξιοπρεπούς διαβίωσης).

4. Μελέτη Οικιστικών Συνθηκών των Ρομά στον Ελλαδικό Χώρο

Στο παρακάτω κεφάλαιο παρατίθενται στοιχεία από τη μελέτη με τίτλο «Καταγραφή της Υφιστάμενης κατάστασης των Ρομά στην Ελλάδα, απολογισμός δράσεων και εκπόνηση σχεδίου δράσης για την 4^η προγραμματική περίοδο» (2008-2009), την οποία εκπόνησε η μη κερδοσκοπική εταιρία «ΟΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΑ» με χρηματοδότηση από το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Τα στοιχεία αυτά χωρίζονται σε δύο άξονες:

- **ΑΞΟΝΑΣ 1: Καταγραφή Υφιστάμενης Κατάστασης:** Η συγκεκριμένη καταγραφή έχει ως βασικό στόχο την καταγραφή των χώρων διαμονής των Ελλήνων Ρομά και των συνθηκών διαβίωσης σε αυτούς, καθώς και τον εντοπισμό των βασικών προβλημάτων σε θέματα στέγασης και βασικών υποδομών. Απεστάλη δελτίο καταγραφής, σε πρώτη φάση, στις Νομαρχίες (54), εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο την πανελλαδική κάλυψη, οι οποίες είτε το απάντησαν απ' ευθείας, είτε το προώθησαν σε Δήμους ή σε Ιατροκοινωνικά Κέντρα, ανάλογα με τις επικρατούσες σε κάθε νομό συνθήκες. Επειδή σε πολλές περιπτώσεις διαπιστώθηκαν καθυστερήσεις, το δελτίο απεστάλη από την ομάδα μελέτης και απ' ευθείας σε Ο.Τ.Α., όπου ήταν γνωστή η ύπαρξη κοινοτήτων Ρομά ή η πραγματοποίηση παρεμβάσεων σχετικών με τον πληθυσμό τους.
- **ΑΞΟΝΑΣ 2: Έρευνα Πεδίου:** Η έρευνα πεδίου έχει ως αντικείμενο την καταγραφή των αναγκών σε συγκεκριμένους οικισμούς, σε όλους τους τομείς της ατομικής και κοινωνικής ζωής των Ελλήνων Ρομά (αστικοδημοτική κατάσταση, στέγαση, απασχόληση, υγεία, εκπαίδευση), έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί μια ποιοτική αποτίμηση και αποτύπωση των αναγκών και προβλημάτων του πληθυσμού ανά τομέα και να προσδιοριστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια ο βαθμός εσωτερικής διαστρωμάτωσης και το εύρος αποκλεισμού του πληθυσμού. Η έρευνα αυτή είναι στατιστική με στατιστικό δείγμα νοικοκυριά Ελλήνων Ρομά οι οποίοι διαβιούν στην ελληνική επικράτεια σε οικισμούς, ανεξάρτητα τυπολογίας και θρησκειότητας, σε σαφώς αναγνωρίσιμες κοινότητες. Ο τομέας, ο οποίος άπτεται του αντικειμένου της παρούσας εργασίας, είναι αυτός της στέγασης και για το λόγο αυτό, είναι ο τομέας που επιλέχθηκε να παρουσιαστεί.

4.1. Θεωρητικές Έννοιες

4.1.1. Ορισμός Τυπολογίας Οικισμών

Οι χώροι διαμονής των Ρομά μπορούν να διακριθούν σε οκτώ γενικές κατηγορίες, όπου το είδος και η έκταση των προβλημάτων, και κατά συνέπεια οι τρόποι αντιμετώπισής τους διαφέρουν. Οι ορισμοί υιοθετήθηκαν από τη μελέτη της ΔΕΠΟΣ του 1999, όπου για πρώτη φορά κωδικοποιήθηκαν αυτές οι έννοιες.

Τύπος 1: Αμιγής καταυλισμός, σε μόνιμη θέση, όπου κυριαρχούν τα κελύφη πρόχειρης κατασκευής στην πλειοψηφία τους (καλύβες, παράγκες και λιγότερο τσαντίρια), που χρησιμοποιούνται όλο τον χρόνο, ανεξάρτητα αν τμήμα του πληθυσμού μετακινείται εποχιακά. Στην κατηγορία αυτή καταγράφονται και τα οξύτερα οικιστικά προβλήματα που αφορούν το σύνολο των Ρομά.

Τύπος 2: Αμιγής καταυλισμός σε θέση που μετακινείται στα όρια μιας ευρύτερης περιοχής με μόνιμη ή εποχική χρήση. Συγκροτείται συνήθως από πρόχειρα καταλύματα οικογενειών που μετακινούνται για επαγγελματικούς λόγους. Άλλοτε έχουν βρει μία μόνιμη θέση (η μονιμότητα της θέσης σημαίνει ότι απλώς δεν έχουν εκδιωχθεί τα τελευταία χρόνια), άλλοτε μετακινούνται μέσα στα πλαίσια μιας ευρύτερης περιοχής, ανάλογα με το βαθμό ανοχής του ιδιοκτήτη της έκτασης.

Τύπος 3: Μικτός καταυλισμός ορίζεται ως η διακριτή γειτονιά που κατοικείται αποκλειστικά ή σε σημαντικό ποσοστό από πληθυσμό Ρομά, όπου συνυπάρχουν σπίτια με καταλύματα πρόχειρης μορφής είτε αναμειγμένα, είτε σε διακριτές θέσεις. Στις γειτονίες αυτές, που είναι συχνά αυθαίρετες, καταγράφονται σημαντικά προβλήματα πολεοδομικής οργάνωσης και σημαντικά στεγαστικά προβλήματα στο σύνολο των πρόχειρων κελυφών και σε τμήμα των σπιτιών.

Τύπος 4: Γειτονιά όπου κυριαρχούν τα σπίτια, με μόνιμη χρήση, συχνά σε υποβαθμισμένες περιοχές του αστικού ιστού.

Τύπος 5: Συμβατικές κατοικίες ή διαμερίσματα διάσπαρτα στον αστικό ιστό.

Τύπος 6: Οικισμοί λυομένων. Πρόκειται για νέους οικισμούς που αποτελούνται εξ' ολοκλήρου ή κατά κύριο λόγο από λυόμενους οικίσκους που παραχωρήθηκαν από το ΥΠΕΧΩΔΕ, στο πλαίσιο του Ο.Π.Δ..

Τύπος 7: Οργανωμένη δόμηση. Αφορά μόνο μία περίπτωση, αυτήν του νέου οικισμού των Σοφάδων Καρδίτσας³ που χτίστηκε από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας, προκειμένου να στεγάσει κατοίκους Ρομά των Σοφάδων, ιδιοκτήτες κατοικιών στον παλιό οικισμό. Η παρέμβαση αυτή είναι προγενέστερη του Ο.Π.Δ.

Τύπος 8: Μικτοί καταυλισμοί λυομένων. Πρόκειται για υπολειμματικό τύπο οικισμού, όπου λυόμενοι οικίσκοι αναμιγνύονται με σπίτια ή πιο πρόχειρες κατασκευές (παράγκες, καλύβια κλπ). Παρουσία λυομένων επισημαίνεται και στους μικτούς καταυλισμούς (τύπος 3), αλλά σε μικρό ποσοστό στο σύνολο των κελυφών.

4.1.2. Ορισμός Τύπου Κελύφους

Ο όρος «κέλυφος» είναι αυτός που στην αγγλική ορολογία αντιστοιχεί στον όρο “shell” και αναφέρεται στην ελάχιστη χωρική μονάδα που στεγάζει ένα νοικοκυριό Ρομά. Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε για το συγκεκριμένο θέμα πρώτη φορά στη μελέτη της ΔΕΠΟΣ του 1999 με τίτλο «Μελέτη Σχεδίου Προγράμματος για την Αντιμετώπιση των Άμεσων Οικιστικών Προβλημάτων των Ελλήνων Τσιγγάνων». Έτσι, τα είδη των κελυφών ταξινομούνται στις παρακάτω κατηγορίες:

- **Σπίτι:** Μονώροφες, ή σπανιότερα, διώροφες κατοικίες, συμβατικής κατασκευής, και μέτριας έως κακής ποιότητας.
- **Καλύβι / Παράγκα:** Για τα καλύβια και τις παράγκες η πιο συνηθισμένη κατασκευή είναι αυτή που αποτελείται από ξύλινο σκελετό με διάφορα υλικά πλήρωσης (χαρτόνια, λαμαρίνες, κόντρα πλακέ, νάυλον και άλλα) και στέγη από μουσαμά ή ελενίτ.
- **Τσαντίρι:** Ως τσαντίρια εννοούνται οι σκηνές.
- **Λυόμενο:** Προκατασκευασμένα κελύφη χαμηλού κόστους.
- **Άλλο:** Πρόκειται κυρίως για κοντέινερ ή άλλα κελύφη ιδιαίζουσας μορφολογίας που δεν εμπίπτουν σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες.

³ Άρχισε να λειτουργεί το 2004 οπότε και παραδόθηκαν οι πρώτες 84 κατοικίες. Οι κατοικίες είναι συμβατικού τύπου εμβαδού 125 τ.μ. η καθεμία και δόθηκαν προς χρήση σε αντίστοιχο αριθμό οικογενειών Ρομά του Δήμου. Στον οικισμό έχει ολοκληρωθεί η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου - πλατεία, 4 κοινόχρηστοι χώροι, πάρκινγκ, 5 παιδικές χαρές, δενδροφύτευση 1.200 δένδρων κ.ά. Επίσης λειτουργεί βιολογικός καθαρισμός.

Εικόνα 4-1: Αμιγής καταυλισμός (τύπος 1) στον Βοτανικό (Πηγή: Αλεξανδρίδης)

Εικόνα 4-2: Μικτός καταυλισμός σπιτιών, παραγκών και τσαντιριών (τύπος 3) στη Νέα Ζωή Ασπροπύργου (Πηγή: ΕΠΣΕ)

Εικόνα 4-3: Γειτονιά (τύπος 4) στο Αιτωλικό Μεσολογγίου (Πηγή: etolikomep.blogspot.com)

Εικόνα 4-4: Οικισμός λυομένων (τύπος 6) στα Σπάτα (Πηγή: ΕΠΣΕ)

Εικόνα 4-5: Οργανωμένη δόμηση στο Νέο Οικισμό Σοφάδων (τύπος 7) (Πηγή: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)

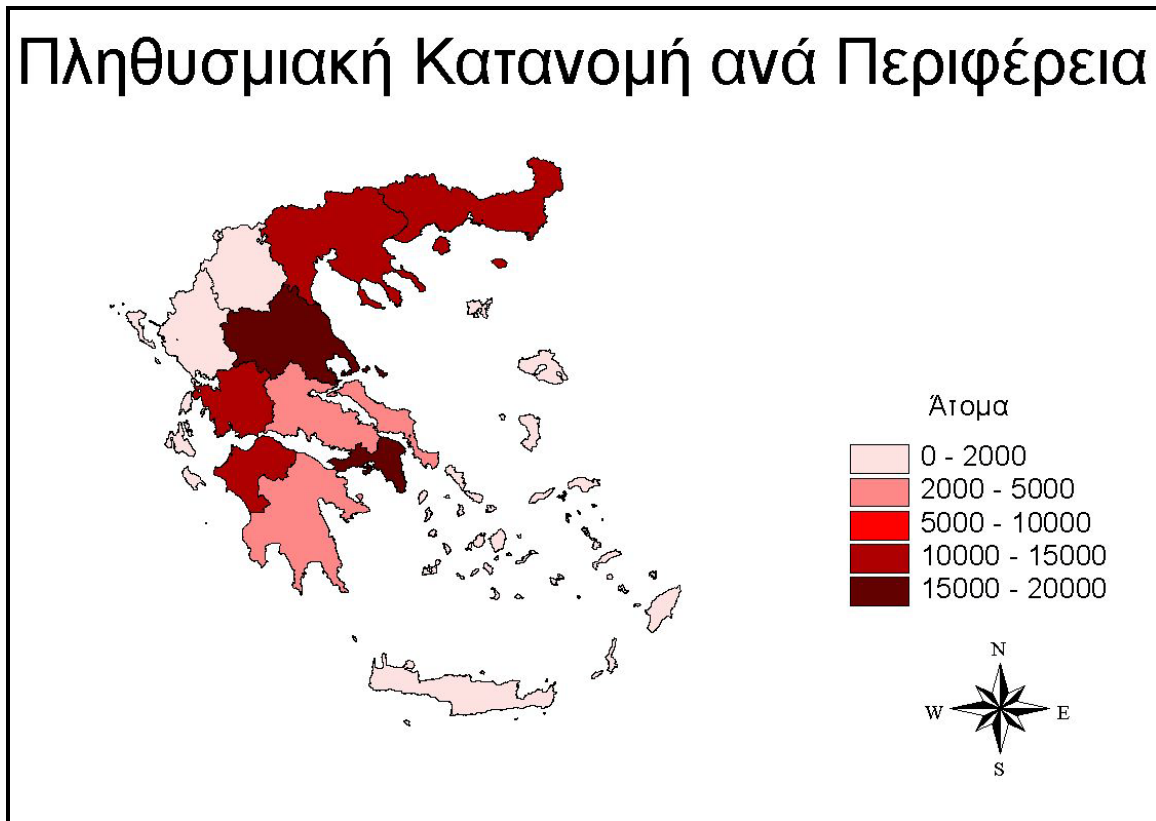

Εικόνα 4-6: Δείγμα κατοικίας από το Νέο Οικισμό Σοφάδων (Πηγή: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)

4.2. Πανελλαδική Καταγραφή

4.2.1. Πληθυσμιακή Κατανομή

Στον παρακάτω χάρτη (χάρτης 4-1), παρουσιάζονται ανά γεωγραφική περιφέρεια, τα μεγέθη συνολικού πληθυσμού Ρομά (εδραιποιημένου και εποχιακού). Ο χάρτης προέκυψε από την επεξεργασία των στοιχείων των δύο υπάρχουσών μελετών, της απογραφικής μελέτης του 2008 (Οικοκοινωνία 2008) και αυτή της ΔΕΠΟΣ του 1998. Όπως διαπιστώθηκε, υπήρχαν ελλείψεις και στις 2 καταγραφές. Παρόλα αυτά, η πιο πρόσφατη του 2008 κρίθηκε πιο λεπτομερής και για το λόγο αυτό, στα στοιχεία αυτής προστέθηκαν οι συγκεντρώσεις πληθυσμού που έλλειπαν, από την απογραφή του 1998. Έτσι, ο χάρτης που ακολουθεί αποτελεί το τελικό προϊόν του συνδυασμού των στοιχείων.

Χάρτης 4-1: Πληθυσμιακή Κατανομή ανά περιφέρεια

Σύμφωνα με τα στοιχεία που προέκυψαν, η μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση παρατηρείται στην περιφέρεια Αττικής, όπου ο συνολικός αριθμός ατόμων Ρομά (εδραιωποιημένοι και εποχιακοί) ανέρχεται σε 19.700. Ακολουθούν με επίσης σημαντικές συγκεντρώσεις οι περιφέρειες

Θεσσαλίας με συνολικό αριθμό 16.817 άτομα και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με συνολικό αριθμό ατόμων 14.126.

Μικρότερες, αλλά επίσης σημαντικές συγκεντρώσεις παρατηρούνται στις περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας και Δυτικής Ελλάδας με συνολικό αριθμό 11.450 και 10.720 άτομα αντίστοιχα.

Η περιφέρεια Πελοποννήσου συγκεντρώνει συνολικά 3.504 άτομα, ενώ η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος 3.676 άτομα. Πρόκειται, δηλαδή, για περιφέρειες που αντιπροσωπεύουν ενδιάμεσα πληθυσμιακά μεγέθη.

Τέλος, οι υπόλοιπες περιφέρειες συμμετέχουν με αρκετά μικρότερες πληθυσμιακές συγκεντρώσεις της τάξεως έως 2.000 ατόμων.

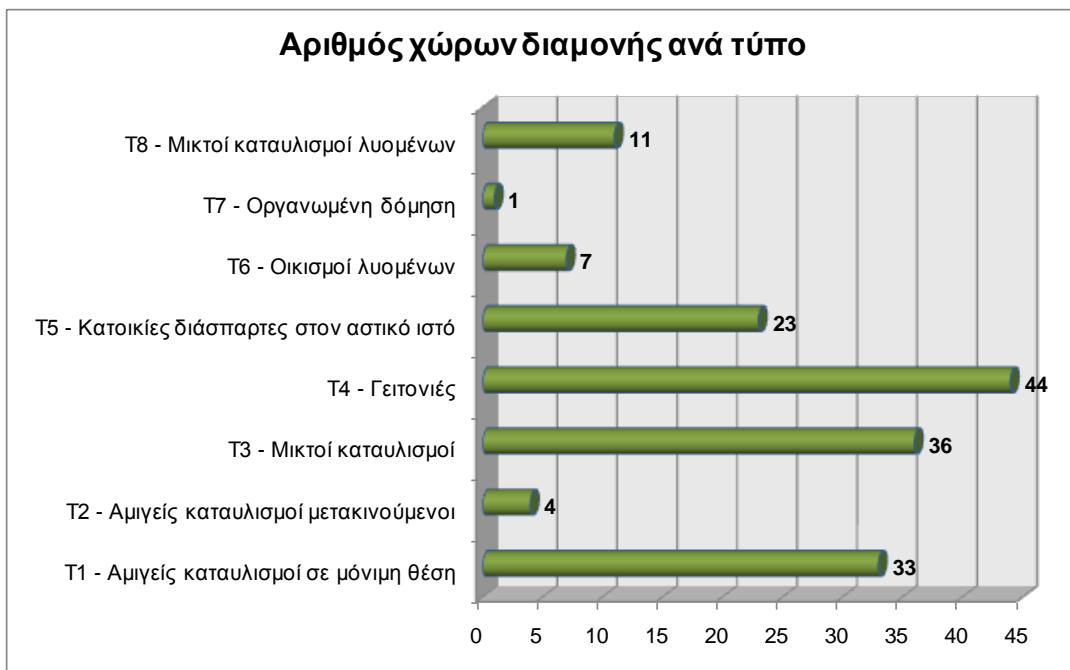
Συπερασματικά, και από τη σύγκριση των στοιχείων των δύο απογραφών, για μια εντελώς αδρομερή εκτίμηση των πληθυσμιακών μεγεθών, αν στα μεγέθη της καταγραφής 2008 προστεθούν οι σημαντικές συγκεντρώσεις που λείπουν σε σχέση με παλαιότερες καταγραφές, ο συνολικός πληθυσμός στους διακριτούς και αναγνωρίσιμους χώρους διαμονής ανέρχεται περίπου σε 79.000 άτομα, μια αύξηση δηλαδή της τάξης του 30%, δεδομένου ότι η αντίστοιχη εκτίμηση για το 1998 ήταν περίπου 60.000 άτομα. Θα πρέπει βεβαίως να τονιστεί ότι η εκτίμηση αυτή αποδίδει απλώς μια τάξη μεγέθους χωρίς να έχει απαιτήσεις ακρίβειας, δεδομένου ότι δεν μπορεί να διερευνηθεί αν η αύξηση κατά 30% οφείλεται σε διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού ή σε ελλείψεις των δύο καταγραφών.

4.2.2. Καταγραφή Χώρων Διαμονής

Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από την πανελλαδική καταγραφή των οικισμών Ρομά, που πραγματοποιήσε η Οικοκοινωνία το 2008, προκύπτουν τα παρακάτω:

- Ως αμιγείς καταυλισμοί σε μόνιμη θέση (τύπος 1) καταγράφονται 33 χώροι διαμονής (περίπου 20% του συνόλου).
- Ως μετακινούμενοι καταυλισμοί (τύπος 2) έχουν καταγραφεί μόνον 4 χώροι διαμονής. Πρόκειται για τύπο του οποίου η καταγραφή είναι ιδιαίτερα ελλιπής λόγω ακριβώς της μη σταθερής θέσης τους.
- Ως μικτοί καταυλισμοί (τύπος 3) καταγράφονται 36 χώροι διαμονής (περίπου το 23% του συνόλου).
- Ως γειτονιές καταγράφονται 44 χώροι διαμονής (περίπου το 28% του συνόλου). Πρόκειται για γειτονιές που κατοικούνται αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο από πληθυσμό Ρομά, ενταγμένες στον αστικό ιστό.
- Ως διάσπαρτες κατοικίες στον αστικό ιστό έχουν χαρακτηριστεί 23 περιπτώσεις (14,5% των καταγεγραμμένων χώρων διαμονής).
- Ως οικισμοί λυομένων καταγράφονται 7 περιπτώσεις, δηλαδή ποσοστό 4% των καταγεγραμμένων χώρων διαμονής.
- Ως περίπτωση οργανωμένης δόμησης παρουσιάζεται 1 οικισμός. Πρόκειται για τον οικισμό νέου τύπου στο Δήμο Σοφάδων Καρδίτσας που κατασκευάστηκε με πρωτοβουλία του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας.
- Ως μικτοί καταυλισμοί λυομένων καταγράφονται 11 περιπτώσεις, δηλαδή το 7% των καταγεγραμμένων χώρων διαμονής. Η ύπαρξη μικτών καταυλισμών λυομένων εξηγείται με 2 τρόπους: α) με παραχώρηση λυομένων οικίσκων σε επιλεγμένες οικογένειες μέσα στα όρια υπάρχοντων αμιγών καταυλισμών και β) με τη σταδιακή προσθήκη καλυβιών και παραγκών στους ήδη υπάρχοντες καταυλισμούς λυομένων, προκειμένου να στεγάσουν νέα νοικοκυριά.

Τα προαναφερθέντα στοιχεία φαίνονται και σχηματικά στα διαγράμματα 4-1α και 4-1β που ακολουθούν:

Διάγραμμα 4-1α: Αριθμός χώρων διαμονής ανά τύπο οικισμού

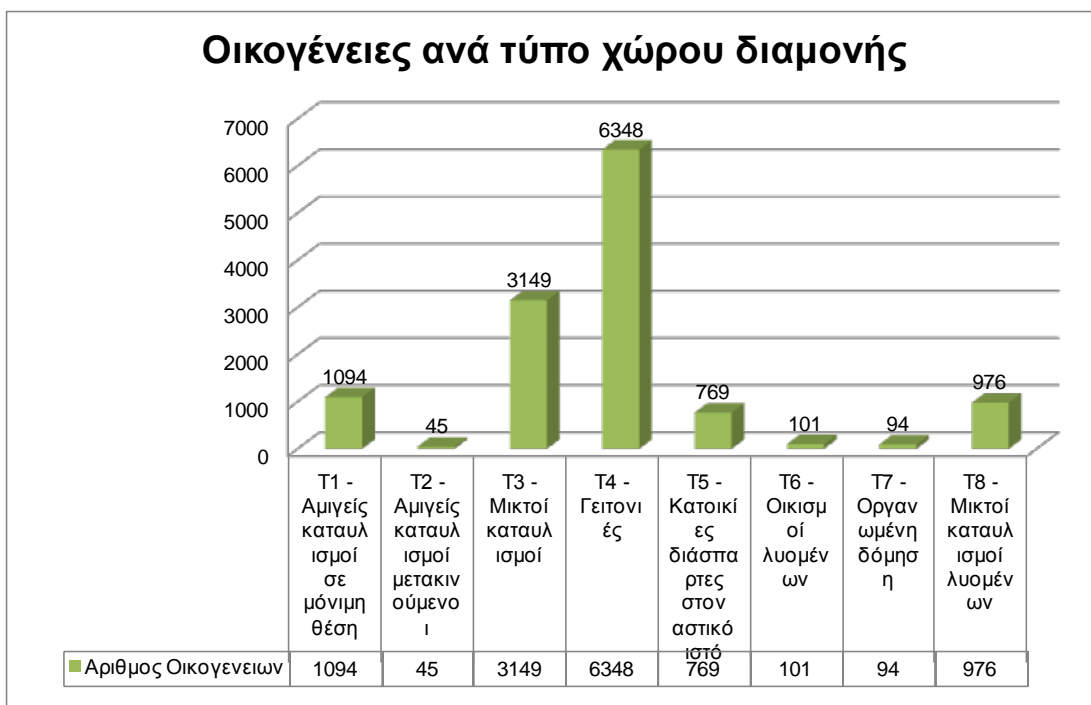

Διάγραμμα 4-1β: Ποσοστό Χώρων διαμονής ανά τύπο

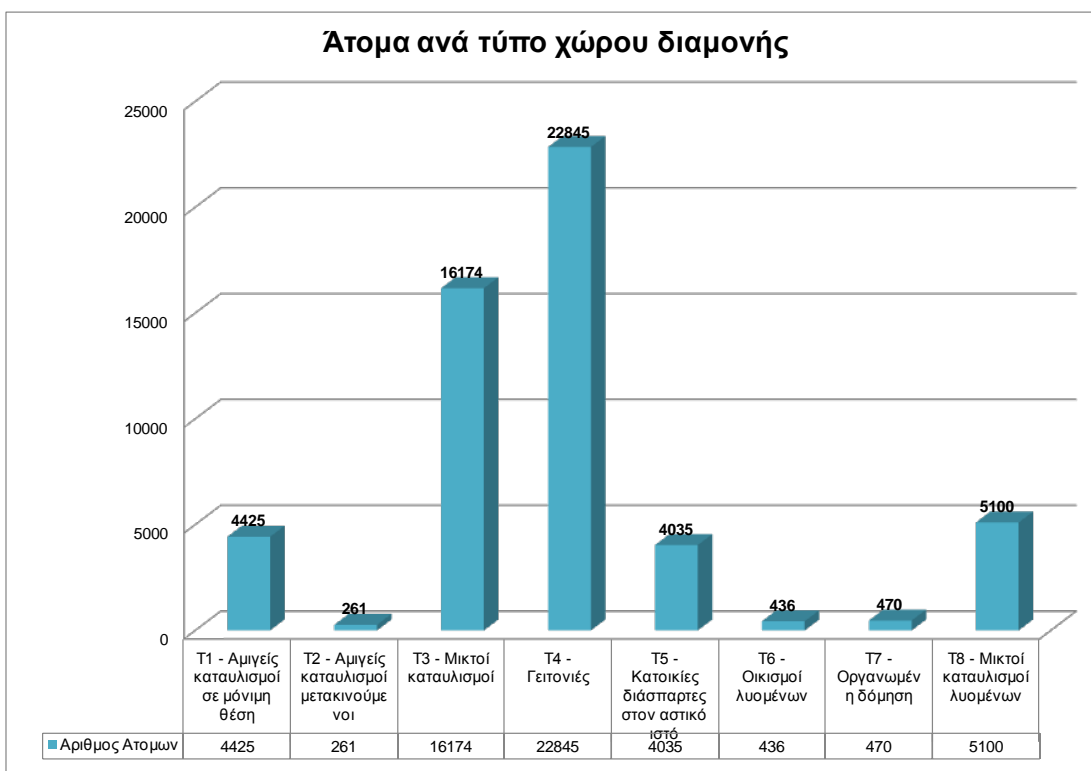
Σε μια προσπάθεια περαιτέρω ανάλυσης της καταγραφής των χώρων διαμονής, ως προς το πλήθος των οικογενειών και των ατόμων που αυτοί συγκεντρώνουν, παρατηρούνται τα εξής:

- Οι αμιγείς καταυλισμοί σε μόνιμη θέση συγκεντρώνουν συνολικό αριθμό 1.094 οικογενειών (εδραιωμένων και εποχικών), ενώ ο συνολικός αριθμός ατόμων που διαμένουν στο συγκεκριμένο τύπο οικισμού, ανέρχεται σε 4.425.
- Οι μικτοί καταυλισμοί συγκεντρώνουν συνολικό αριθμό 3.149 οικογενειών, ενώ ο συνολικός αριθμός ατόμων που διαμένουν στο συγκεκριμένο τύπο οικισμού, ανέρχεται σε 16.174.
- Οι γειτονιές συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο αριθμό οικογενειών (6.348 οικογένειες), οπότε και ατόμων (22.845 άτομα).
- Σε διάσπαρτες κατοικίες στον αστικό ιστό εκτιμάται ότι συγκεντρώνονται συνολικά 769 οικογένειες ή 4.035 άτομα. Βέβαια, η εκτίμηση αυτή είναι η λιγότερο ακριβής, δεδομένης της δυσκολίας εντοπισμού και καταγραφής που οφείλεται στη φύση του συγκεκριμένου τύπου.
- Σε μικτούς καταυλισμούς λυομένων καταγράφονται 976 οικογένειες ή 5.100 άτομα.
- Στους υπόλοιπους τύπους (αμιγείς καταυλισμοί μετακινούμενοι, οικισμοί λυομένων και οργανωμένη δόμηση), τα μεγέθη της καταγραφής είναι πολύ μικρότερα.

Στη συνέχεια, ακολουθεί σχηματική παρουσίαση των στοιχείων που προαναφέρθηκαν (διάγραμμα 4-2), καθώς και συμπληρωματικό διάγραμμα (διάγραμμα 4-3), στο οποίο απεικονίζεται ο αριθμός ατόμων ανά τύπο χώρου διαμονής.

Διάγραμμα 4-2: Οικογένειες ανά τύπο χώρου διαμονής

Διάγραμμα 4-3: Άτομα ανά τύπο χώρου διαμονής

4.2.3. Χωροταξική Κατανομή των Χώρων Διαμονής

Ο όρος χωροταξική κατανομή των χώρων διαμονής προέρχεται από τη μελέτη της ΔΕΠΟΣ του 1999 και αναφέρεται στην κατανομή των χώρων διαμονής, ανάλογα με το μέγεθος του αστικού κέντρου στην ευρύτερη περιοχή του οποίου εντάσσεται ο κάθε οικισμός. Έτσι, και με βάση τα στοιχεία της τελευταίας απογραφικής μελέτης (Οικοκοινωνία 2008), προκύπτει η παρακάτω ταξινόμηση, που απεικονίζεται στο διάγραμμα 4-4:

Διάγραμμα 4-4: Χωροταξική Κατανομή των Χώρων Διαμονής

Όπως φαίνεται, στο πολεοδομικό συγκρότημα της περιοχής των Αθηνών καταγράφονται 5 χώροι διαμονής Ρομά. Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι στην απογραφική μελέτη της Οικοκοινωνίας αναφέρεται ότι το μέγεθος του αστικού κέντρου επηρεάζει την ποιότητα της καταγραφής των οικισμών με την έννοια ότι όσο μεγαλύτερο είναι το αστικό κέντρο, τόσο πιο ανακριβής και δύσκολη αναμένεται να είναι η καταγραφή των χώρων διαμονής. Με τη λογική αυτή, μπορεί να ερμηνευτεί το μικρό ποσοστό χώρων διαμονής που φαίνεται να αντιστοιχεί στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας και στο υπόλοιπο του Νομού Αττικής, όπου και αναφέρονται 4 χώροι διαμονής.

Κάτι ανάλογο φαίνεται να ισχύει και για το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης, στο οποίο καταγράφονται 4 χώροι διαμονής Ρομά. Εδώ κυριαρχεί πληθυσμιακά ο οικισμός του Δενδροποτάμου, ενώ περιλαμβάνονται και μικρότεροι χώροι διαμονής στην Καλαμαριά, τη

Σταυρούπολη και τη Χαλάστρα (βλ. Πίνακα Ι Παραρτήματος).

Στην κατηγορία πόλεων άνω των 100.000 κατοίκων ανήκει 1 μόνο χώρος διαμονής αυτός της Νέας Σμύρνης στη Λάρισα, ενώ στην κατηγορία των πόλεων 50.000 – 100.000 κατοίκων καταγράφονται 6 χώροι διαμονής, οι σημαντικότεροι των οποίων είναι αυτοί της Χαλκίδας και του Βόλου (βλ. Πίνακα Ι Παραρτήματος).

Στην κατηγορία των πόλεων μεσαίου μεγέθους (10.000 έως 50.000 κατοίκων) καταγράφονται 28 οικισμοί. Πρόκειται για τους οικισμούς του Αγρινίου, της Θήβας, του Δροσερού Ξάνθης, της Κομοτηνής, της Καρδίτσας κλπ (βλ. Πίνακα Ι Παραρτήματος).

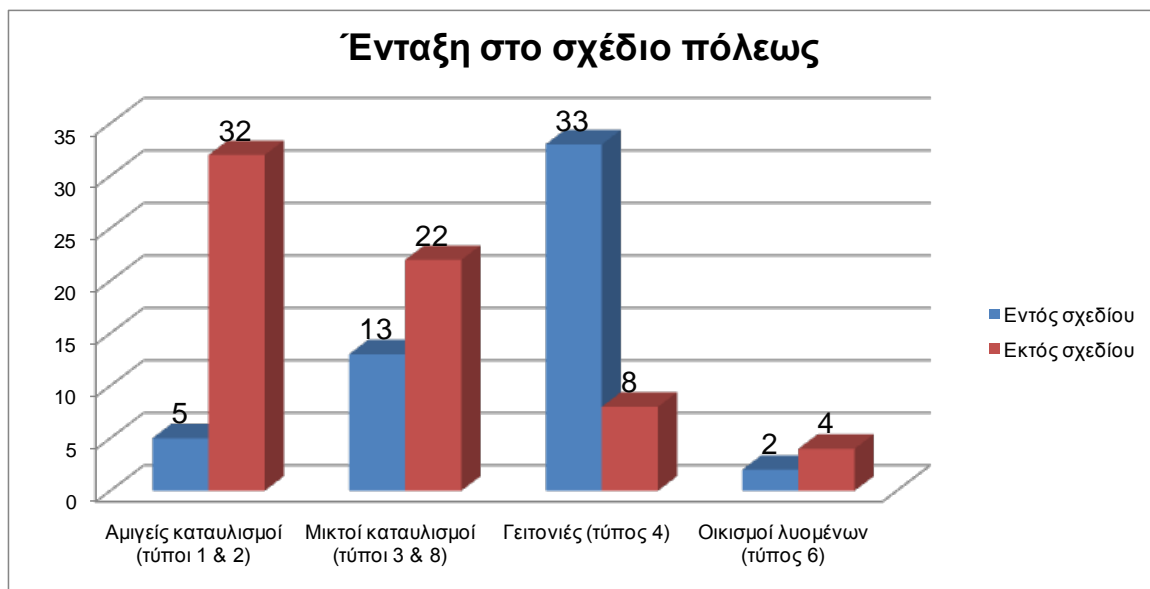
Στις μικρές πόλεις (5.000 έως 10.000 κατοίκων) καταγράφονται 23 οικισμοί. Οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις είναι αυτές της Κάτω Αχαΐας, των Σοφάδων, των Φαρσάλων ή του Ορχομενού, υπάρχουν όμως και χώροι διαμονής μικρότερου μεγέθους (π.χ. Άμφισσα, Χρυσούπολη Καβάλας, Αργοστόλι κλπ) (βλ. Πίνακα Ι Παραρτήματος).

Στα ημιαστικά κέντρα (2.000 έως 5.000 κατοίκων) καταγράφονται 30 χώροι διαμονής και τέλος, στους αγροτικούς οικισμούς, καταγράφεται ο μεγαλύτερος αριθμός χώρων διαμονής (47 οικισμοί) (άλλοτε σε γειτονιές ενσωματωμένες στον οικιστικό ιστό, άλλοτε αποτελώντας οικισμούς Ρομά (π.χ. Κέντρο στην Αμαλιάδα), άλλοτε σε μικρότερου μεγέθους χώρους διαμονής με έντονα προβλήματα διαβίωσης (βλ. Πίνακα Ι Παραρτήματος).

4.2.4. Προβλήματα χωροθέτησης

Στους χώρους διαμονής των Ρομά παρουσιάζονται, σύμφωνα με τα στοιχεία τόσο της απογραφικής μελέτης του 2008 της Οικοκοινωνίας, όσο και από τη μελέτη της ΔΕΠΟΣ του 1999, σοβαρά προβλήματα χωροθέτησης. Αυτά εμπίπτουν στις παρακάτω γενικές κατηγορίες:

- **Βρίσκονται σε θέσεις εκτός σχεδίου πόλεως.**
- **Βρίσκονται σε θέσεις ακατάλληλες για οικιστική χρήση,** δηλαδή σε θέσεις που πλημμυρίζουν λόγω των φυσικών χαρακτηριστικών του εδάφους, διασχίζονται από ανοιχτούς αποχετευτικούς αγωγούς και ρέματα, γειτνιάζουν με άλλη εστία μόλυνσης (π.χ. χωματερή, σφαγείο κλπ, δηλαδή χρήσεις που θεωρούνται ασύμβατες με την οικιστική χρήση), κατολισθαίνουν ή καταλαμβάνουν γήπεδα όπου υπάρχει ή προβλέπεται άλλη ασύμβατη χρήση (π.χ. βιομηχανική περιοχή, δρόμος, πράσινο κλπ).
- **Βρίσκονται σε θέσεις πολύ απομακρυσμένες ή αποκομμένες από τον αστικό ιστό,** με αποτέλεσμα να αποκλείεται ή να δυσχεραίνεται η μελλοντική χωρική ενσωμάτωση. Η απόσταση του χώρου διαμονής από τον οικισμό αποτελεί μια ένδειξη του προβλήματος, όχι όμως τη μόνη. Άλλα χαρακτηριστικά, όπως η παρουσία φυσικών ή τεχνητών εμποδίων (ανάγλυφο, ρέμα, κλπ), μπορεί να αποκόπτει το χώρο διαμονής από τον αστικό ιστό ακόμα και όταν η απόσταση είναι μικρή.

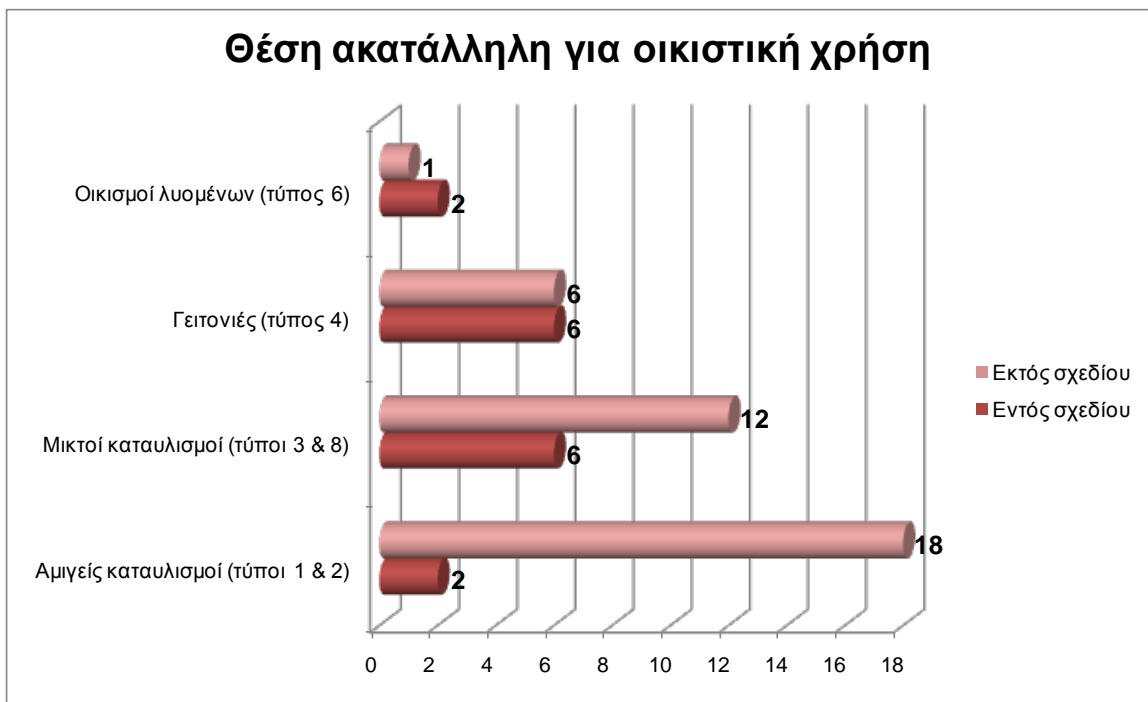

Διάγραμμα 4-5: Ένταξη στο σχέδιο πόλεως

Αναφορικά με την ένταξη των οικισμών στο σχέδιο πόλεως, όπως φαίνεται από το παραπάνω διάγραμμα (διάγραμμα 4-5):

- ✓ Οξύτατο πρόβλημα παρουσιάζεται στους αμιγείς καταυλισμούς, όπου η συντριπτική τους πλειοψηφία (32 από τους 37) με ποσοστό 87% δεν εντάσσεται στο σχέδιο πόλεως της περιοχής τους.
- ✓ Στους μικτούς καταυλισμούς παρουσιάζεται επίσης μεγάλος αριθμός ανένταχτων στο σχέδιο πόλεως της περιοχής τους οικισμών (22 οικισμοί, ποσοστό 63%).
- ✓ Οι γειτονιές είναι ο τύπος οικισμού με το μεγαλύτερο αριθμό ενταγμένων στο σχέδιο πόλεως περιπτώσεων. Το αποτέλεσμα αυτό είναι αναμενόμενο, αφού ως γειτονιά έχει οριστεί ο χώρος διαμονής, όπου κυριαρχούν τα σπίτια σε υποβαθμισμένες περιοχές του **αστικού ιστού**. Παρόλα αυτά, φαίνεται ότι ακόμα και σε αυτόν τον τύπο, υπάρχουν περιπτώσεις που δεν έχουν ενταχθεί στο σχέδιο πόλεως της περιοχής τους (8 από τις 41 γειτονιές, ποσοστό περίπου 20%).
- ✓ Τέλος, όσον αφορά στους οικισμούς λυομένων, 4 από τους 6 βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως, δηλαδή ποσοστό περίπου 67%. Το φαινόμενο αυτό είναι άξιο προσοχής, δεδομένου ότι οι οικισμοί λυομένων παραχωρήθηκαν από το ίδιο το ΥΠ.Ε.ΧΩ.ΔΕ. στο πλαίσιο του Ολοκληρωμένου Προγράμματος Δράσης.

Εικόνα 4-7: Χώρος διαμονής Ρομά στο Βοτανικό (Πηγή: Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ)

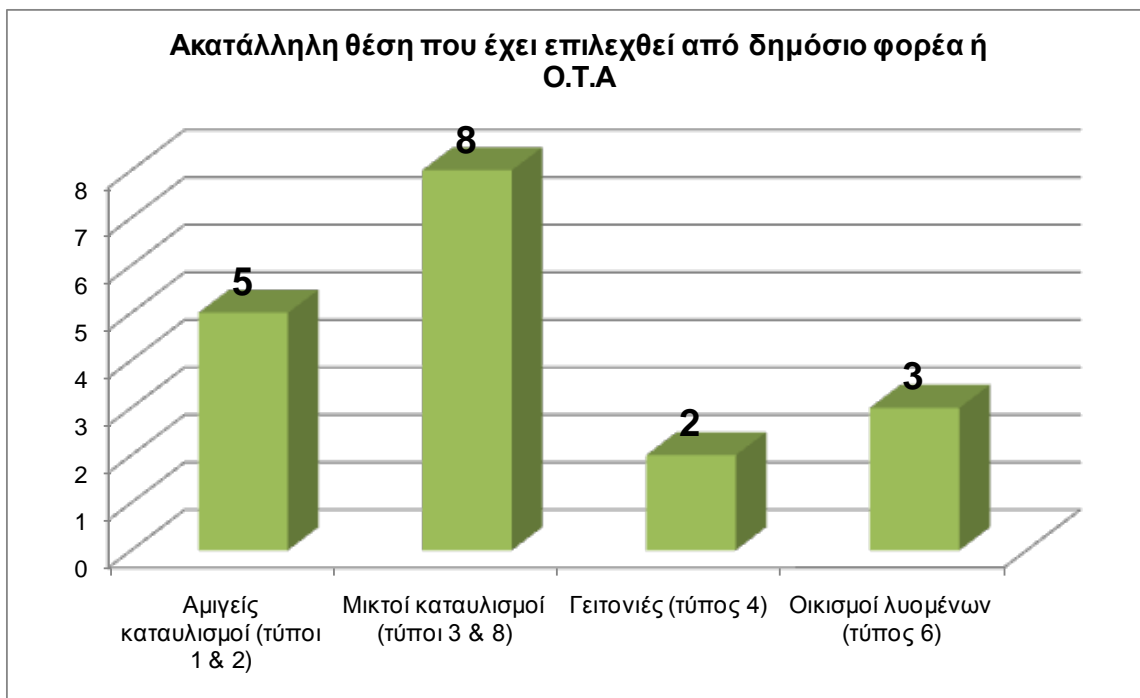

Διάγραμμα 4-6: Θέση ακατάλληλη για οικιστική χρήση

Επιχειρώντας μια περαιτέρω διερεύνηση, αναφορικά με τον αριθμό των καταγεγραμμένων οικισμών, που κρίνεται ότι βρίσκονται σε θέση ακατάλληλη για οικιστική χρήση, προκύπτουν, όπως φαίνεται και στο παραπάνω διάγραμμα (διάγραμμα 4-6), τα εξής:

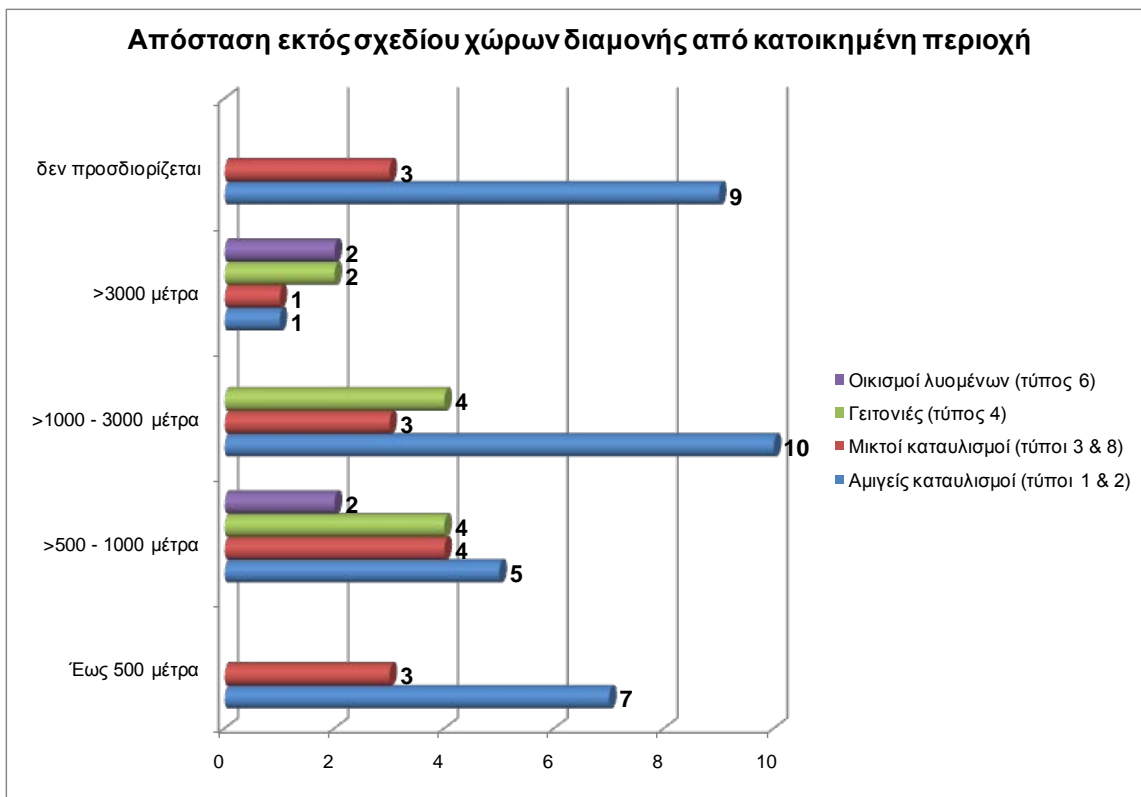
- ✓ Από τους 37 αμιγείς καταυλισμούς (τύποι 1 και 2), οι 20 βρίσκονται σε ακατάλληλη για οικιστική χρήση θέση, ενώ 18 από αυτούς βρίσκονται συγχρόνως και εκτός σχεδίου πόλεως.
- ✓ Από τους 47 μικτούς καταυλισμούς (τύποι 3 και 8), οι 18 βρίσκονται σε ακατάλληλη για οικιστική χρήση, θέση, ενώ 12 από αυτούς βρίσκονται συγχρόνως και εκτός σχεδίου πόλεως.
- ✓ Στους 12 χώρους διαμονής που έχουν καταγραφεί ως γειτονιές, οι συνθήκες που επικρατούν είναι ακατάλληλες για οικιστική χρήση, ενώ συγχρόνως, 6 από αυτούς βρίσκονται και εκτός σχεδίου πόλεως.
- ✓ Τέλος, 3 οικισμοί λυομένων κρίνεται ότι βρίσκονται σε θέση ακατάλληλη για οικιστική χρήση.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, η θέση των 18 από τους καταγεγραμμένους χώρους διαμονής που κρίνεται ότι βρίσκονται σε ακατάλληλη για οικιστική χρήση, θέση, έχει επιλεγεί από Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης ή άλλο αρμόδιο δημόσιο φορέα. Αυτό φαίνεται και αναλυτικότερα στο παρακάτω διάγραμμα 4-7:

Διάγραμμα 4-7: Ακατάλληλη θέση που έχει επιλεχθεί από δημόσιο φορέα ή Ο.Τ.Α.

Η τελευταία κατηγορία προβλημάτων χωροθέτησης αναφέρεται στην απόσταση των χώρων διαμονής από το κοντινότερο οικιστικό δίκτυο. Η ΔΕΠΟΣ στη μελέτη της το 1999 θέτει όριο ανοχής την απόσταση του 1 χλμ. από οποιοδήποτε οικιστικό δίκτυο. Σύμφωνα με αυτό, 23 από τους καταγεγραμμένους οικισμούς βρίσκονται σε απόσταση μεγαλύτερη του 1 χλμ. από την κοντινότερή τους κατοικημένη περιοχή. Στο παρακάτω διάγραμμα (διάγραμμα 4-8) παρουσιάζεται αναλυτικότερα η απόσταση των εκτός σχεδίου χώρων διαμονής από κατοικημένη περιοχή ανά τυπολογία οικισμού:

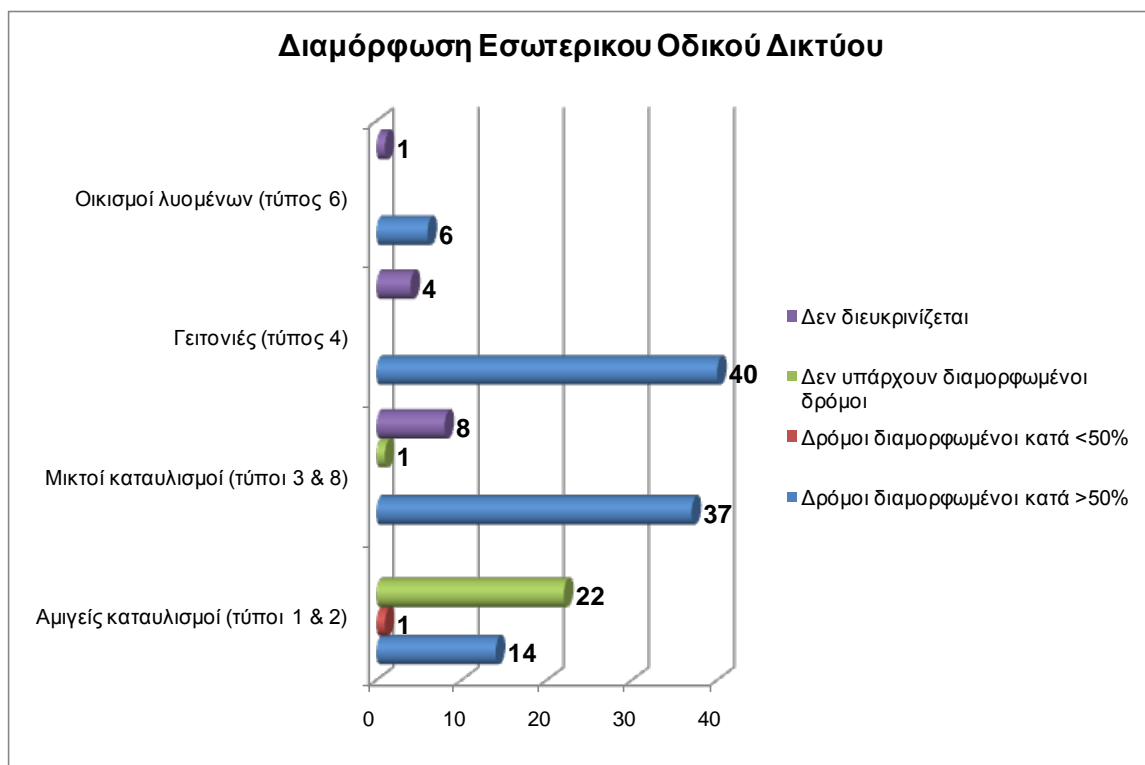
Διάγραμμα 4-8: Απόσταση εκτός σχεδίου χώρων διαμονής από κατοικημένη περιοχή

4.2.5. Τεχνικές Υποδομές στους Χώρους Διαμονής

Ο όρος «τεχνικές υποδομές» αναφέρεται στη διαμόρφωση δρόμων και φυσικού εδάφους, στην ηλεκτροδότηση, την υδροδότηση, την αποχέτευση, του δημοσίου φωτισμού και την ύπαρξη δικτύου σταθερής τηλεφωνίας ενός οικιστικού δικτύου. Στην περίπτωση των χώρων διαμονής των Ρομά, παρουσιάζονται διάφορα προβλήματα και ελλείψεις στις παραπάνω τεχνικές υποδομές που διαφέρουν στην έντασή τους, ανάλογα με την τυπολογία του κάθε οικισμού.

➤ Διαμόρφωση Εσωτερικού Οδικού Δικτύου

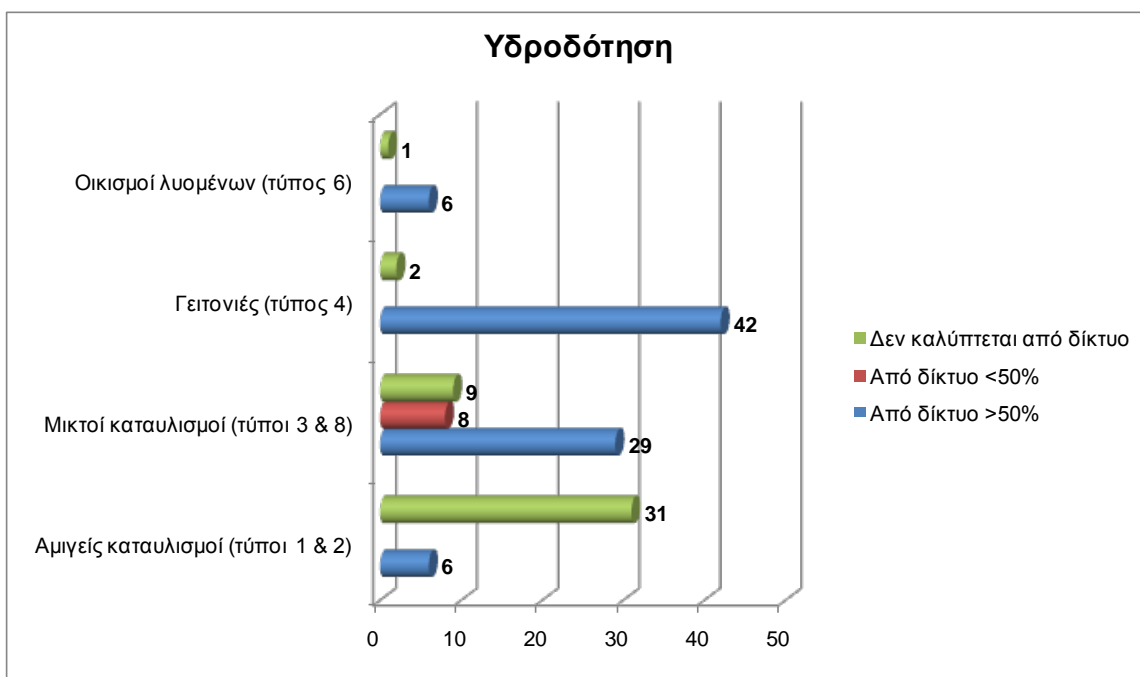
Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί (διάγραμμα 4-9), αναφορικά με τη διαμόρφωση του εσωτερικού οδικού δικτύου, το πρόβλημα εστιάζεται κυρίως στους αμιγείς καταυλισμούς, όπου 23 από τους 37 καταυλισμούς (ποσοστό 62%) δεν έχουν καθόλου, ή έχουν πολύ ανεπαρκές, εσωτερικό οδικό δίκτυο. Η κατάσταση φαίνεται να είναι πολύ καλύτερη σε όλους τους άλλους τύπους οικισμών. Συγκεκριμένα, οι γειτονιές φαίνεται να έχουν πλήρως διαμορφωμένο δίκτυο, όπως και οι οικισμοί λυομένων. Στους μικτούς καταυλισμούς καταγράφεται μόνο μία περίπτωση απουσίας εσωτερικού οδικού δικτύου.

Διάγραμμα 4-9: Διαμόρφωση εσωτερικού οδικού δικτύου

➤ Υδροδότηση

Στον τομέα της υδροδότησης παρατηρείται πρόβλημα κυρίως στην περίπτωση των αμιγών καταυλισμών, όπου 31 από τους 37 καταγεγραμμένους δεν καλύπτονται από δίκτυο υδροδότησης. Στους μικτούς καταυλισμούς 17 από τους 46 αντιμετωπίζουν οξύ πρόβλημα υδροδότησης, ενώ στις άλλες δύο κατηγορίες (γειτονίες και οικισμοί λυομένων) η πλειοψηφία καλύπτεται επαρκώς (πάνω από το 50% του καταυλισμού) από δίκτυο υδροδότησης. Παρακάτω ακολουθεί το αντίστοιχο διάγραμμα (διάγραμμα 4-10).

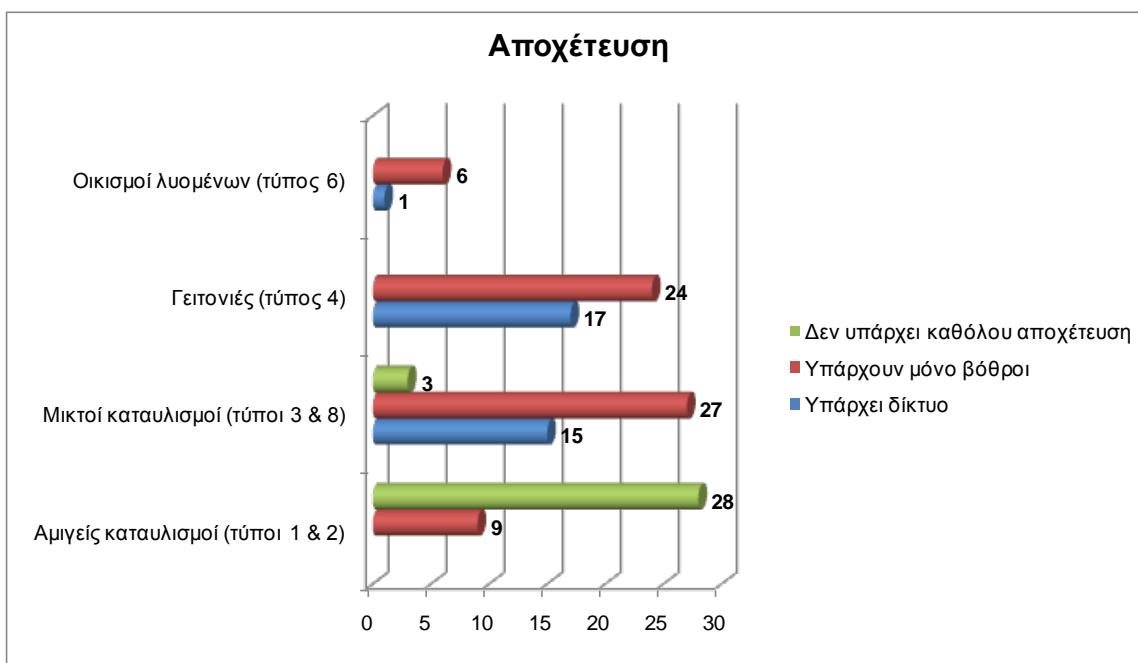
Διάγραμμα 4-10: Υδροδότηση

➤ Αποχέτευση

Συνεχίζοντας την ανάλυση των τεχνικών υποδομών στους χώρους διαμονής που καταγράφηκαν στη μελέτη της Οικοκοινωνίας του 2008, και συγκεκριμένα, αναφορικά με την ύπαρξη αποχετευτικού δικτύου, προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

- ✓ Σε δυσμενή θέση βρίσκονται οι αμιγείς καταυλισμοί στους οποίους δεν υπάρχει αποχετευτική δυνατότητα (ούτε καν αυτοσχέδια με τη μορφή βόθρου) σε 28 από τους 37 (ποσοστό 76%), ενώ στο υπόλοιπο 24% οι αποχετευτικές ανάγκες εξυπηρετούνται μόνο από αυτοσχέδιους βόθρους.
- ✓ Στους μικτούς καταυλισμούς υπάρχει διαμορφωμένο αποχετευτικό δίκτυο σε 15 από τους 45 (ποσοστό 43%), ενώ δεν υπάρχει καθόλου αποχετευτική δυνατότητα σε 3 από αυτούς. Οι υπόλοιποι 27 (ποσοστό 60%) εξυπηρετούνται από βόθρους.
- ✓ Στους υπόλοιπους 2 τύπους, γειτονίες και οικισμοί λυομένων, δεν έχει καταγραφεί κανένας χώρος διαμονής που να μην έχει καθόλου αποχετευτική δυνατότητα.

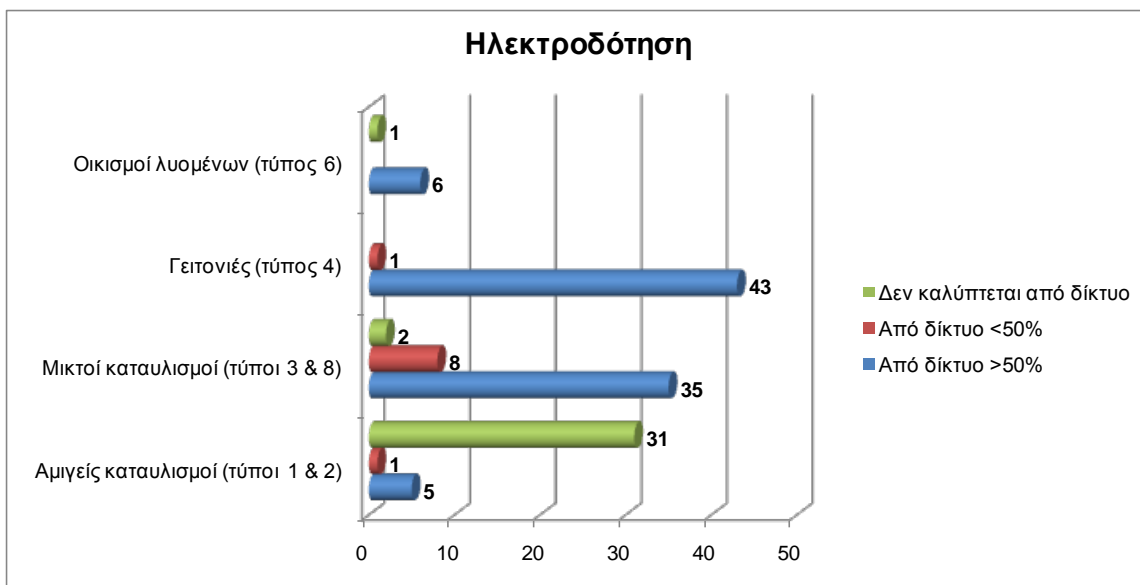
Τα παραπάνω στοιχεία απεικονίζονται και στο διάγραμμα που ακολουθεί (διάγραμμα 4-11).

Διάγραμμα 4-11: Αποχέτευση

➤ Ηλεκτροδότηση

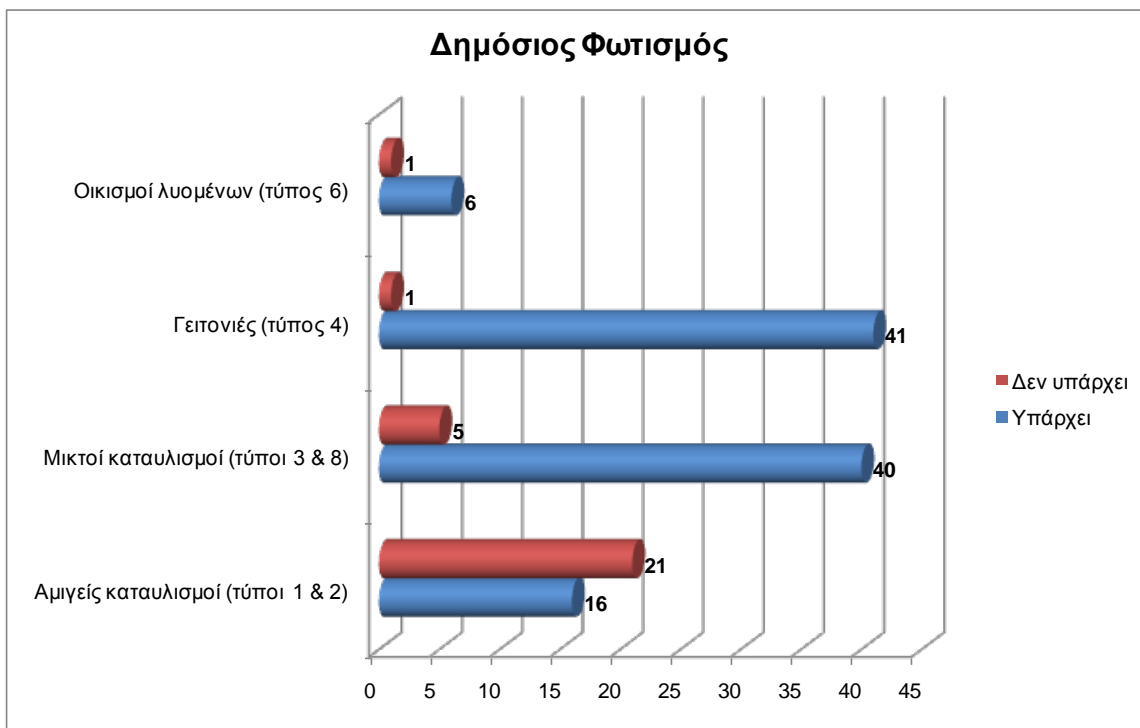
Όσον αφορά στην πρόσβαση των χώρων διαμονής της καταγραφής σε δίκτυο ηλεκτρισμού, προκύπτει και πάλι, ότι το πρόβλημα παρουσιάζεται κυρίως στους αμιγείς καταυλισμούς, από τους οποίους ένα ποσοστό 83% δεν καλύπτεται καθόλου από ηλεκτροδοτικό δίκτυο. Στους υπόλοιπους τύπους οικισμών τα ποσοστά μη κάλυψης από δίκτυο ηλεκτροδότησης είναι κατά πολύ μικρότερα: 22% στους μικτούς, 2% στις γειτονιές και 14% στους οικισμούς λυομένων. Τα παραπάνω φαίνονται σχηματικά στο διάγραμμα που ακολουθεί (διάγραμμα 4-12).

Διάγραμμα 4-12: Ηλεκτροδότηση

➤ Δημόσιος Φωτισμός

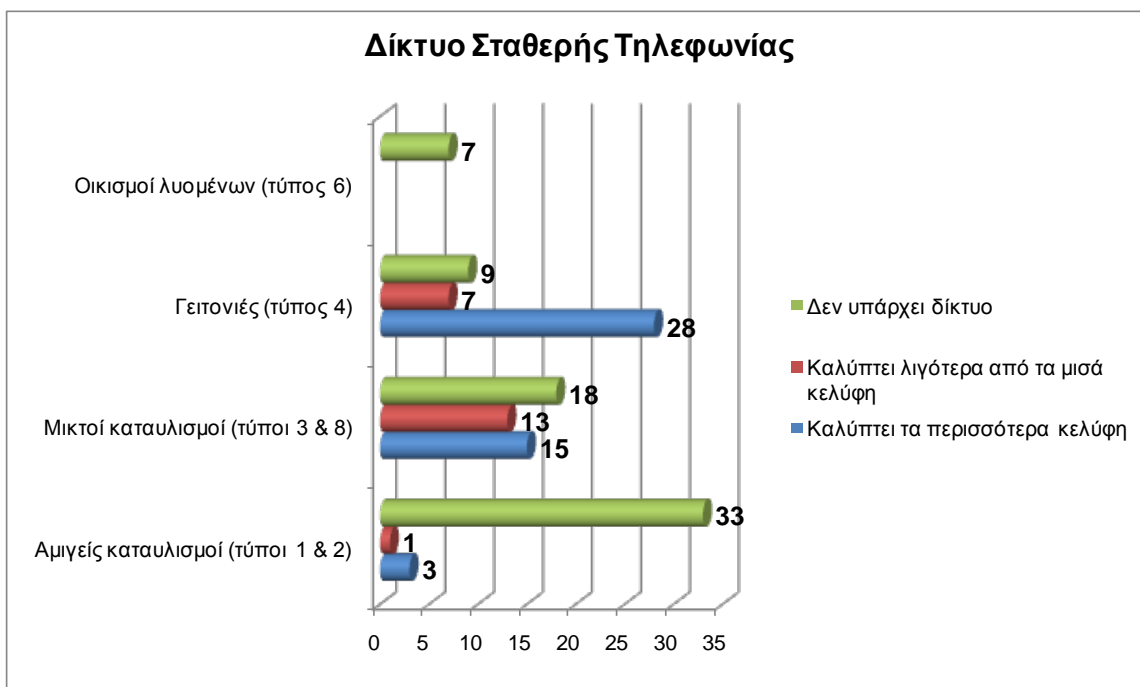
Δημόσιος φωτισμός δεν αναφέρεται καθόλου σε 21 αμιγείς καταυλισμούς, 5 μικτούς, 1 γειτονιά και 1 οικισμό λυομένων. Εν τούτοις, η ύπαρξη δημόσιου φωτισμού αναφέρεται συχνά σε δρόμους του κύριου οδικού δικτύου στις παρυφές του χώρου διαμονής που εξυπηρετεί παρεμπιπτόντως και τμήμα του (βλ. Διάγραμμα 4-13).

Διάγραμμα 4-13: Δημόσιος Φωτισμός

➤ **Δίκτυο Σταθερής Τηλεφωνίας**

Δίκτυο σταθερής τηλεφωνίας απουσιάζει σχεδόν από όλους τους αμιγείς καταυλισμούς και όλους τους οικισμούς λυομένων. Δεν καλύπτει 9 γειτονιές και 18 μικτούς καταυλισμούς. Τηλεφωνικός θάλαμος στο χώρο διαμονής υπάρχει σε ελάχιστες περιπτώσεις (βλ. Διάγραμμα 4-14).

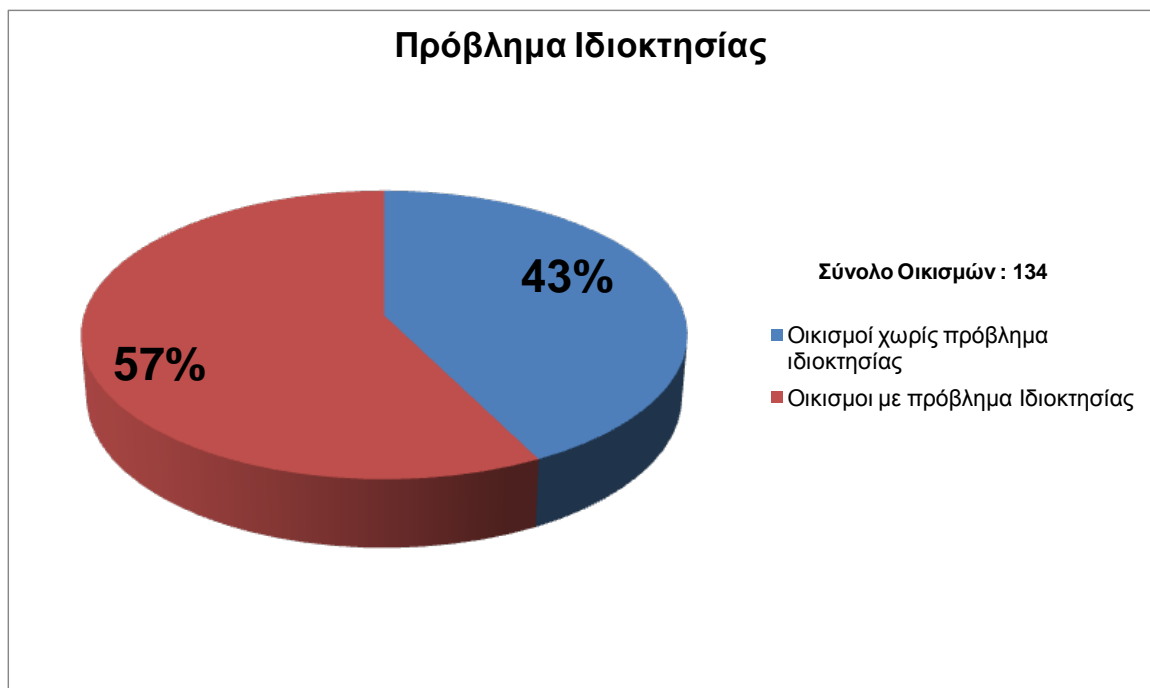

Διάγραμμα 4-14: Δίκτυο σταθερής τηλεφωνίας

4.2.6. Ιδιοκτησιακό Καθεστώς

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των χώρων διαμονής των Ρομά κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό για τη διερεύνηση των στεγαστικών τους συνθηκών. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο παρόν κεφάλαιο προέρχονται από απαντήσεις Νομαρχιών ή Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης των περιοχών στις οποίες καταγράφονται οι χώροι διαμονής και ως εκ τούτου, χαρακτηρίζονται ιδιαίτερος αξιόπιστα.

Έτσι, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα (διάγραμμα 4-15), το 57% των συνολικά 134 χώρων διαμονής που καταγράφηκαν το 2008 από την Οικοκοινωνία, παρουσιάζει προβλήματα ιδιοκτησίας.

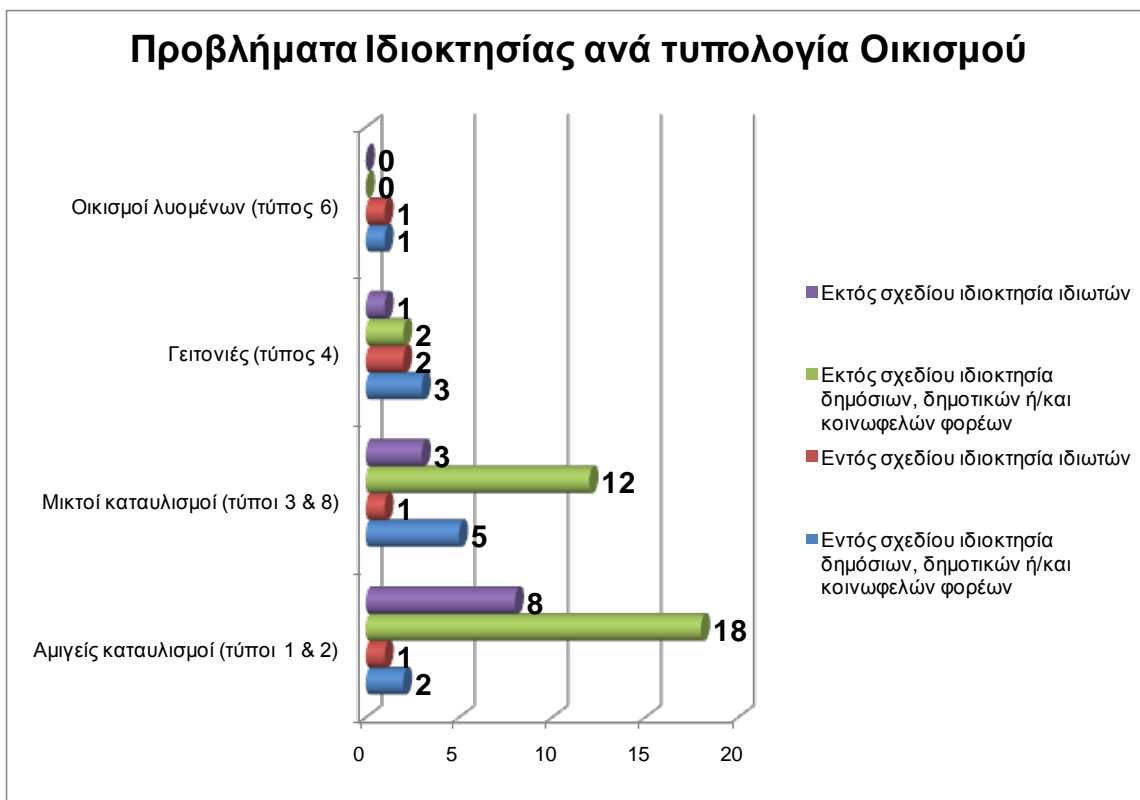

Διάγραμμα 4-15: Ποσοστό των οικισμών με και χωρίς πρόβλημα ιδιοκτησίας

Τα προβλήματα ιδιοκτησίας μπορούν να διαχωριστούν στις παρακάτω 4 περιπτώσεις:

- Η έκταση που ο χώρος διαμονής καταλαμβάνει βρίσκεται εντός σχεδίου πόλεως και είναι ιδιοκτησία δημοσίων, δημοτικών ή/και κοινωφελών φορέων.
- Η έκταση που ο χώρος διαμονής καταλαμβάνει βρίσκεται εκτός σχεδίου πόλεως και είναι ιδιοκτησία δημοσίων, δημοτικών ή/και κοινωφελών φορέων.
- Η έκταση που ο χώρος διαμονής καταλαμβάνει βρίσκεται εντός σχεδίου πόλεως και είναι ιδιοκτησία ιδιωτών.
- Η έκταση που ο χώρος διαμονής καταλαμβάνει βρίσκεται εκτός σχεδίου πόλεως και είναι ιδιοκτησία ιδιωτών.

Τέτοια προβλήματα ιδιοκτησίας παρουσιάζονται στην συντριπτικ'πλειοψηφία των αμιγών καταυλισμών με ποσοστό 78%, σε περίπου 60% των μικτών, σε 36% των γειτονιών και σε 2 από τους 7 οικισμούς λυομένων. Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικότερα τα προαναφερθέντα προβλήματα ανά τύπο προβλήματος και τύπο χώρου διαμονής (διάγραμμα 4-16).

Διάγραμμα 4-16: Προβλήματα ιδιοκτησίας ανά τυπολογία οικισμού

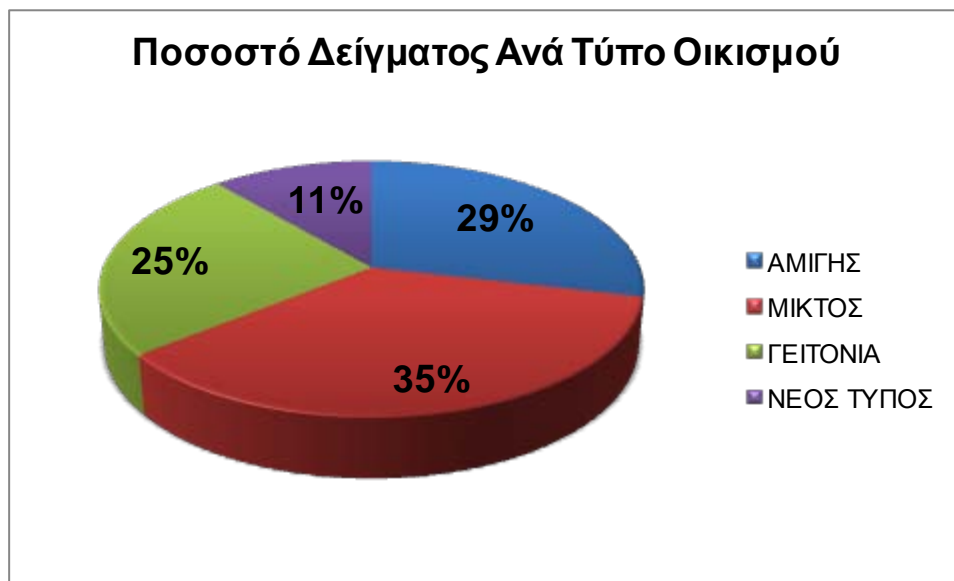
4.3. Στατιστικά Στοιχεία Επιτόπιας Έρευνας

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται επεξεργασμένα στοιχεία της δειγματοληπτικής επιτόπιας έρευνας που διεξήχθη το 2008 από τον οργανισμό «Οικοκοινωνία», τα οποία κρίθηκαν ότι άπτονται του αντικειμένου της παρούσας μελέτης.

4.3.1. Ορισμός και Χωροταξική Κατανομή του Δείγματος

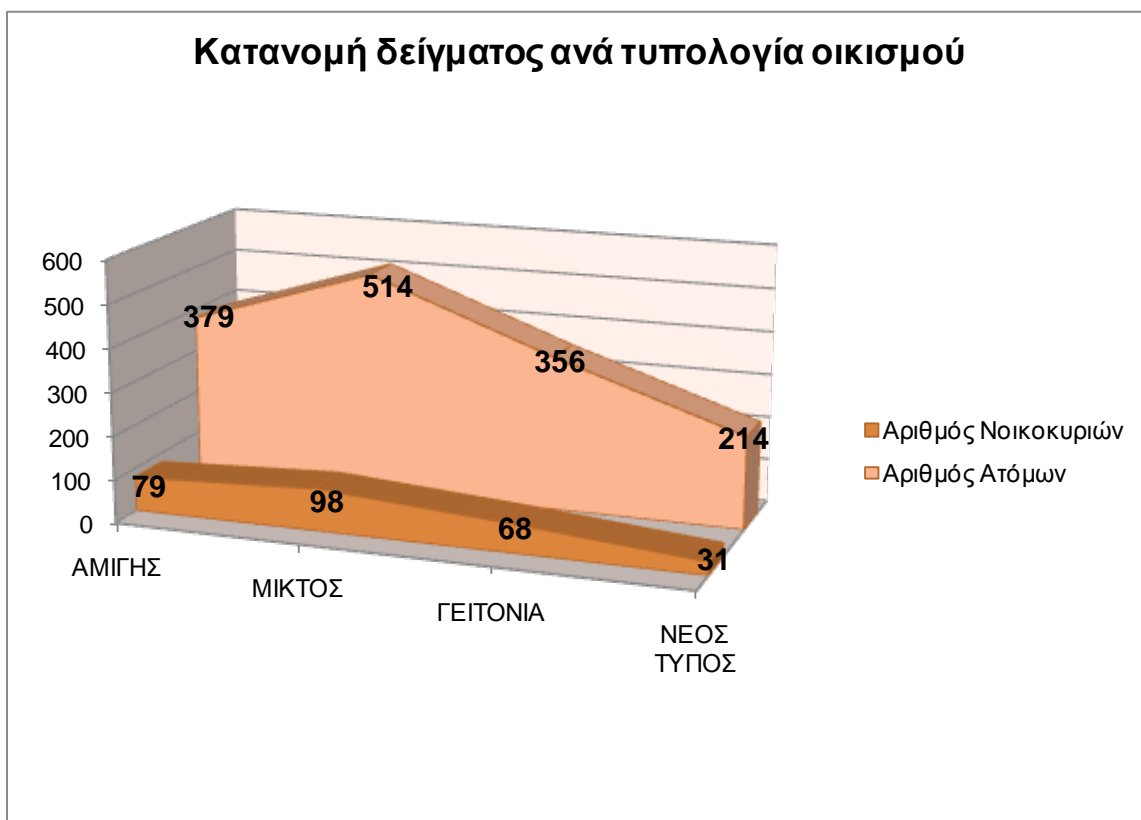
➤ **Ορισμός Δείγματος**

Το δείγμα αποτελείται από 276 νοικοκυριά με συνολικό αριθμό μελών 1.464. Η κατανομή των νοικοκυριών του δείγματος ως προς την τυπολογία του οικισμού (όπως αυτή ορίστηκε στο κεφάλαιο 4.1.), στην οποία αυτά αντιστοιχούν, παρουσιάζεται σε ποσοστιαία κλίμακα στο παρακάτω διάγραμμα (διάγραμμα 4-17).

Διάγραμμα 4-17: Ποσοστό δείγματος ανά τύπο οικισμού

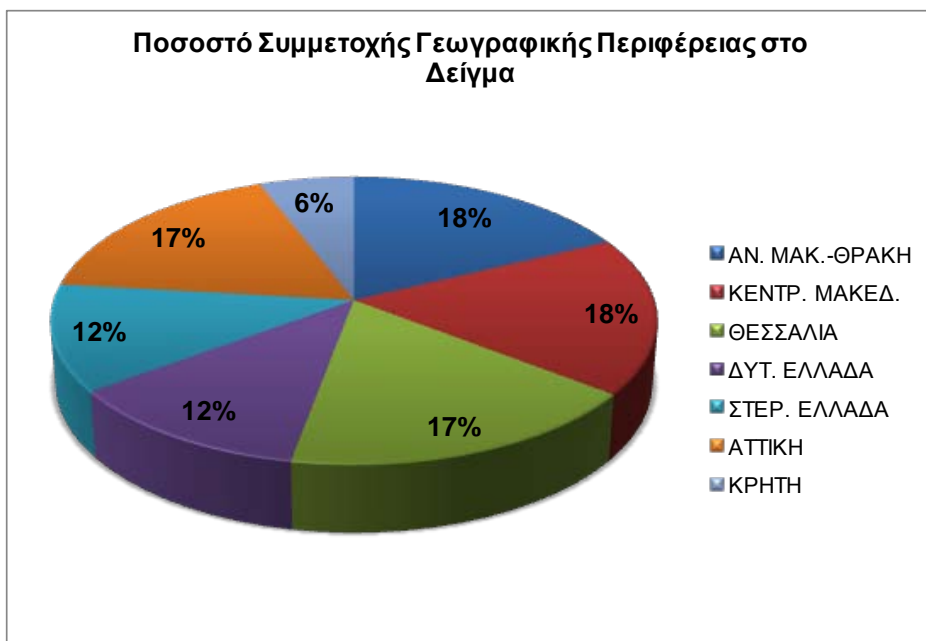
Πιο αναλυτικά, 79 από τα νοικοκυριά του δείγματος (379 άτομα) διαμένουν σε αμιγείς καταυλισμούς, 98 νοικοκυριά (514 άτομα) σε μικτούς καταυλισμούς, 68 νοικοκυριά (356 άτομα) σε γειτονίες και 31 νοικοκυριά (214 άτομα) διαμένουν σε οικισμούς νέου τύπου.

Διάγραμμα 4-18: Κατανομή δείγματος τυπολογία οικισμού

➤ Χωροταξική Κατανομή του Δείγματος

Τα νοικοκυριά του δείγματος κατανέμονται σε 7 γεωγραφικές περιφέρειες. Το ποσοστό συμμετοχής καθεμίας από τις 7 αυτές περιφέρειες στο δείγμα παρουσιάζεται αναλυτικά στο διάγραμμα 4-19.

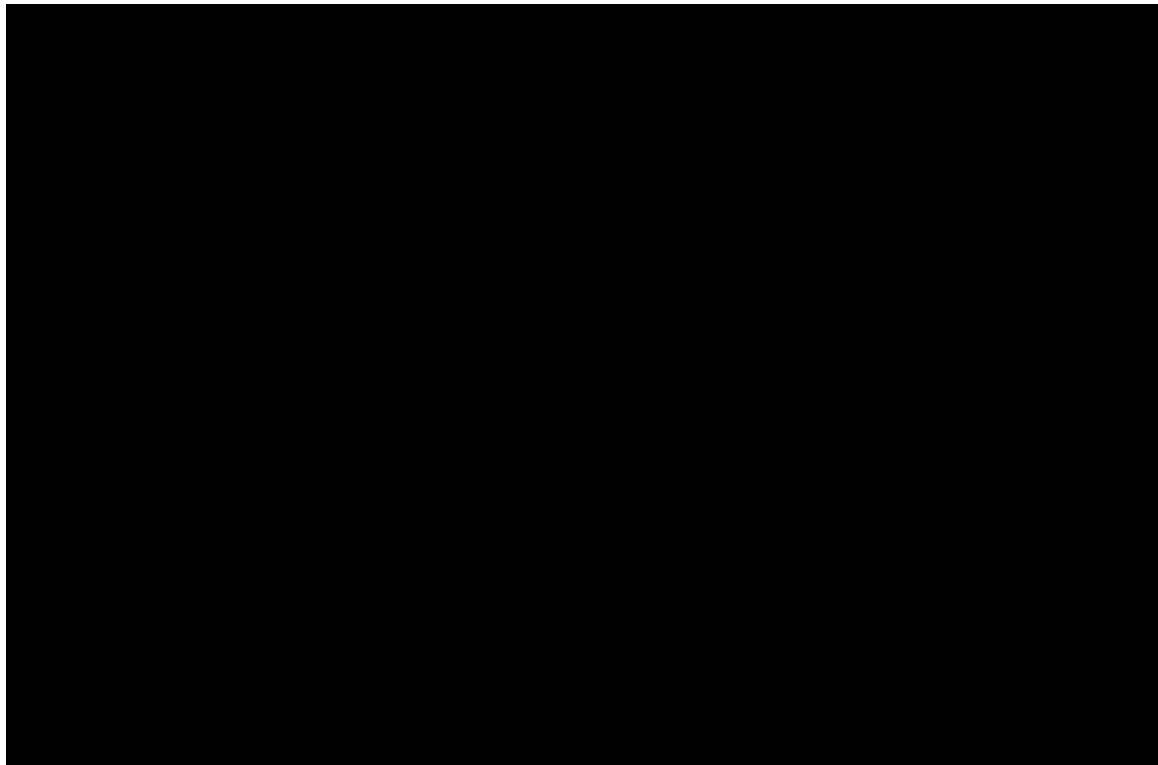

Διάγραμμα 4-19: Ποσοστό συμμετοχής της γεωγραφικής περιφέρειας στο δείγμα

Έτσι, παρατηρείται μια σχετικά ομοιογενής κατανομή του δείγματος (της τάξεως του 12%-18%) στις 7 περιφέρειες, με εξαίρεση την περιφέρεια Κρήτης, που συμμετέχει με ποσοστό 6%. Πιο συγκεκριμένα, οι περιφέρειες με τη μεγαλύτερη συμμετοχή είναι αυτές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και της Κεντρικής Μακεδονίας, με ποσοστό 18% έκαστες, ακολουθούν οι περιφέρειες Θεσσαλίας και Αττικής με 17%, και τέλος, οι περιφέρειες Στερεάς και Δυτικής Ελλάδος με ποσοστό συμμετοχής από 12% η καθεμία.

4.3.2. Ηλικιακή Κατανομή του Δείγματος - Σύγκριση με το Σύνολικό Πληθυσμό της Χώρας

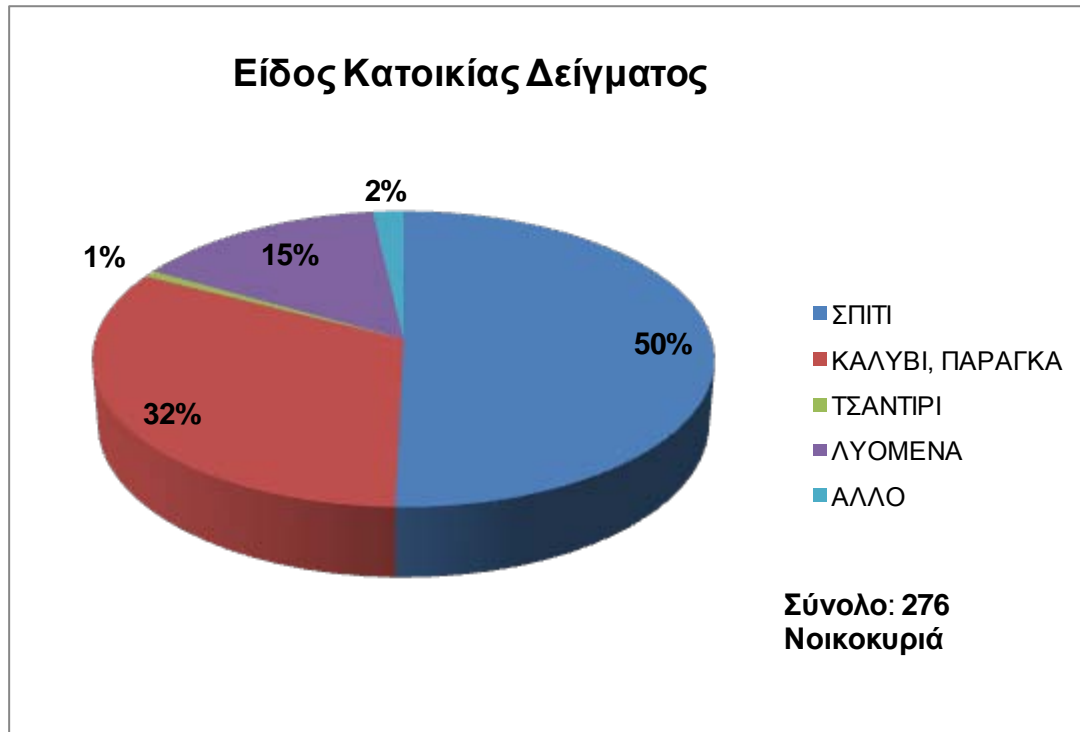
Από τα δημογραφικά στοιχεία της καταγραφής του 2008 της Οικοκοινωνίας, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση της ηλικιακής κατανομής του δείγματος με αυτή του γενικότερου πληθυσμού της χώρας, όπως προκύπτει από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ από την Απογραφή του 2001, αφού παρουσιάζονται εμφανείς διαφοροποιήσεις. Έτσι, το ποσοστό ηλικίας 0-14 ετών ανέρχεται σε 44,3% στο δείγμα των Ρομά, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο της χώρας είναι 15,2%. Η ηλικιακή ομάδα 15-24 ετών συμμετέχει στην περίπτωση των Ρομά με ποσοστό 20,2% και στο πληθυσμό της χώρας με ποσοστό 14,3%. Η ηλικιακή κατηγορία 25-39 ετών είναι και η μόνη που παρουσιάζει κάποια αναλογία μεταξύ των δύο πληθυσμών (19,9% στους Ρομά και 22,9% στο σύνολο της χώρας). Μετά την ηλικία των 40 ετών αρχίζει η συρρίκνωση στην περίπτωση των Ρομά και σημαντικότητα αύξηση στον πληθυσμό της χώρας. Η συμμετοχή της ομάδας 65 και άνω φτάνει μόνο στο 1,6% στους Ρομά και στο 16,7% στο σύνολο της χώρας.

Διάγραμμα 4-20: Ηλικιακή σύνθεση πληθυσμού των Ρομά κατά φύλο (Πηγή: Οικοκοινωνία, 2008)

4.3.3. Κατανομή του Δείγματος ως προς το Είδος Κατοικίας

Τα είδη κατοικίας που συναντώνται στους χώρους διαμονής των Ρομά εμπίπτουν στις κατηγορίες «σπίτια», «παράγκες/καλύβια», «λυόμενα», «τσαντρία» και στην υπολειμματική κατηγορία «άλλο», όπως έχουν οριστεί στο κεφάλαιο 4.1. Η κατανομή του δείγματος ως προς τις παραπάνω κατηγορίες φαίνεται αναλυτικά στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 4-21: Είδος κατοικίας δείγματος σε ποσοστιαία μορφή

Συνεπώς, από το σύνολο των 276 νοικοκυριών, το 50% φαίνεται να διαμένει σε σπίτια, το 32% σε καλύβια/παράγκες, το 15% σε λυόμενα, το 1% σε τσαντρία (σκηνές), ενώ στην υπολειμματική κατηγορία «άλλο» αντιστοιχεί ποσοστό 2%.

Εικόνα 4-8: Κέλυφος τύπου «σπίτι» σε γειτονιά του Αιτωλικού Μεσολογγίου (αριστερά) και στο νέο οικισμό Σοφάδων Καρδίτσας (δεξιά) (Πηγές: etolikomer.blogspot.com, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)

Εικόνα 4-9: Κέλυφος τύπου «καλύβι/παράγκα» στο χώρο διαμονής Σπάτων-Αττικής Οδού (Πηγή: Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ)

Εικόνα 4-10: Εσωτερικός χώρος κελύφους τύπου «καλύβι/παράγκα» (Πηγή: Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ)

Εικόνα 4-11: Κελύφη τύπου «τσανίρι» σε προσωρινό χώρο διαμονής στο Φάληρο (Πηγή: Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ)

Εικόνα 4-12: Κέλυφος τύπου «λυόμενο» (στο βάθος) σε χώρο διαμονής στο Νομό Ηλείας (Πηγή: Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ)

4.3.4. Κατανομή του Δείγματος ως προς το Μέγεθος Κατοικίας

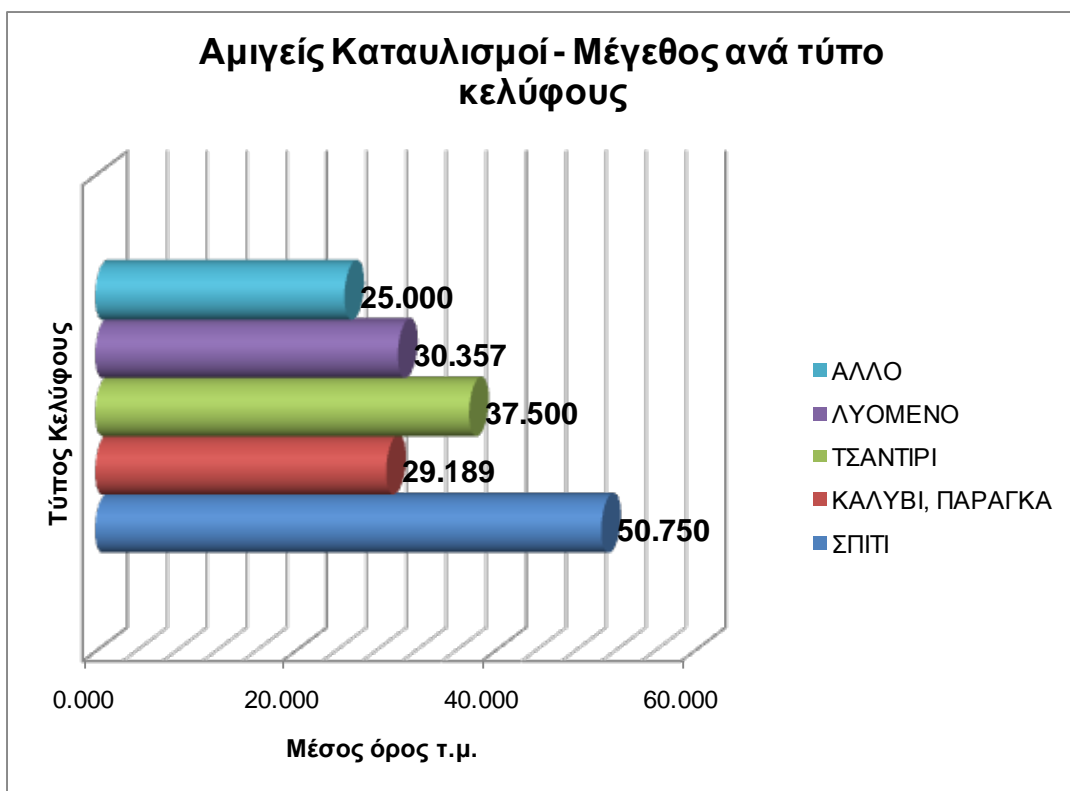
Ο τύπος του κελύφους αποτελεί μια πρώτη ένδειξη για την ποιότητα στέγασης των νοικοκυριών. Το μέγεθος των κελυφών είναι γενικά μικρό, όπως προκύπτει από την προσεγγιστική εκτίμηση του εμβαδού σε τετραγωνικά μέτρα. Έτσι, παρατηρείται ότι 19% του δείγματος μένει σε κατοικίες μικρότερες των 20 τ.μ., 35% μένει σε κατοικίες μικρότερες των 30 τ.μ. και 54% του δείγματος μένει σε κατοικίες μικρότερες των 40 τ.μ. Αντίθετα παρατηρούνται μικρά ποσοστά σε μεγέθη κατοικιών άνω των 50 τ.μ. Αναλυτικότερα τα παραπάνω στοιχεία φαίνονται στο διάγραμμα 4-22 που ακολουθεί.

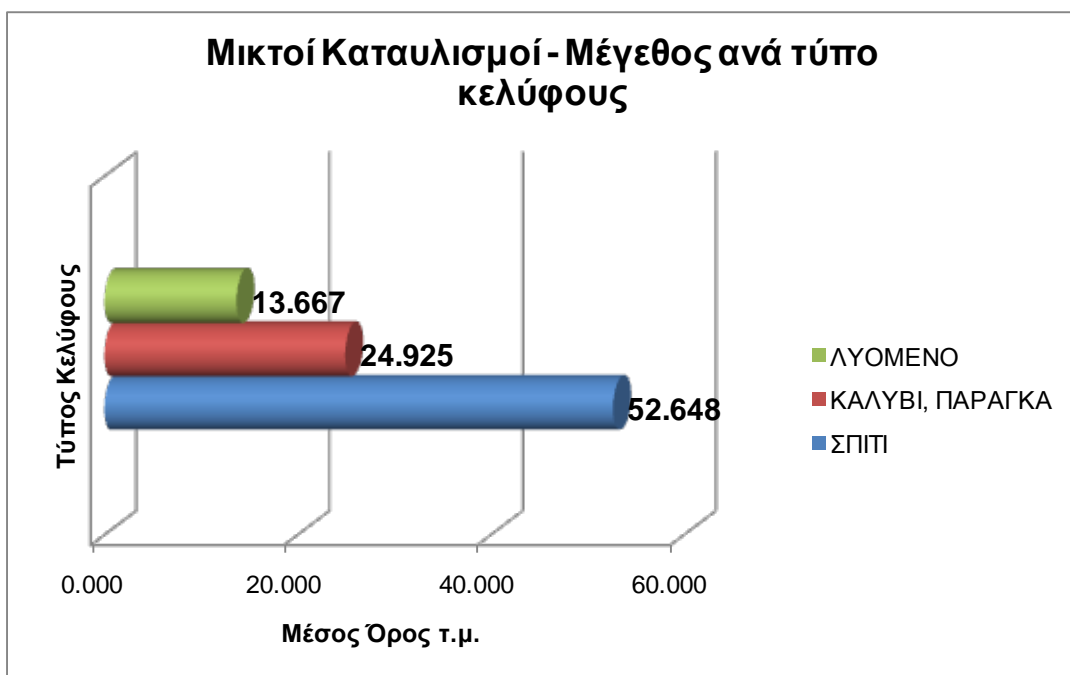
Διάγραμμα 4-22: Επιφάνεια σε τ.μ. της κατοικίας-Ποσοστό

Επιχειρώντας μια περαιτέρω ανάλυση σχετικά με το μέσο εμβαδό ανά τύπο κελύφους και ανά τυπολογία οικισμού, προκύπτουν τα παρακάτω: το μέσο εμβαδόν των σπιτιών είναι περίπου 65 τ.μ. και διαφοροποιείται ανάλογα με τον τύπο χώρου διαμονής. Είναι μικρότερο στους καταυλισμούς, όπου συχνά πρόκειται για εξέλιξη ενός καλυβιού (53 τ.μ.) απ' ό,τι στις γειτονιές (72 τ.μ.), ενώ το μεγαλύτερο μέσο μέγεθος εμφανίζεται στους οικισμούς νέου τύπου (104 τ.μ.). Για τον τύπο κελύφους κατηγορίας «καλύβι-παράγκα» φαίνεται ότι ο μέσος όρος στους καταυλισμούς κυμαίνεται γύρω στο 27 τ.μ., ενώ στις γειτονιές ο μέσος όρος τ.μ. της ίδιας κατηγορίας κελύφους είναι 44 τ.μ.

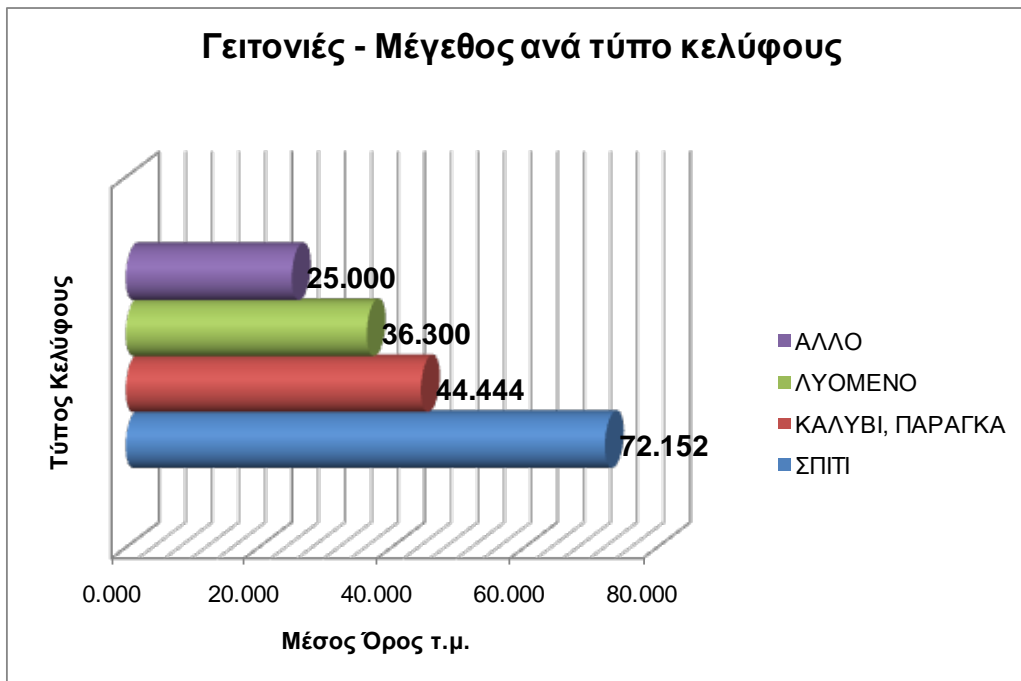
Τα παραπάνω φαίνονται πιο αναλυτικά στα διαγράμματα 4-23, 4-24, 4-25 και 4-26 που ακολουθούν.

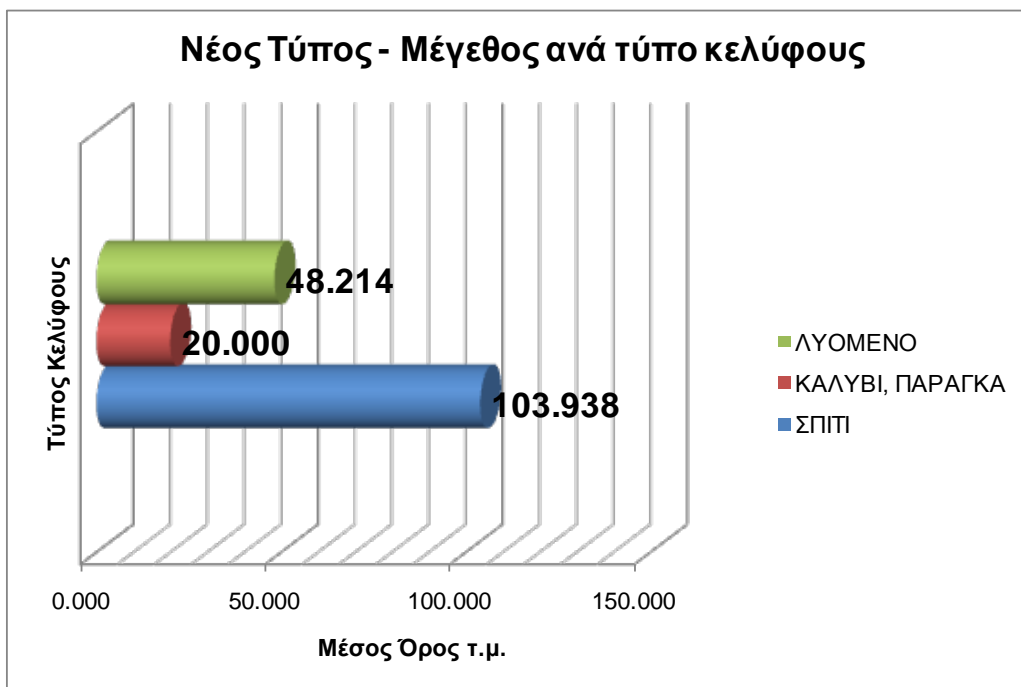
Διάγραμμα 4-23: Μέσος όρος επιφάνειας ανά τύπο κελύφους στους αμιγείς καταυλισμούς

Διάγραμμα 4-24: Μέσος όρος επιφάνειας ανά τύπο κελύφους στους μικτούς καταυλισμούς

Διάγραμμα 4-25: Μέσος όρος επιφάνειας ανά τύπο κελύφους στις γειτονιές

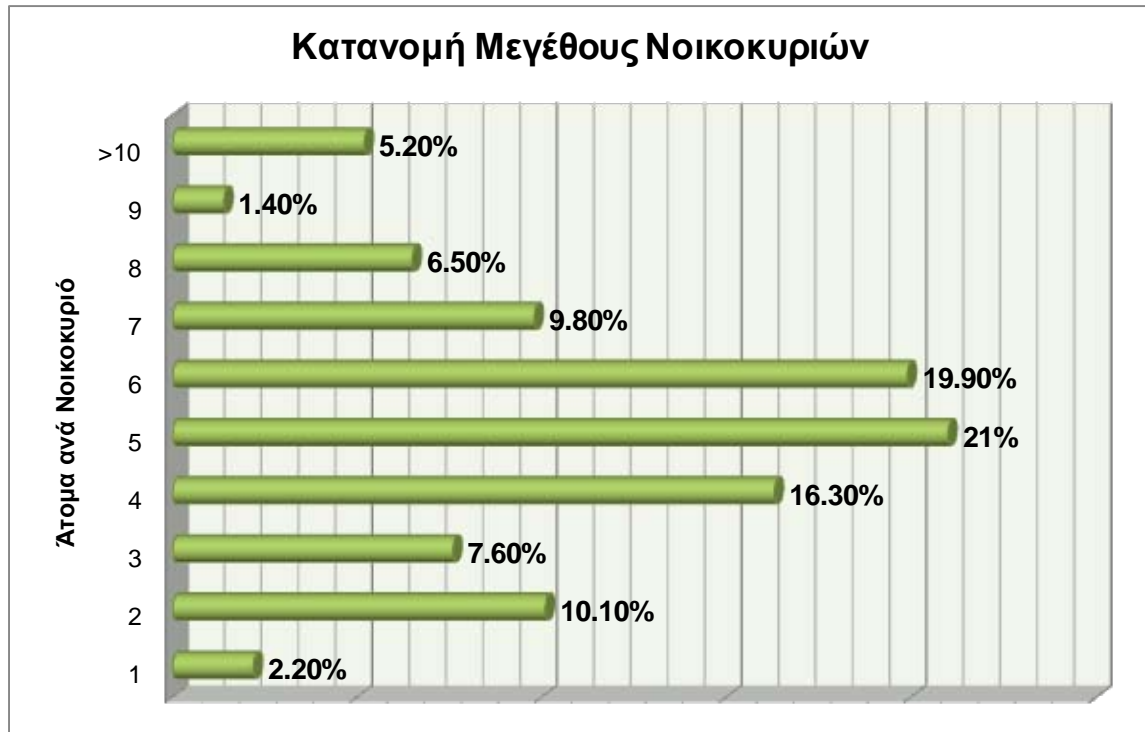
Διάγραμμα 4-26: Μέσος όρος επιφάνειας ανά τύπο κελύφους στους οικισμούς νέου τύπου

Εικόνα 4-13: Ακραίο δείγμα μικρού μεγέθους κελύφους τύπου «παράγκα», σε χώρο διαμονής της Πάτρας (Πηγή: Εφημερίδα: ΤΑ ΝΕΑ)

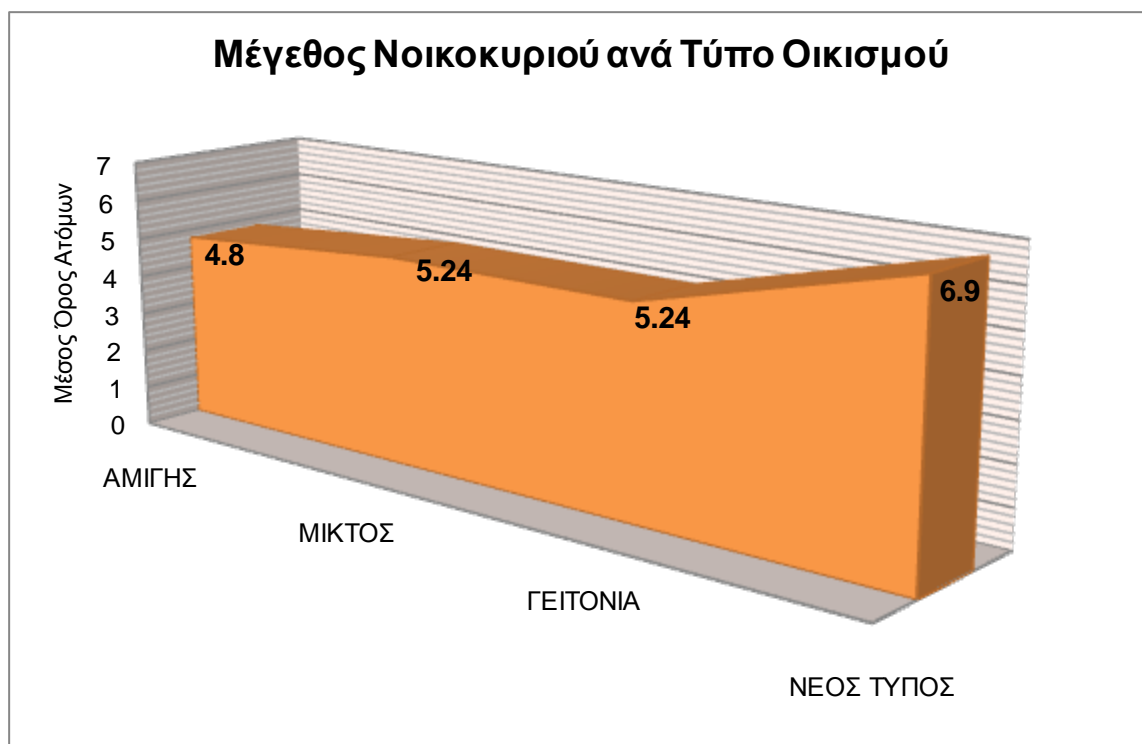
4.3.5. Μέγεθος Νοικοκυριού

Με τον όρο «μέγεθος» εννοείται ο αριθμός ατόμων που αποτελούν ένα νοικοκυριό. Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής, προκύπτει ότι **το μέσο μέγεθος νοικοκυριού του δείγματος είναι 5,3 άτομα**. Τα νοικοκυριά του δείγματος κατανέμονται ως προς το μέγεθός τους, όπως φαίνονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 4-27: Κατανομή μεγέθους νοικοκυριών

Συσχετίζοντας το μέγεθος του νοικοκυριού με τον τύπο οικισμού, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 4-28, παρατηρείται διαφοροποίηση ιδιαίτερα στους οικισμούς νέου τύπου, όπου το μέσο μέγεθος είναι 6,90 μέλη, με ελάχιστο τα 2 και μέγιστο τα 21 μέλη.

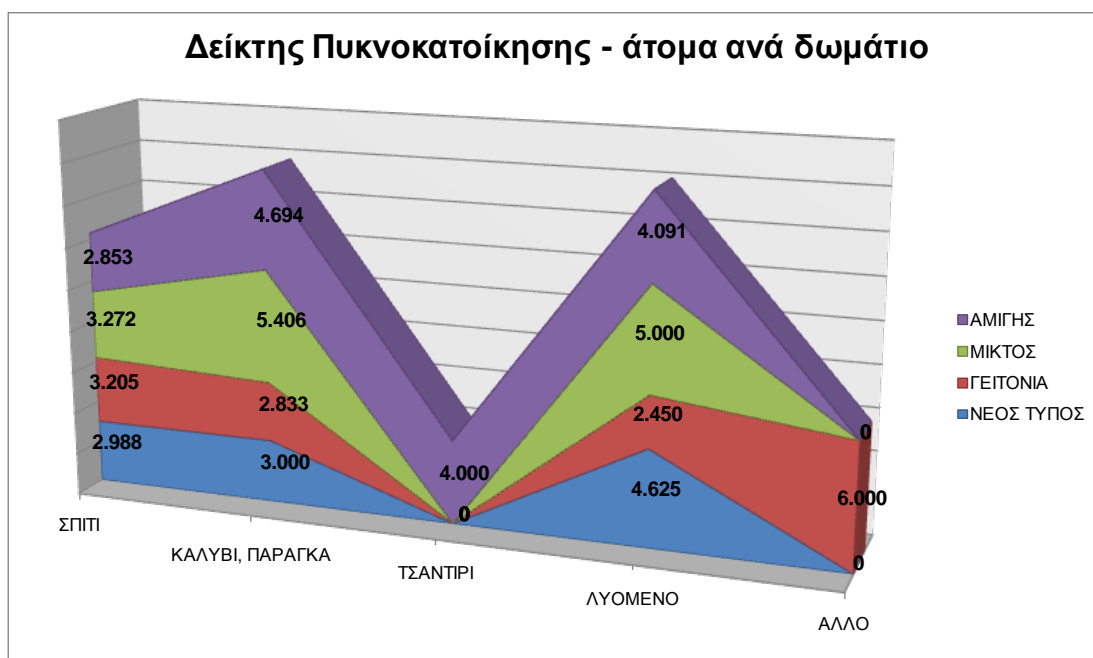

Διάγραμμα 4-28: Μέγεθος νοικοκυριού ανά τύπο οικισμού

4.3.6. Δείκτες Πυκνοκατοίκησης- Αριθμός Δωματίων

Ένας από τους συνηθέστερους δείκτες, βάσει των οποίων αποτιμώνται ποσοτικά οι συνθήκες στέγασης, είναι ο **δείκτης πυκνοκατοίκησης**, ο οποίος ορίζεται ως ο μέσος όρος ατόμων ανά δωμάτιο που αντιστοιχεί σε κάθε κατοικία. Το μικρό μέγεθος των κελυφών (βλ. Κεφάλαιο 4.3.4.), καθώς και το μεγάλο μέσο μέγεθος των νοικοκυριών (βλ. Κεφάλαιο 4.3.5.), προϊδεάζουν για τους υψηλούς δείκτες πυκνοκατοίκησης που διαπιστώνονται σε όλες τις περιπτώσεις χώρων διαμονής.

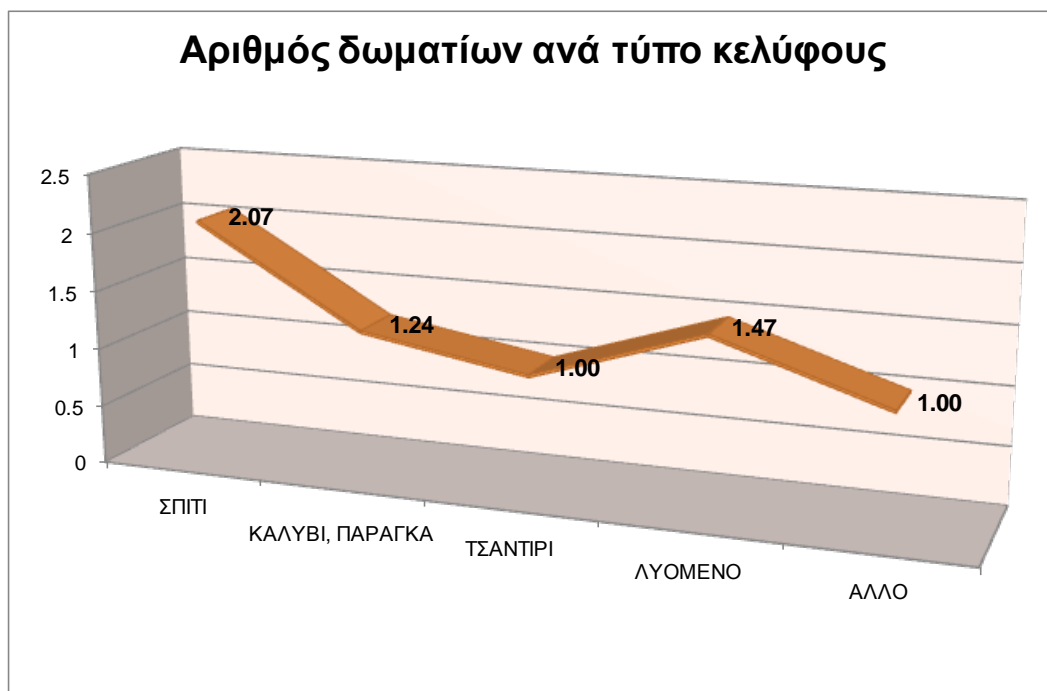
Παρακάτω παρουσιάζεται το διάγραμμα 4-29, στο οποίο φαίνονται αναλυτικά οι δείκτες πυκνοκατοίκης ανά τυπολογία οικισμού και τύπο κελύφους.

Διάγραμμα 4-29: Δείκτες Πυκνοκατοίκησης

Πράγματι, παρατηρείται ότι στους αμιγείς καταυλισμούς οι δείκτες πυκνοκατοίκησης είναι 2,853 για τα σπίτια, 4,694 για τα καλύβια/παράγκες, 4,000 για τα τσαντήρια και 4,091 για τα λυόμενα. Επιπλέον, οι ίδιοι δείκτες στους μικτούς καταυλισμούς είναι 3,272 για τα σπίτια, 5,406 για τα καλύβια/παράγκες και 5,000 για τα λυόμενα. Γενικά, όπως είναι αναμενόμενο, προκύπτει ότι τα σπίτια έχουν τους χαμηλότερους δείκτες πυκνοκατοίκησης, ενώ τους υψηλότερους έχουν τα καλύβια/παράγκες και τα λυόμενα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο δείκτης για το γενικό πληθυσμό είναι σαφώς κατώτερος του ενός ατόμου ανά δωμάτιο (0,8), ανεξαρτήτως περιοχής (ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 2001).

Από τα στοιχεία της δειγματοληπτικής έρευνας μπορεί να εξαχθεί μία επιπλέον χρήσιμη πληροφορία, αναφορικά με το μέσο όρο αριθμού δωματίων, ανά τύπο κελύφους (βλ. Διάγραμμα 4-30).

Διάγραμμα 4-30: Αριθμός δωματίων ανά τύπο κελύφους

Όπως φαίνεται παραπάνω, ο μέσος αριθμός κύριων χώρων ή δωματίων είναι περίπου 2 στα σπίτια, με μέγιστο τα 4 δωμάτια, ενώ τα καλύβια είναι συχνότερα μονόχωρα ή το πολύ με έναν δεύτερο χώρο (μέσος 1,24). Τα λυόμενα διαθέτουν επίσης 1 ή 2 χώρους κύριας χρήσης (μέσος 1,47).

4.3.7. Υποδομές – Ανέσεις των Νοικοκυριών

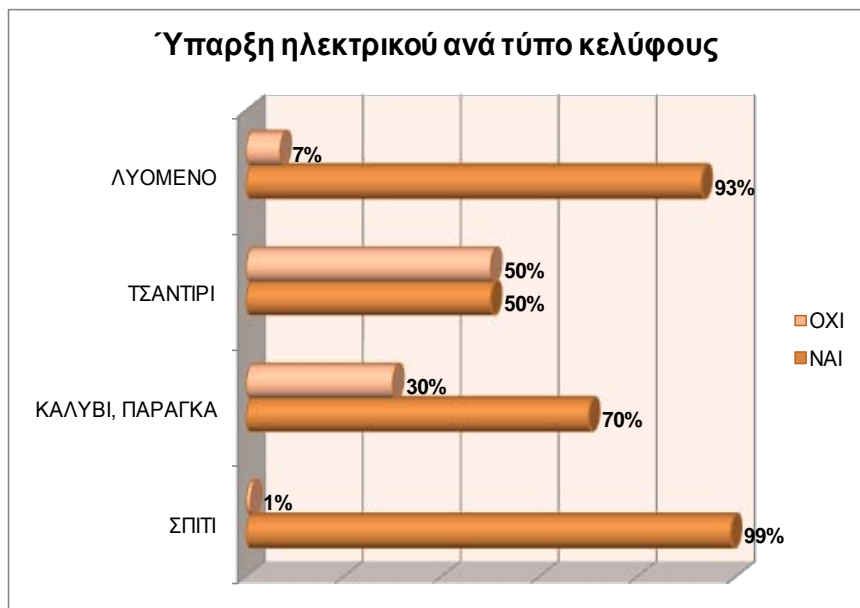
Με τον όρο υποδομές των νοικοκυριών εννοείται η εξυπηρέτησή τους από τα βασικά δίκτυα ηλεκτροδότησης, υδροδότησης και αποχέτευσης. Η εξυπηρέτηση των νοικοκυριών από τους παραπάνω παράγοντες επηρεάζει άμεσα τις στοιχειώδεις ανέσεις που παρατηρούνται στα νοικοκυριά του δείγματος. Οι στοιχειώδεις αυτές ανέσεις αναφέρονται στην ύπαρξη μπάνιου ή τουαλέτας, στην ύπαρξη κουζίνας και κάποιων βασικών ηλεκτρικών συσκευών, η έλλειψη των οποίων έχει σημαντικό αντίκτυπο στην ποιότητα ζωής του δείγματος.

➤ Ηλεκτροδότηση

Στα παρακάτω διαγράμματα παρουσιάζονται αναλυτικά τα ποσοστά ηλεκτροδότησης, τόσο ανά τυπολογία οικισμού στα κελύφη, όσο και ανά τύπο κελύφους.

Διάγραμμα 4-31: Υπαρξη ηλεκτρικού στα κελύφη ανά τυπολογία οικισμού

Διάγραμμα 4-32: Υπαρξη ηλεκτρικού ανά τύπο κελύφους

Έτσι, βλέπουμε ότι το 17,6% των κελυφών που βρίσκονται σε αμιγείς καταυλισμούς δεν είναι ηλεκτροδοτημένα. Στους μικτούς καταυλισμούς, τα μη ηλεκτροδοτημένα κελύφη αντιστοιχούν στο 16,7% του συνολικού αριθμού, ενώ στους άλλους δύο τύπους οικισμών, τα ποσοστά μη ηλεκτροδοτημένων κελυφών είναι πολύ μικρότερα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, τα μεγαλύτερα ποσοστά έλλειψης ηλεκτροδότησης παρουσιάζονται στις παράγκες-καλύβια (ποσοστό 30%) και στα τσαντάρια (ποσοστό 50%), όπως φαίνεται στο διάγραμμα 4-32. Γενικά, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι, τα ποσοστά έλλειψης ηλεκτροδότησης δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλα. Εδώ, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο οι συνδέσεις αυτές είναι νόμιμες ή παράνομες, μιας και τα στοιχεία που παρατίθενται στην έρευνα πεδίου της Οικοκοινωνίας δεν αναφέρονται καθόλου στον παράγοντα αυτό.

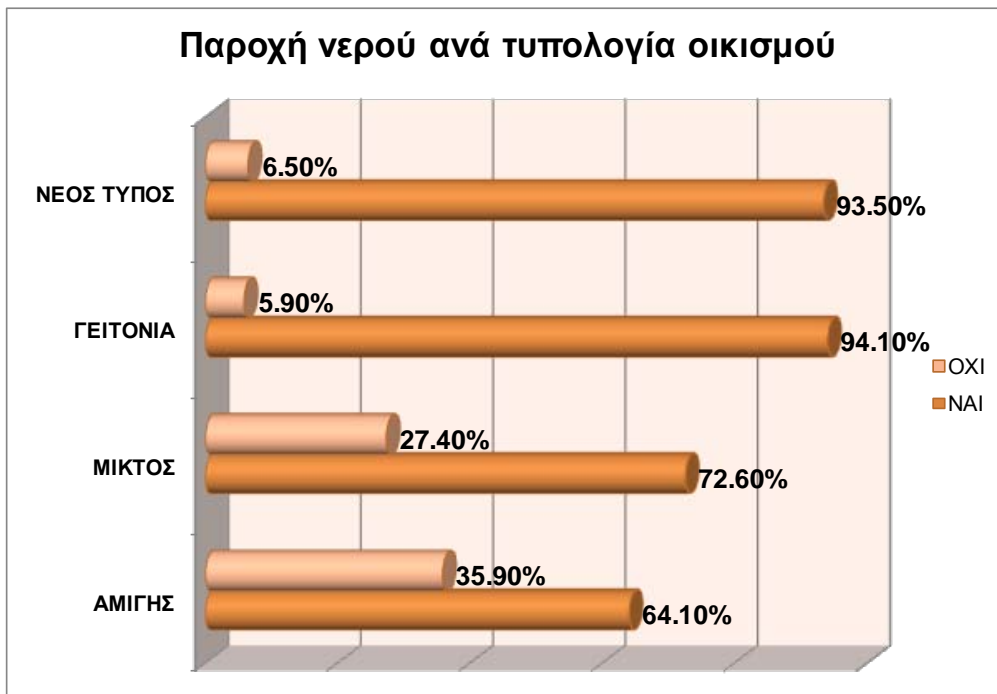
Εικόνα 4-14: Παράνομη σύνδεση με δίκτυο ΔΕΗ που εξυπηρετεί χώρο διαμονής Ρομά στο Αιτωλικό Μεσολογγίου (Πηγή: etolikomep.blogspot.com)

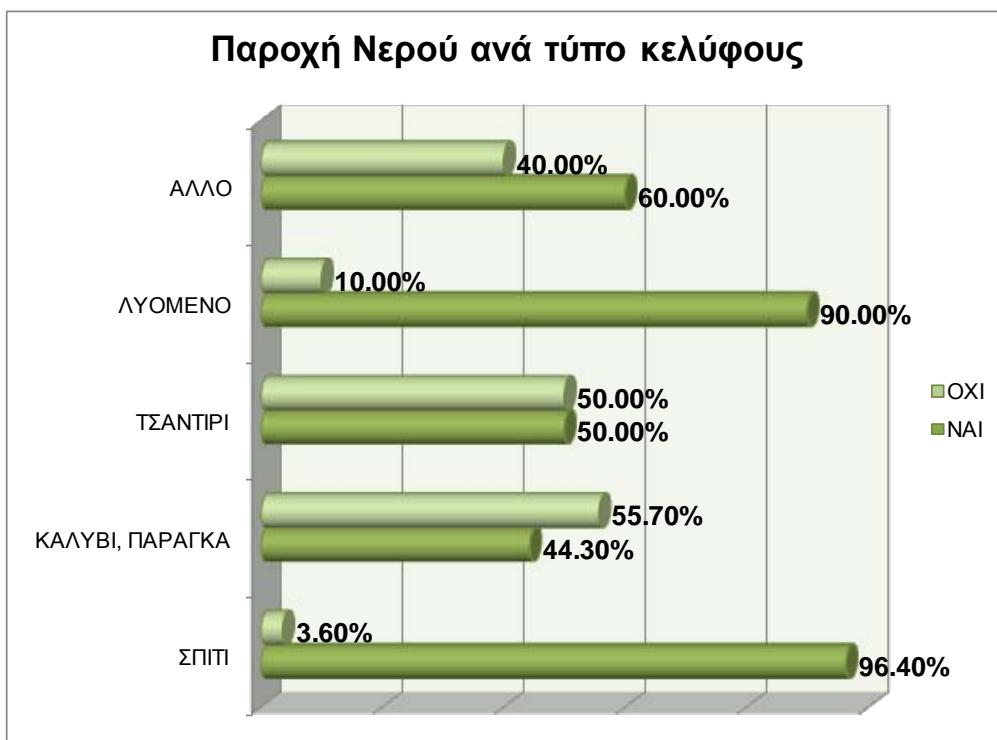
Εικόνα 4-15: Επεισόδια σε χώρο διαμονής στο Ηράκλειο Κρήτης μετά από επιχείρηση της ΔΕΗ για τη διακοπή της παράνομης ηλεκτροδότησης του καταυλισμού (Πηγή: *Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ*)

➤ Υδροδότηση

Στα παρακάτω διαγράμματα παρουσιάζονται αναλυτικά τα ποσοστά υδροδότησης, τόσο ανά τυπολογία οικισμού στα κελύφη, όσο και ανά τύπο κελύφους.

Διάγραμμα 4-33: Παροχή νερού ανά τυπολογία οικισμού

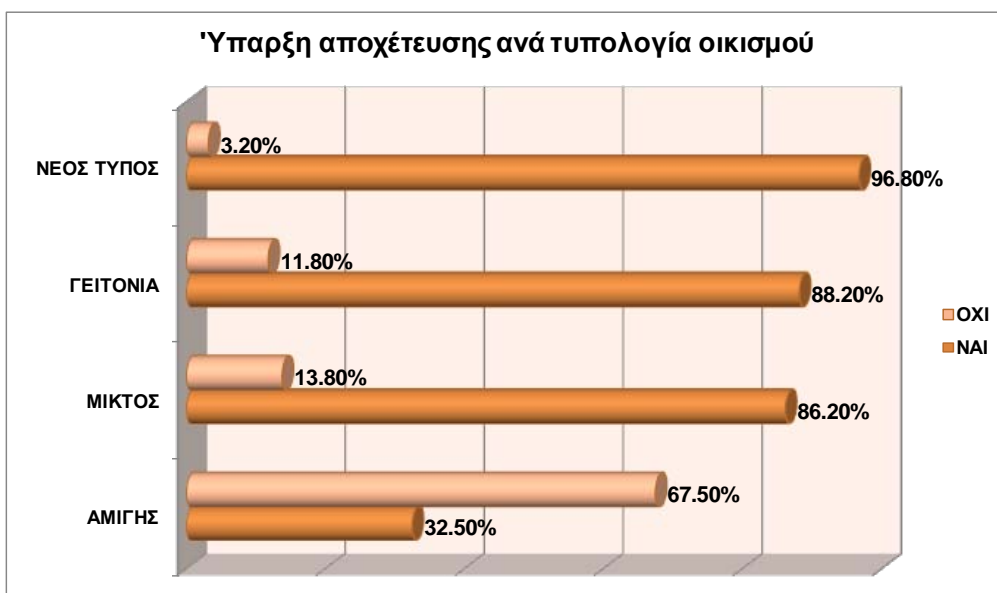
Διάγραμμα 4-34: Παροχή νερού ανά τύπο κελύφους

Σε σύγκριση με τα ποσοστά έλλειψης ηλεκτροδότησης, φαίνεται ότι στο θέμα της υδροδότησης τα προβλήματα είναι μεγαλύτερα. Έτσι, το 35,9% των νοικοκυριών που καταγράφεται στους αμιγείς καταυλισμούς δεν έχει παροχή νερού. Στους μικτούς καταυλισμούς, το ποσοστό ανέρχεται σε 27,4% του συνολικού, ενώ, όπως και στο θέμα της ηλεκτροδότησης, στις γειτονίες και στους νέους τύπους, τα ποσοστά είναι και πάλι μικρά (5,9% και 6,5% αντίστοιχα).

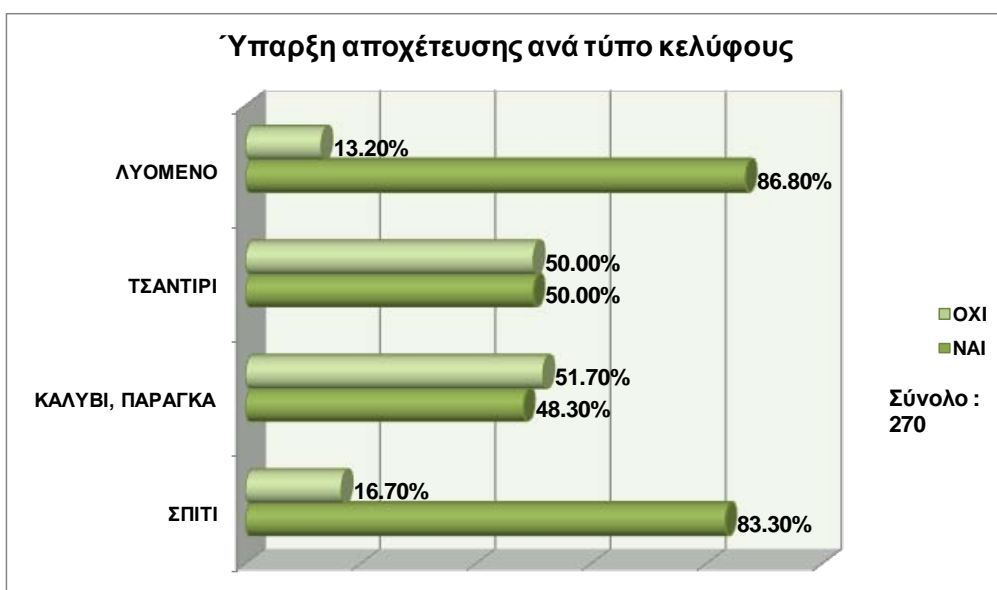
Αναφορικά με την υδροδότηση ανά τύπο κελύφους (διάγραμμα 4-34), παρατηρείται ότι μόνο τα σπίτια και τα λυόμενα έχουν μικρά ποσοστά έλλειψης παροχής νερού (3,6% και 10% αντίστοιχα), ενώ στους άλλους τύπους κελυφών, το πρόβλημα είναι κατά πολύ οξύτερο. Συγκεκριμένα, 55,7% των καλυβιών-παραγκών δεν υδροδοτούνται, το ποσοστό στα τσαντάρια ανέρχεται στο 50%, ενώ στην υπολειμματική κατηγορία «άλλο», το ποσοστό έλλειψης υδροδότησης φτάνει το 40%. Αξίζει να σημειωθεί ότι, στην έρευνα πεδίου της Οικοκοινωνίας αναφέρεται ότι σε όσα καλύβια (44,3% του συνόλου) υπάρχει υδροδότηση, «*πρόκειται για συνδέσεις μέσω γειτονικών παροχών ή μέσω αυτοσχέδιων διατάξεων*», γεγονός που υπονοεί ότι οι συνδέσεις αυτές είναι παράνομες.

➤ Αποχέτευση

Ένα πολύ σημαντικό ακόμα δίκτυο υποδομής, ειδικότερα προς τις υγειονομικές συνθήκες των οικισμών των Ρομά, είναι αυτό της αποχέτευσης. Στα παρακάτω διαγράμματα παρουσιάζονται αναλυτικά τα ποσοστά ύπαρξης αποχέτευσης, τόσο ανά τυπολογία οικισμού στα κελύφη, όσο και ανά τύπο κελύφους. Με την έννοια «αποχέτευση» δεν εννοείται μόνο η σύνδεση με αποχετευτικό δίκτυο, αλλά και οι βόθροι, όπως και οι αυτοσχέδιες κατασκευές.

Διάγραμμα 4-35: Ύπαρξη αποχέτευσης ανά τυπολογία οικισμού

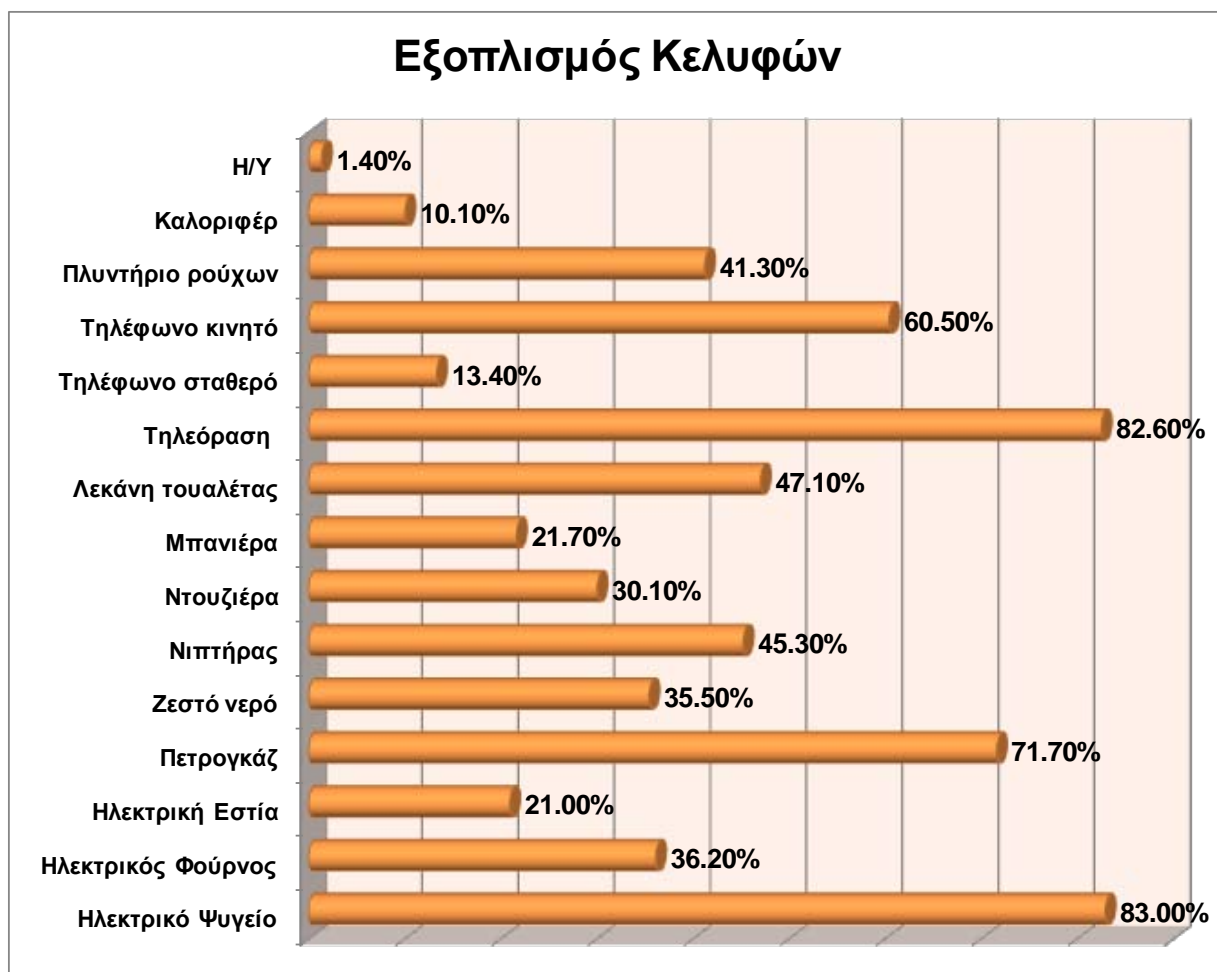
Διάγραμμα 4-36: Ύπαρξη αποχέτευσης ανά τύπο κελύφους

Από το διάγραμμα 4-35 φαίνεται ότι, οξύτατο πρόβλημα παρουσιάζεται στα κελύφη που καταγράφονται στους αμιγείς καταυλισμούς, όπου η απουσία οποιουδήποτε αποχέτευτικού μέσου παρατηρείται στο 67,5% του συνόλου. Στους μικτούς καταυλισμούς, το ποσοστό ανέρχεται σε 13,8%, στις γειτονίες σε 11,8%, ενώ στους οικισμούς νέου τύπου, το ποσοστό είναι κατά πολύ μικρότερο.

Μια περαιτέρω ανάλυση των ποσοστών ύπαρξης αποχέτευσης, αυτή τη φορά υπό το πρίσμα του τύπου κελύφους (διάγραμμα 4-36), δείχνει ότι το 50% των τύπων «καλύβι/παράγκα» και «τσαντίρι» στερούνται οποιουδήποτε τύπου αποχέτευσης. Τα ποσοστά αυτά είναι αρκετά μικρότερα στους τύπους «σπίτι» και «λυόμενο», όπως αυτό ήταν αναμενόμενο από την φύση της τυπολογίας του κελύφους.

➤ **Ανέσεις και Εξοπλισμός Κελυφών**

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ύπαρξη ή μη βασικών δικτύων υποδομής επηρεάζει σαφώς τις ανέσεις και τον εξοπλισμό των νοικοκυριών. Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται συγκεντρωτικά ο βασικός εξοπλισμός κελυφών, ανεξαρτήτως τύπου κελύφους.

Διάγραμμα 4-2: Εξοπλισμός κελυφών

Όπως φαίνεται από το διάγραμμα, παρατηρούνται μικρά ποσοστά ύπαρξης ζωτικών λειτουργικών ανέσεων. Πιο συγκεκριμένα, μπανιέρα εμφανίζεται μόνο στο 21,7% των περιπτώσεων, ντουζιέρα στο 30,1%, νιπτήρας στο 45,3%, ηλεκτρική εστία στο 21%, φούρνος στο 36,2%, σταθερό τηλέφωνο μόνο στο 13,4% και καλοριφέρ μόλις στο 10,1% των περιπτώσεων. Αντίθετα, ηλεκτρικό ψυγείο υπάρχει στο 83%, πετρογκάζ στο 71,7% και τηλεόραση στο 82,6% των κελυφών.

Τέλος, αξίζει να αναφερθούν ορισμένα από τα στοιχεία της έρευνας πεδίου που πραγματοποίησε η Οικοκοινωνία το 2008 ως πιο σημαντικά (βλ. Πίνακα II Παραρτήματος):

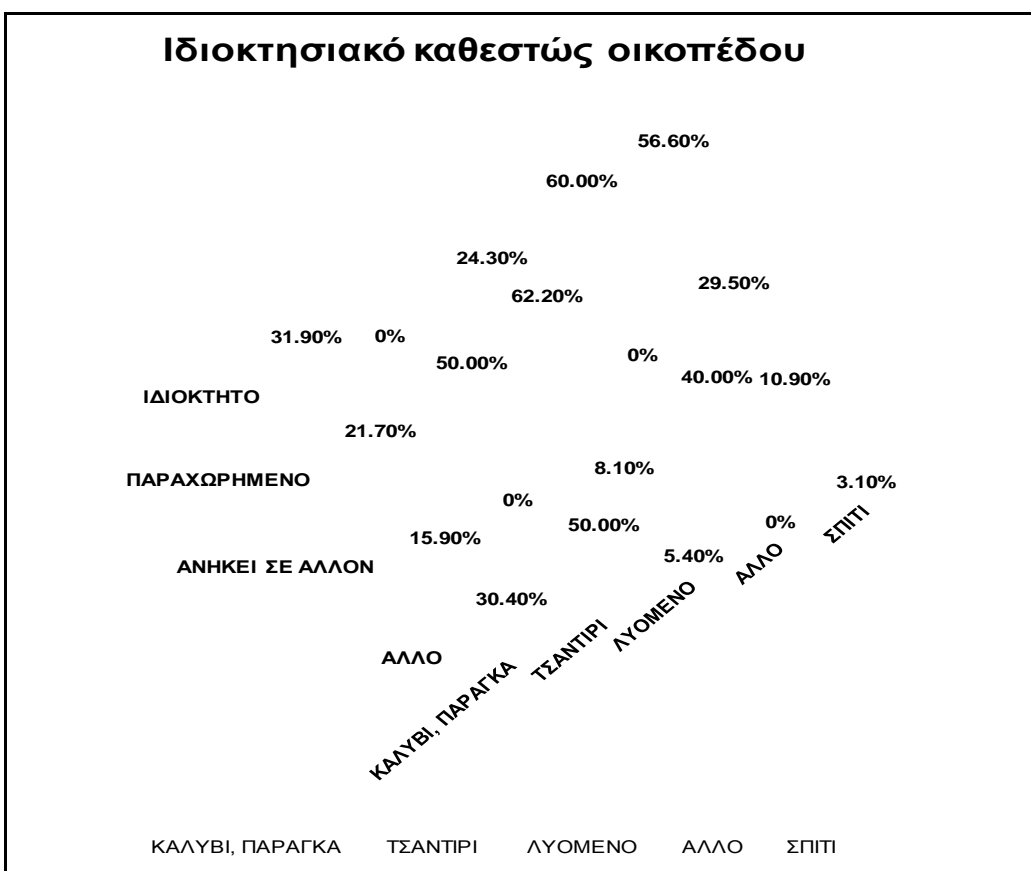
- ✓ Κεντρική θέρμανση υπάρχει μόνο στο 19% των σπιτιών
- ✓ Ο χώρος κουζίνας στα καλύβια περιορίζεται συνήθως στη διαμόρφωση μιας γωνίας του χώρου με στοιχειώδη εξοπλισμό (πχ. πετρογκάζ και χώρο αποθήκευσης οικιακών συσκευών).
- ✓ Στα σπίτια, ο νιπτήρας αναφέρεται σε 60% των κελυφών, ντουζ ή μπανιέρα σε 80%, ζεστό νερό σε 85%.
- ✓ Λεκάνη τουαλέτας αναφέρεται σε 62%, περίπου, των σπιτιών και των λυομένων και σε 18% των καλυβιών.

Εικόνα 4-16: Εσωτερικό κελύφους τύπου «παράγκα» σε χώρο διαμονής στην Πάτρα (Πηγή: Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ)

4.3.8. Θέματα Ιδιοκτησίας

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται στοιχεία για το ιδιοκτησιακό καθεστώς, τόσο του οικοπέδου, όσο και της κατοικίας εντός αυτού, που προέρχονται από έρευνα πεδίου που διεξήγαγε ο οργανισμός «Οικοκοινωνία» το 2008. Οι απαντήσεις, ως εκ τούτου, δεν προέρχονται από αρμόδιους κρατικούς φορείς, αλλά από απαντήσεις ερωτηματολογίου, στο οποίο απάντησαν τα ίδια τα άτομα του δείγματος. Για το λόγο αυτό, τα στοιχεία αυτά δεν κρίνονται ως ιδιαίτερα ακριβή και μπορούν απλά να δώσουν μια γενική εκτίμηση. Εξάλλου, η ανακρίβεια των στοιχείων εντείνεται από το γεγονός ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις δεν έχει συνταχθεί κτηματολόγιο για τις περιοχές στις οποίες αυτά αναφέρονται.

Διάγραμμα 4-38: Ιδιοκτησιακό καθεστώς οικοπέδου ανά τύπο κελύφους

Το ποσοστό ιδιοκτησίας του κελύφους κατοικίας φαίνεται να είναι αρκετά υψηλό, ακόμα κι αν η ιδιοκτησία δεν συνοδεύεται κατ' ανάγκην από νόμιμο τίτλο, ένδειξη ενός σημαντικού ποσοστού επένδυσης στις περιοχές διαμονής. Έτσι, σε ό,τι αφορά το οικόπεδο, είναι ιδιόκτητο σε 45% περίπου των περιπτώσεων (57% για τα σπίτια, 32% για τα καλύβια, 24% για τα λυόμενα) (διάγραμμα 4-38). Σε 21% περίπου των περιπτώσεων έχει παραχωρηθεί από το Δήμο ή τη Νομαρχία (πρόκειται π.χ. για λυόμενα ή για σπίτια στο νέο οικισμό των Σοφάδων), ενώ σε 11% των περιπτώσεων έχει παραχωρηθεί από συγγενείς. Στο υπόλοιπο 24% των περιπτώσεων αναφέρεται ότι το οικόπεδο ανήκει σε δημόσιο φορέα (εννοώντας ενδεχομένως ότι δεν έχει παραχωρηθεί η χρήση του), σε συγγενείς ή πρόκειται για καταπάτηση. Η τελευταία περίπτωση που αφορά καλύβια συγκεντρώνει 9,5% των απαντήσεων, ενώ σε 2 περιπτώσεις το οικόπεδο ενοικιάζεται.

Το ποσοστό ιδιοκτησίας είναι υψηλότερο όταν αναφέρεται στο κέλυφος (66% των περιπτώσεων, 65% για τα σπίτια, 81% για τα καλύβια, 26% για τα λυόμενα) (διάγραμμα 4-39). Η παραχώρηση από δημόσιο φορέα (π.χ. Δήμο, Νομαρχία για τα λυόμενα ή ΟΕΚ για τα σπίτια στο νέο οικισμό Σοφάδων) ανέρχεται σε 17%, ενώ η παραχώρηση από συγγενικά πρόσωπα ανέρχεται σε 13%. Τέλος, η ενοικίαση είναι πολύ περιορισμένη (3 μόνο περιπτώσεις, 1,2% του συνόλου).

Διάγραμμα 4-39: Ιδιοκτησιακό καθεστώς κατοικίας ανά τύπο κελύφους

5. Ανάλυση οικιστικής κατάστασης των Ρομά του Δήμου Μεγαρέων

5.1. Εισαγωγή: Οι χώροι διαμονής των Ρομά στο Νομό Αττικής

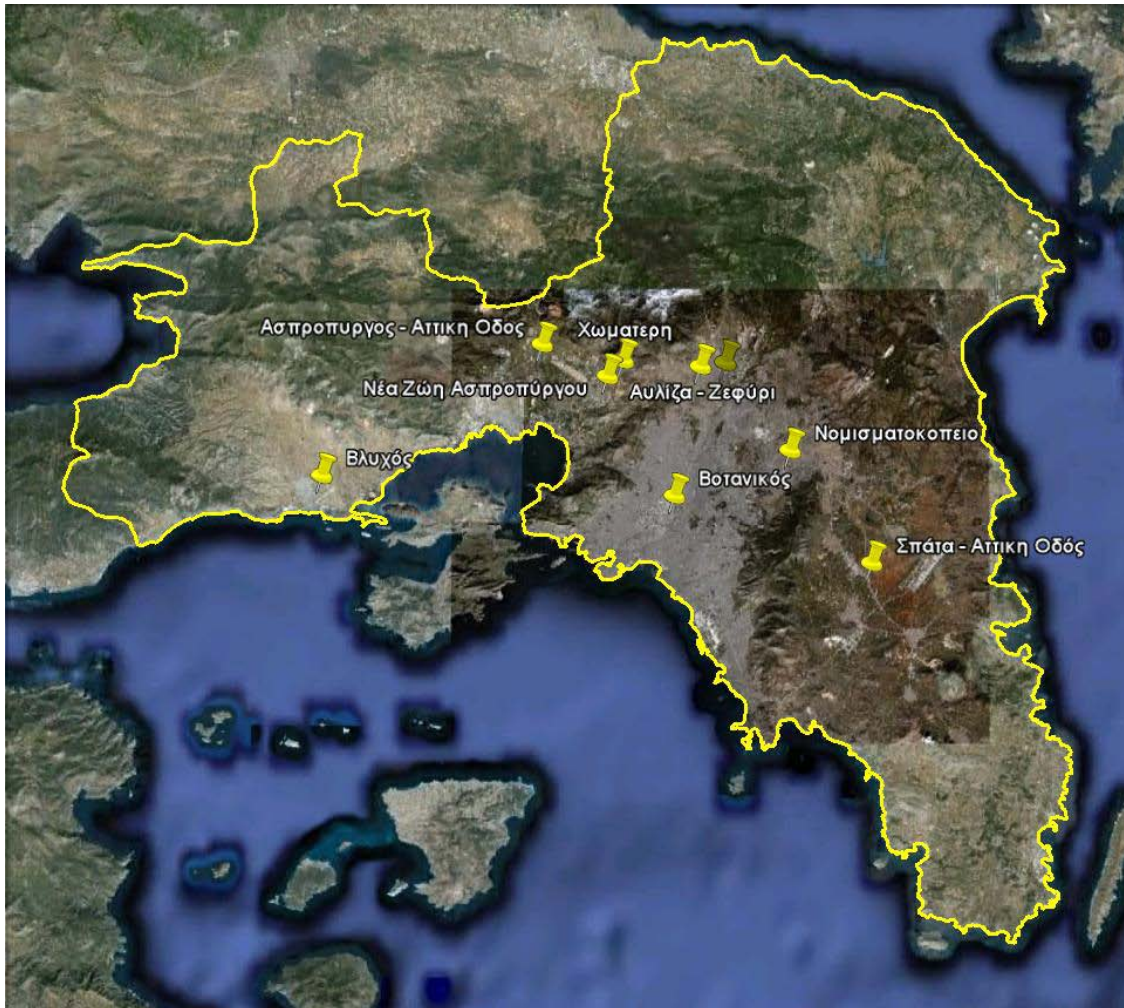
Σε μια προσπάθεια καλύτερης κατανόησης της οικιστικής κατάστασης των Ρομά, ο συγγραφέας πραγματοποίησε επιτόπια έρευνα στους κυριότερους χώρους διαμονής του Νομού Αττικής, κατά την περίοδο Οκτωβρίου-Νοεμβρίου 2009. Εδώ, πρέπει να αναφερθούν οι δυσκολίες που συναντήθηκαν, δεδομένου ότι οι οικισμοί αυτοί αντιμετωπίζονται από τους ίδιους τους Ρομά σαν «κλειστοί χώροι», καθόλου, ή δύσκολα προσπελάσιμοι σε έναν εξωτερικό, ουδέτερο παρατηρητή.

Ο αρχικός στόχος του συγγραφέα ήταν η τεκμηρίωση της θέσης των χώρων διαμονής, η συλλογή στοιχείων για αυτούς από τους αρμόδιους φορείς και η λήψη φωτογραφικού υλικού μέσα από τους χώρους διαμονής για την τεκμηρίωση της περιγραφής των οικιστικών τους συνθηκών. Γρήγορα, όμως, διαπιστώθηκε ότι, αφενός οι αρμόδιοι φορείς, είτε δεν διέθεταν τα στοιχεία που ο συγγραφέας αιτήθηκε (Ζεφύρι, Σπάτα), είτε δεν ήταν διατεθειμένοι να τα χορηγήσουν (Χαλάνδρι, Ασπρόπυργος, Μενίδι).

Εκτός αυτού, η συλλογή του φωτογραφικού υλικού αποδείχτηκε αδύνατη, αφού ο μελετητής συνάντησε εχθρική και καχυποψία από τους ίδιους τους Ρομά με αποκορύφωμα την απειλή της σωματικής του ακεραιότητας και την κατάσχεση της φωτογραφικής μηχανής (μαζί με το όποιο φωτογραφικό υλικό που είχε συλεχθεί) από Ρομά της περιοχής Αυλίζας του Δήμου Αχαρνών.

Φωτεινή εξαίρεση στις παραπάνω πρακτικές αποτέλεσε ο Δήμος Μεγαρέων, όπου και παραχωρήθηκαν τα σχετικά στοιχεία, τα οποία παρουσιάζονται στη συνέχεια του κεφαλαίου και επετεύχθη η συλλογή φωτογραφικού υλικού, με την επίσκεψη του συγγραφέα στον χώρο διαμονής του Βλυχού Μεγάρων, συνοδεία του τέως Αντιδημάρχου.

Παρακάτω παρουσιάζονται σε χάρτη οι κυριότεροι χώροι διαμονής της Αττικής, στους οποίους ο συγγραφέας πραγματοποίησε επιτόπια έρευνα.

Χάρτης 5-1: Χώροι Διαμονής Ρομά στην Αττική (Πηγή: Google Earth)

Στη συνέχεια ακολουθεί μια υποτυπώδης περιγραφή του καθένα από αυτούς τους χώρους διαμονής, με βάση την εμπειρία και τις παρατηρήσεις του συγγραφέα κατά την επίσκεψή του σε αυτούς, καθώς και από τις συζητήσεις του με εκπροσώπους των Δήμων, αλλά και των ίδων των Ρομά.

➤ **Σπάτα-Αττική Οδός**

Πρόκειται για σχετικά νέο χώρο διαμονής, ο οποίος συνεχώς αυξάνεται και βρίσκεται εκατέρωθεν της Αττικής Οδού, πολύ κοντά στο Αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος, στην περιοχή των Σπάτων. Ο χώρος διαμονής αυτός εμπίπτει στον τύπο 1 (αμιγής καταυλισμός) και φιλοξενεί περί τα 400 άτομα σε κελύφη τύπου «παράγκες» και «σαντίρια». Ο χώρος διαμονής ηλεκτροδοτείται από παράνομες συνδέσεις με το υπάρχον δίκτυο, ενώ δεν υπάρχει καθόλου δίκτυο υδροδότησης, ούτε δίκτυο αποχέτευσης. Η εγγύτητά του με το Αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος είναι ένας

παράγοντας που έχει δώσει τα τελευταία χρόνια στον χώρο διαμονής αυτόν, ιδιαίτερη δημοσιότητα, αφού αποτελεί μια «δυσάρεστη πρώτη εικόνα» για τους επισκέπτες που αποβιβάζονται στο Αεροδρόμιο.

Στις παρακάτω εικόνες φαίνεται ο εν λόγω χώρος διαμονής, καθώς και η εγγύτητά του με το Αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος.

Εικόνα 5-1: Δορυφορική Εικόνα Χώρου Διαμονής Σπάτων-Αττικής Οδού (Πηγή: Google Earth)

Εικόνα 5-2: Δορυφορική Εικόνα Εγγύτητας Χώρου Διαμονής με Αεροδρόμιο (Πηγή: Google Earth)

➤ **Χαλάνδρι-Νομισματοκοπέιο**

Ο χώρος διαμονής βρίσκεται στην περιοχή του Νομισματοκοπέιου, στον εκτός σχεδίου πόλεως θύλακα, που περιλαμβάνεται μεταξύ της Λεωφόρου Μεσογείων και του βορεινού τμήματος περίφραξης του Νομισματοκοπέιου. Ο χώρος διασχίζεται από την οδό Ίριδος. Σε αυτόν κατοικούν περίπου 200 άτομα Ρομά, σε κελύφη τύπου «παράγκες/καλύβια» (πρόκειται, δηλαδή, για αμιγή καταυλισμό). Τα πρώτα στάδια δημιουργίας του καταυλισμού αρχίζουν στα τέλη της δεκαετίας του 1970, όπου οι Ρομά καταπατούν γεωτεμάχια που ανήκουν σε ιδιώτες. Παρά τις δικαστικές αποφάσεις υπέρ των ιδιοκτητών των γεωτεμαχίων της περιοχής, οι Ρομά αρνούνται μέχρι σήμερα να εγκαταλείψουν τον χώρο.

Στις παρακάτω εικόνες φαίνεται ο εν λόγω χώρος διαμονής, καθώς και η εγγύτητά του με το Νομισματοκοπείο.

Εικόνα 5-3: Δορυφορική Εικόνα Χώρου Διαμονής Νομισματοκοπείου-Χαλανδρίου (Πηγή: *Google Earth*)

Εικόνα 5-4: Δορυφορική Εικόνα Εγγύτητας Χώρου Διαμονής με Νομισματοκοπείο (Πηγή: Google Earth)

➤ **Βοτανικός**

Πρόκειται για αμιγή χώρο διαμονής (τύπος 1) που αποτελείται από κελύφη τύπου «παράγκες/καλύβια» σε πάροδο της οδού Ορφέως στο Βοτανικό που φιλοξενεί περίπου 300 άτομα. Η περιοχή χαρακτηρίζεται ως βιομηχανική ζώνη και είναι ιδιαίτερα υποβαθμισμένη.

Στην παρακάτω εικόνα φαίνεται ο χώρος διαμονής Ρομά στον Βοτανικό.

Εικόνα 5-5: Δορυφορική Εικόνα Χώρου Διαμονής Βοτανικού (Πηγή: Google Earth)

➤ **Αυλίζα-Ζεφύρι**

Πρόκειται για χώρο διαμονής τύπου «μικτός», ιδιαίτερα υποβαθμισμένης φύσης, συνολικής έκτασης περίπου 700 στρεμμάτων στα όρια των Δήμων Αχαρνών και Ζεφυρίου. Στην περιοχή δεν ζουν αποκλειστικά Ρομά, παρόλα αυτά αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της. Στην περιοχή υπάρχουν σπίτια χαμηλής ποιότητας και καλύβια που καταλαμβάνουν άλλοτε καταπατημένα και άλλοτε ιδιόκτητα οικοπέδα. Εκτός από τους κύριους δρόμους, υπάρχουν και κάποιοι διαμορφωμένοι σε παλιές περιοχές αυθαιρέτων, αλλά μεγάλο τμήμα παραμένει αδιαμόρφωτο. Υπάρχουν ανοικτά αποχετευτικά αυλάκια και ρέματα και σκουπίδια. Ο συνολικός πληθυσμός των Ρομά στην περιοχή ανέρχεται σε 3.000 άτομα περίπου, σύμφωνα με εκτιμήσεις των Δήμων Αχαρνών και Ζεφυρίου. Η εγκατάσταση των Ρομά στην περιοχή χρονολογείται πριν από 45 περίπου χρόνια.

Παρακάτω ακολουθεί η δορυφορική εικόνα του χώρου διαμονής Αυλίζας-Ζεφυρίου.

Εικόνα 5-6: Δορυφορική Εικόνα Χώρου Διαμονής Αυλίζας-Ζεφυρίου (Πηγή: Google Earth)

➤ **Σιδηροδρομικός Σταθμός Μενιδίου**

Πρόκειται για γειτονιά (τύπος 3), εντός σχεδίου πόλεως, έκτασης 5 περίπου στρεμμάτων κατά μήκος της οδού Κύπρου κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό Μενιδίου. Αποτελεί τμήμα του οικιστικού ιστού του Δήμου, και σύμφωνα με τις εκτιμήσεις αυτού, στην περιοχή κατοικούν περίπου 15-20 οικογένειες (100 άτομα) Ρομά, που έχουν εγκατασταθεί περισσότερο από 60 χρόνια πριν. Οι οικιστικές συνθήκες στον χώρο διαμονής κρίνονται πολύ ικανοποιητικότερες των υπολοίπων χώρων διαμονής, δεδομένου ότι η γειτονιά αποτελείται εξ' ολοκλήρου από σπίτια, σχετικά ικανοποιητικής ποιότητας κατασκευής και εξυπηρετείται από τα δίκτυα υποδομής του Δήμου.

Στην εικόνα που ακολουθεί φαίνεται ο χώρος διαμονής του σιδηροδρομικού σταθμού Μενιδίου.

Εικόνα 5-7: Δορυφορική Εικόνα Χώρου Διαμονής Σιδηροδρομικού Σταθμού Μενιδίου (Πηγή: Google Earth)

➤ **Νέα Ζωή Ασπροπύργου**

Πρόκειται για περιοχή με βιομηχανικές χρήσεις γης του Δήμου Ασπροπύργου, που οριοθετείται βορείως της Λεωφόρου Νάτο και νοτίως της Αττικής Οδού, ενώ το ανατολικό της όριο είναι ο Χώρος Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (Χ.Υ.Τ.Α.) Άνω Λιοσίων. Τα κελύφη των Ρομά βρίσκονται διάσπαρτα στην ευρύτερη αυτή περιοχή, ανάμεσα σε βιομηχανικά κτίσματα και σε αναξιοποίητα γεωτεμάχια νοτίως της Αττικής Οδού (εκτός σχεδίου πόλεως), άλλοτε μεμονωμένα και άλλοτε σχηματίζοντας μικρούς οικιστικούς πυρήνες. Οι τύποι κελυφών που παρατηρούνται κυμαίνονται από μονώροφα σπίτια, κακής ποιότητας κατασκευής, μέχρι καλύβες/παράγκες και τσαντήρια. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο οικιστικός πυρήνας, που αποτελείται εξ'

ολοκλήρου από παράγκες και τσαντέρια και βρίσκεται ακριβώς στους πρόποδες του Χ.Υ.Τ.Α. Δεν υπάρχει εκτίμηση για τον συνολικό πληθυσμό Ρομά της περιοχής.

Στην παρακάτω εικόνα φαίνεται ο χώρος διαμονής Ρομά της Νέας Ζωής Ασπροπύργου και ο μικρότερος καταυλισμός στους πρόποδες του Χ.Υ.Τ.Α.

Εικόνα 5-8: Δορυφορική Εικόνα Χώρου Διαμονής της Νέας Ζωής Ασπροπύργου (Πηγή: Google Earth)

➤ **Ασπρόπυργος-Αττική Οδός**

Πρόκειται για σχετικά νέο αμιγή καταυλισμό, νότια της Αττικής Οδού, στο ύψος του Δήμου Ασπροπύργου, δυτικότερα του χώρου διαμονής της Νέας Ζωής, σε περιοχή εκτός σχεδίου πόλεως. Ο τύπος των κελυφών είναι κυρίως τσαντέρια και παράγκες με τον πρώτο τύπο να υπερτερεί. Ο αριθμός των ατόμων Ρομά που διαμένουν στον καταυλισμό εκτιμάται περί τα 700-800 άτομα. Χρειάζεται να σημειωθεί ότι, ο καταυλισμός δεν εξυπηρετείται από κανένα δίκτυο

υποδομής και αποτελεί, μαζί με αυτό των Σπάτων, τον καταυλισμό στον οποίο παρατηρούνται οι χειρότερες οικιστικές συνθήκες σε σχέση με του υπολοίπους της Αττικής.

Παρακάτω ακολουθεί η εικόνα 5-9, στην οποία φαίνεται ο χώρος διαμονής των Ρομά νοτίως της Αττικής Οδού στο ύψος του Δήμου Ασπροπύργου.

Εικόνα 5-9: Δορυφορική Εικόνα Χώρου Διαμονής Αττικής Οδού-Ασπροπύργου (Πηγή: *Google Earth*)

➤ **Βλυχός Μεγάρων**

Ο χώρος διαμονής στον Βλυχό Μεγάρων αποτελεί το αντικείμενο των παρακάτω υποκεφαλαίων και για το λόγο αυτό θα παρουσιαστεί αναλυτικά στα κεφάλαια που ακολουθούν.

5.2. Γενικά για το Δήμο Μεγαρέων

Ο Δήμος Μεγαρέων ανήκει διοικητικά στη Νομαρχία Δυτικής Αττικής και βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά του Νομού Αττικής, 41 χλμ από το Δήμο Αθηναίων, δεξιά του οδικού άξονα Αθηνών-Κορίνθου. Ο Δήμος καταλαμβάνει έκταση 325 τετραγωνικών χιλιομέτρων και περιλαμβάνει τους οικισμούς Πάχης, Κινέττας και Αλεποχωρίου. Η διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, και ο πληθυσμός σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2001 ανέρχεται σε 27.672 κατοίκους.

Πίνακας 5-1: Διαχρονική εξέλιξη πληθυσμού Δήμου Μεγαρέων (Πηγή: Βικιπαίδεια)

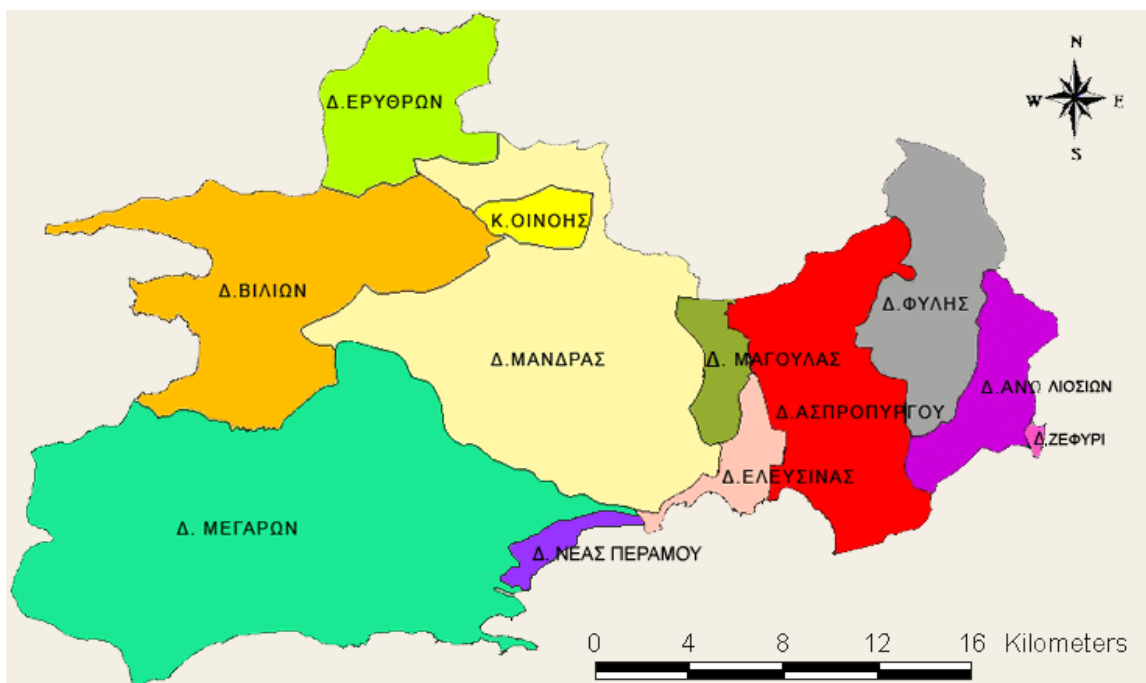
Έτος	Πληθυσμός Οικισμού	Μεταβολή	Πληθυσμός Δήμου	Πυκνότητα
1971	17.584	-	-	-
1981	20.814	+3230/+16,7%	21.245	73,4/τχλμ
1991	20.403	-411/-1,97%	25.061	77,8/τχλμ
2001	23.032	+2629/+12,89%	28.195	87,5/τχλμ

Στον παρακάτω χάρτη φαίνεται η θέση του Δήμου Μεγαρέων και των οικισμών που αυτός περιλαμβάνει, σε σχέση με το σύνολο του Νομού Αττικής.

Χάρτης 5-2: Θέση Δήμου Μεγαρέων στο σύνολο του Νομού Αττικής (Πηγή: Google Earth)

Στον παρακάτω χάρτη φαίνονται τα διοικητικά όρια του Δήμου Μεγαρέων, καθώς και των υπολοίπων Δήμων που υπάγονται διοικητικά στη Νομαρχία Δυτικής Αττικής.

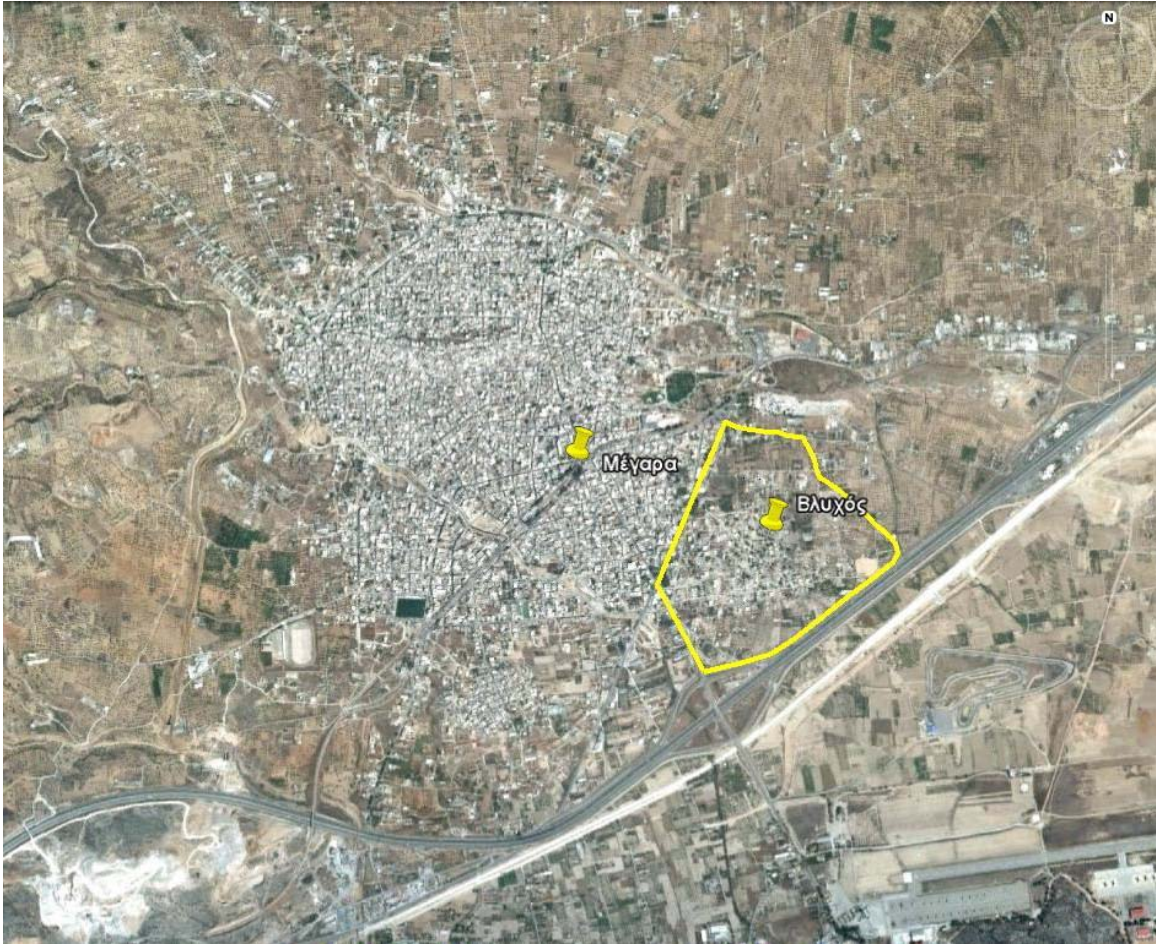

Χάρτης 5-3: Διοικητική Διαίρεση Νομαρχίας Δυτικής Αττικής (Πηγή: Ιστοσελίδα Νομαρχίας Δυτικής Αττικής)

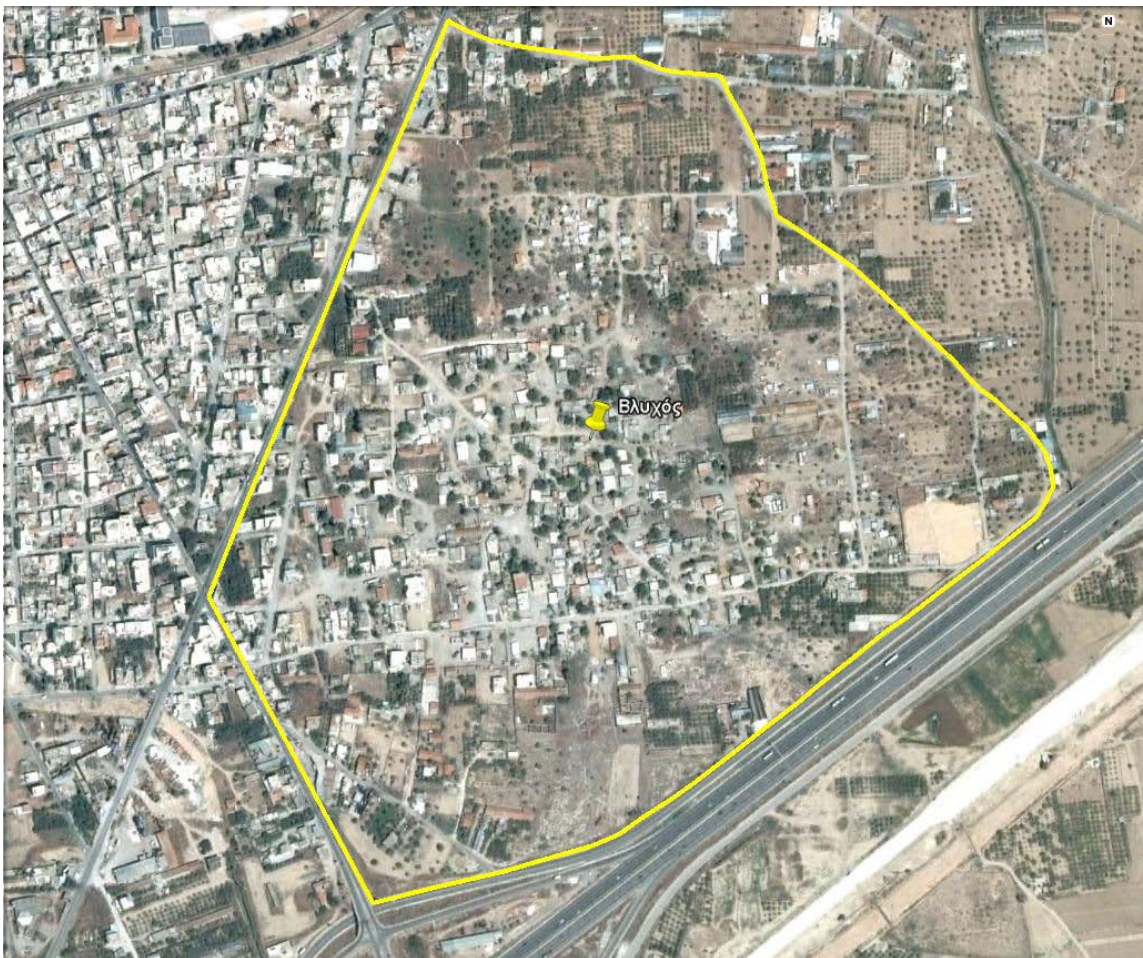
5.3. Βλυχός Μεγάρων (Χώρος Δαμονής Ρομά)

➤ Χωροθέτηση της Περιοχής Μελέτης

Η περιοχή μελέτης (Βλυχός) βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο του αστικού ιστού της πόλης των Μεγάρων και χωροθετείται από τις οδούς Μινώας, Νίσσου και παλαιάς εθνικής οδού Αθηνών – Κορίνθου. Η περιοχή αυτή καταλαμβάνει περίπου 540 στρέμματα και ένα μέρος της ανήκει στο νέο σχέδιο πόλεως του Δήμου Μεγαρέων, ενώ το υπόλοιπο δεν εντάσσεται στο σχέδιο πόλεως. Η περιοχή αυτή κατοικείται σχεδόν εξ'ολοκλήρου από Ρομά, όπως φαίνεται και από τα στοιχεία του υποκεφαλαίου 5.3.1. Η τυπολογία του οικισμού που σχηματίζεται εμπίπτει στην κατηγορία του «μικτού οικισμού» (τυπολογία 3), όπως αυτή ορίστηκε στο κεφάλαιο 4.1. και οι τύποι των κελυφών κυμαίνονται από διώροφα σπίτια μέχρι παράγκες. Παρακάτω φαίνεται οριοθετημένη η περιοχή Βλυχού (χάρτης 5-5) και η σχετική της θέση με την ευρύτερη περιοχή της πόλης των Μεγάρων (χάρτης 5-4).

Χάρτης 5-4: Δήμος Μεγαρέων και σχετική θέση της περιοχής Βλυχού (Πηγή: Google Earth)

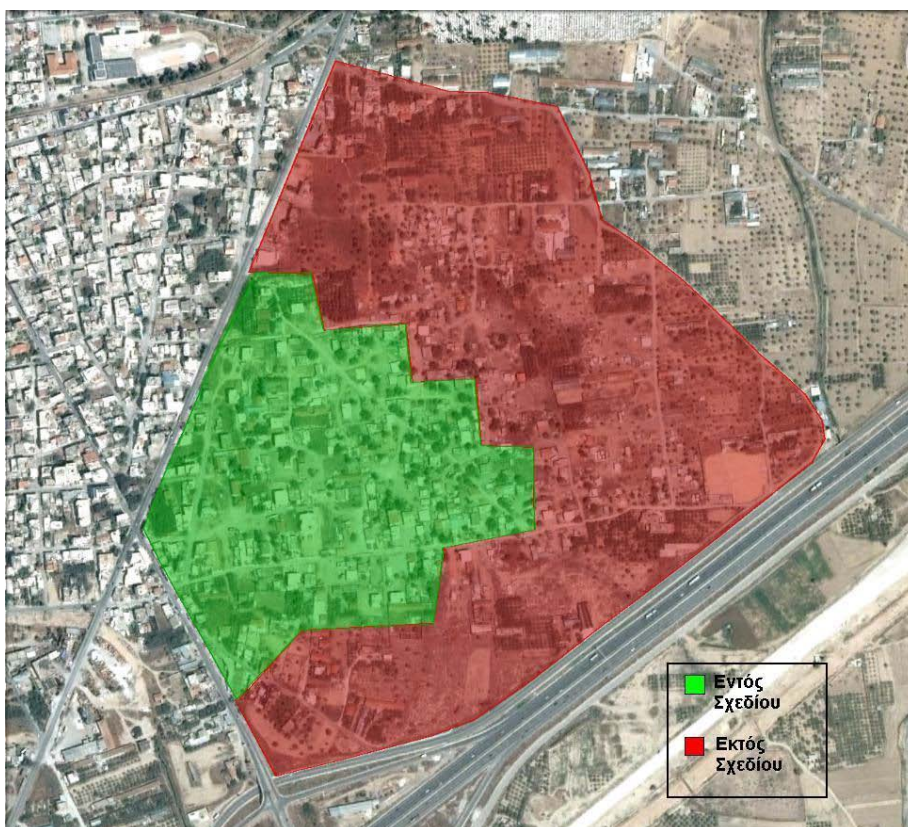
Χάρτης 5-5: Όρια περιοχής Βλυχού Μεγαρέων (Πηγή: Google Earth)

➤ **Ιστορικό Ιδιοκτησιακού Καθεστώτος της Περιοχής**

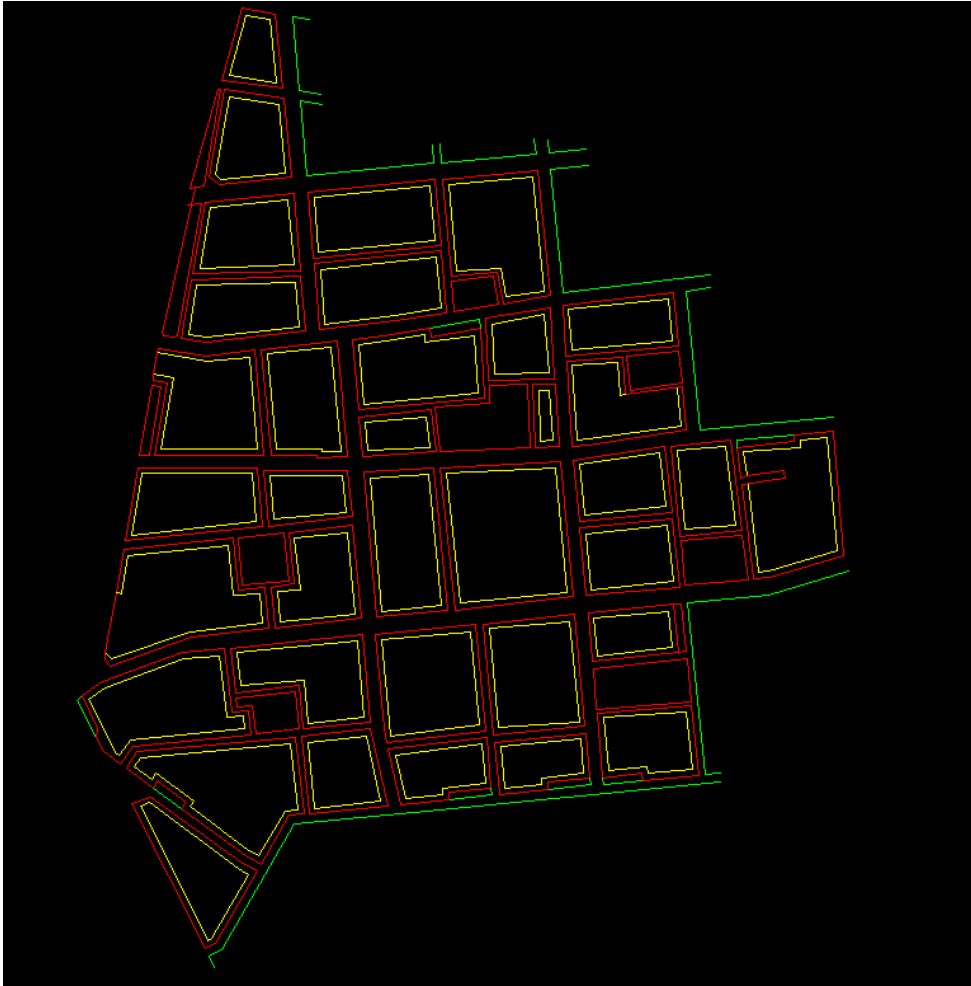
Η περιοχή του Βλυχού ήταν ανέκαθεν αγροτική περιοχή με ιδιόκτητα αγροτεμάχια, μικρής επιφάνειας, περίπου 300 τμ. έκαστο, που ανήκαν, κατά κύριο λόγο, σε δημότες της πόλης των Μεγάρων. Το φαινόμενο της παρουσίας Ρομά στην περιοχή αρχίζει το 1964, όταν ο Έλληνας Ρομά ονόματι Ιωάννης Άλκος αγοράζει αγροτεμάχιο στην περιοχή για σταυλισμό αλόγων, αλλά εγκαθίσταται και ο ίδιος στο αγροτεμάχιο ως σκηνίτης. Η παρουσία του συγκεκριμένου Ρομά αποτέλεσε, μέσα στα επόμενα χρόνια, πόλο έλξης για την εγκατάσταση άλλων ατόμων Ρομά στην περιοχή. Η εγκατάσταση αυτή γίνεται, είτε με αγορά αγροτεμαχίου σε λίγες περιπτώσεις, είτε με ιδιωτικό προσύμφωνο μεταξύ πωλητή-αγοραστή χωρίς την ύπαρξη εγκύρου συμβολαίου (αφού ο αγοραστής δεν μπορούσε να αποπληρώσει το συνολικό ποσό για την αγορά του αγροτεμαχίου), είτε στις περισσότερες περιπτώσεις, με καταπάτηση των αγροτεμαχίων στα οποία οι Ρομά εγκαθίστανται. Με την πάροδο των χρόνων, ο αριθμός Ρομά της περιοχής αυξάνεται, γεγονός που οδηγεί στην υποβάθμιση της περιοχής και στην εγκατάλειψη των αγροτεμαχίων από

τους αρχικούς ιδιοκτήτες. Η πολιτεία, μόλις το 1991, σε μία προσπάθεια αναβάθμισης της περιοχής, την εντάσσει στο τότε νέο σχέδιο πόλεως. Παρόλα αυτά, μέχρι σήμερα δεν έχουν ολοκληρωθεί οι περισσότερες δηλώσεις ιδιοκτησίας, λόγω έλλειψης νομίμων δικαιολογητικών από τη μεριά των Ρομά. Αξίζει να σημειωθεί ότι, στο Δήμο Μεγαρέων δεν έχει συνταχθεί ακόμα κτηματολόγιο, οι εργασίες για το οποίο αναμένεται να αρχίσουν μέσα στο 2010.

Στον παρακάτω χάρτη φαίνεται με πράσινο χρώμα το τμήμα της περιοχής μελέτης, το οποίο έχει ενταχθεί στο σχέδιο πόλεως και με κόκκινο χρώμα, το τμήμα που δεν έχει ενταχθεί.

Χάρτης 5-6: Όρια σχεδίου πόλεως στον οικισμό (Πηγή: *Google Earth*)

Χάρτης 5-7: Σχέδιο Πόλεως Περιοχής Μελέτης (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

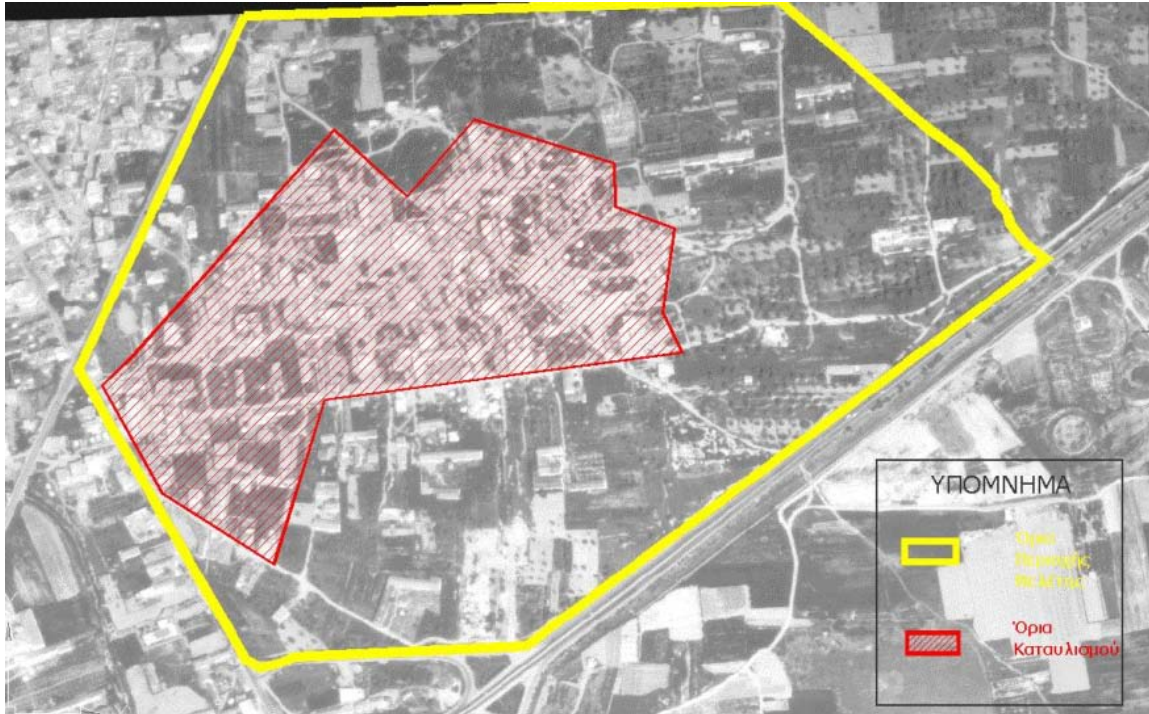
➤ **Διαχρονική Εξέλιξη του Οικιστικού Φαινομένου της Περιοχής Μελέτης**

Η διαχρονική παρακολούθηση της οικιστικής ανάπτυξης του οικισμού γίνεται από 3 αεροφωτογραφίες με χρονολογίες λήψεως 1967, 1981 και 2001 αντίστοιχα. Στην 1η αεροφωτογραφία, χρονολογίας 1967, παρατηρείται ήπια παρουσία κελυφών Ρομά στην περιοχή, πράγμα αναμενόμενο, δεδομένου ότι το φαινόμενο αρχίζει το 1964. Εκτός από τα κελύφη Ρομά, παρατηρούνται κτίσματα που φαίνεται να παίζουν το ρόλο αποθηκευτικών χώρων μέσα στα αγροτεμάχια της περιοχής.

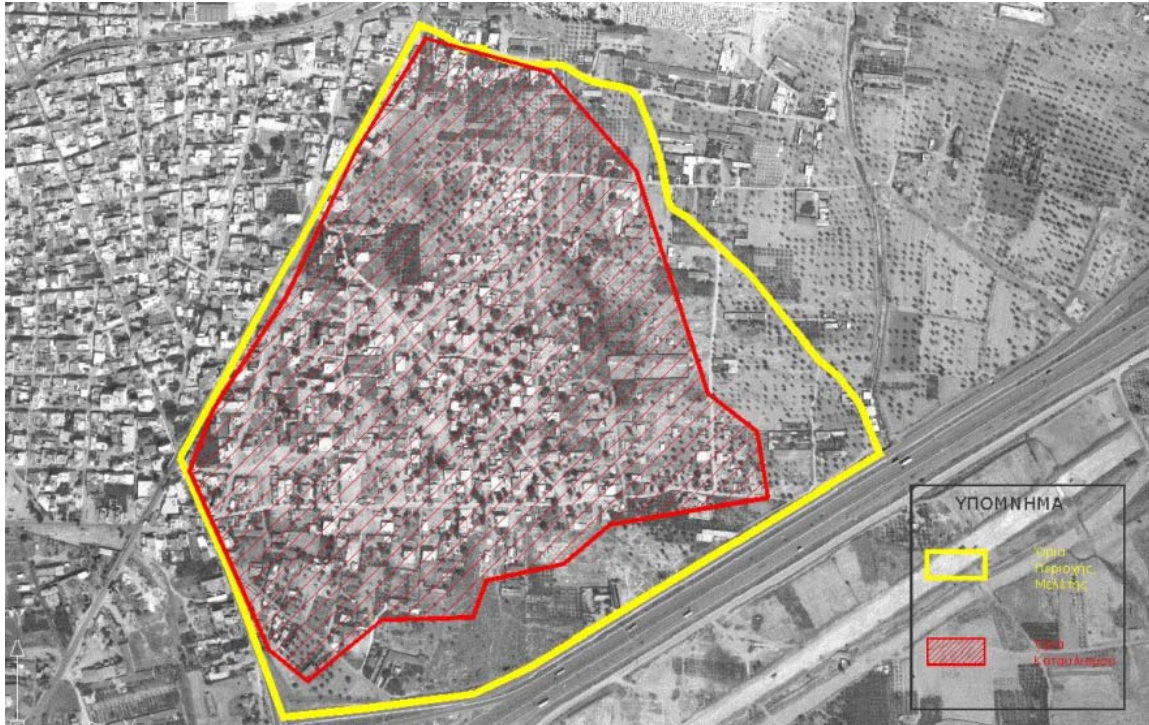
Εικόνα 5-10: Αεροφωτογραφία της Περιοχής Μελέτης έτους 1967 (Πηγή: Ο.Κ.Χ.Ε.)

Στη 2η αεροφωτογραφία, χρονολογίας 1981, η διαμόρφωση του χώρου φαίνεται να έχει αλλάξει ριζικά. Τώρα, τα κελύφη Ρομά είναι σαφώς πολύ περισσότερα και φαίνεται η υποβάθμιση της περιοχής, αφού τα αγροτεμάχια στο κύριο μέρος της περιοχής έχουν καταστραφεί και τη θέση τους έχει πάρει καταυλισμός παρατηγημάτων.

Εικόνα 5-11: Αεροφωτογραφία της Περιοχής Μελέτης έτους 1981 (Πηγή: Ο.Κ.Χ.Ε.)

Στην 3η αεροφωτογραφία, έτους λήψης 2001, παρατηρείται περαιτέρω εξέλιξη του φαινομένου εδραιποίησης των Ρομά στην περιοχή μελέτης. Εδώ, ο καταυλισμός φαίνεται να έχει μεγαλώσει, ενώ παρατηρείται αρκετά μεγαλύτερος αριθμός σπιτιών, σε σχέση με το παρελθόν που επικρατούσαν χαμηλότερης ποιότητας παραπήγματα, χωρίς τα τελευταία να έχουν εξαφανιστεί.

Εικόνα 5-12: Αεροφωτογραφία της Περιοχής Μελέτης έτους 2001 (Πηγή: Ο.Κ.Χ.Ε.)

5.3.1. Σύνθεση Πληθυσμού

Αναφορικά με την σύνθεση του πληθύσμου στην περιοχή του Βλυχού παρατηρούμε τα εξής:

Απο το σύνολο των 1.434 κατοίκων οι 1.323 είναι Ρομά αντιπροσωπεύοντας ποσοστό 92%, ενώ οι μη Ρομά ανέρχονται σε 111, δηλαδή ποσοστό 8%. Αυτό το ποσοστό αντιστοιχεί σε κατοίκους των Μεγάρων, ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι δεν ανήκουν φυλετικά στην ομάδα των Ρομά και έχουν εγκατασταθεί στην δυτική πλευρά της περιοχής μελέτης, αυτής που εφάπτεται με την κυρίως πόλη των Μεγάρων. Παρακάτω ακολουθούν το διάγραμμα και ο πίνακας που απεικονίζουν την πληθυσμιακή σύνθεση της περιοχής μελέτης.

Πίνακας 5-2: Πληθυσμιακή σύνθεση περιοχής μελέτης (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΦΥΛΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΟΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΡΟΜΑ	1323	92%
ΜΗ ΡΟΜΑ	111	8%
ΣΥΝΟΛΟ	1434	100%

Διάγραμμα 5-1: Σύνθεση πληθυσμού περιοχής μελέτης

5.3.2. Χρήση Κτίσματος

Από τα στοιχεία του Δήμου, προκύπτει πως από το συνολικό ποσοστό κτισμάτων στην περιοχή Βλυχού Μεγάρων, αυτά που χρησιμοποιούνται ως κατοικίες ανέρχονται σε ποσοστό 86%. Ένα ποσοστό 5% των κτισμάτων χρησιμοποιείται ως αποθήκες/χώρος στάθμευσης και το 3% ως εμπορικά καταστήματα, τα οποία όμως εμπορεύονται αγαθά, όπως για παράδειγμα αυτοκίνητα, ανταλλακτικά μηχανών και όχι αγαθά που καλύπτουν τις άμεσες ανάγκες των Ρομά. Τέλος, ένα ποσοστό 6% είναι άγνωστο ως τι χρησιμοποιείται από τους ιδιοκτήτες, καθώς δεν βρέθηκε κανείς να δώσει στοιχεία. Τα ποσοστά αυτά πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη από την πολεοδομία, καθώς μέσα από αυτά προκύπτει πως δεν υπάρχουν στην περιοχή καταστήματα για την άμεση εξυπηρέτηση των κατοίκων. Η ανάπτυξη της περιοχής, θα πρέπει να περιλαμβάνει μια ισορροπημένη ανάπτυξη καταστημάτων, υπηρεσιών, κοινόχρηστων χώρων κτλ. Αυτό λοιπόν πρέπει να ληφθεί υπόψη, ώστε να διερευνηθεί εάν ένα μέρος των εγκατεστημένων μέσα στο σχέδιο πρέπει να μεταφερθεί προκειμένου να ελευθερωθεί χώρος για τις προαναφερθείσες χρήσεις γης. Τα παραπάνω στοιχεία απεικονίζονται σχηματικά στο διάγραμμα 5-2 και φαίνονται και στον πίνακα 5-3.

Πίνακας 5-3: Χρήση Κτίσματος (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΧΡΗΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ
Αποθήκη	5%	18
Μαγαζί	3%	12
Κατοικία	86%	306
Άγνωστο	6%	21
ΣΥΝΟΛΟ	100%	357

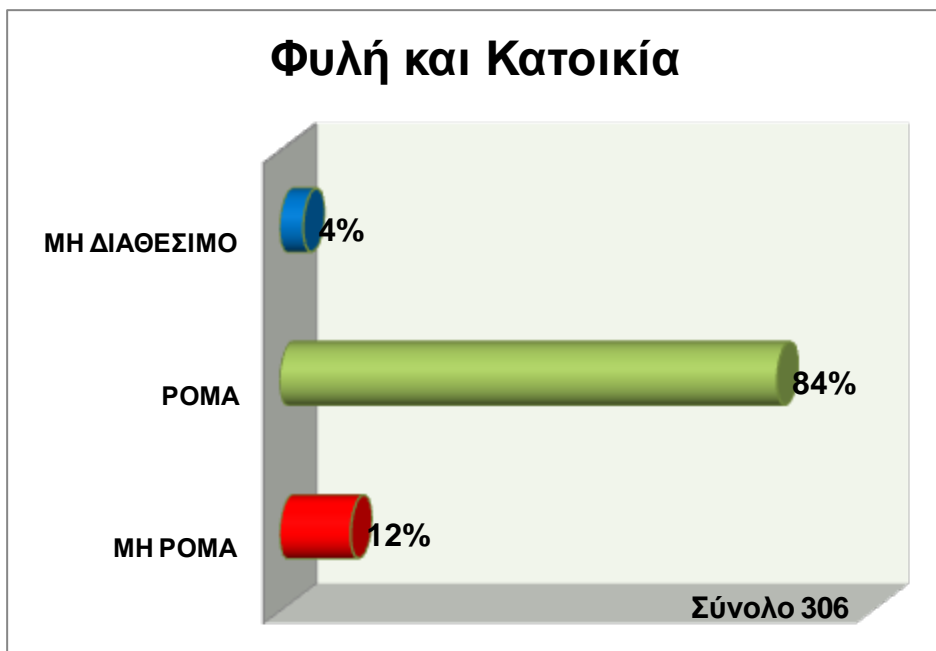
Διάγραμμα 5-2: Χρήση Κτίσματος

5.3.3. Φυλή και Κατοικία

Από τα στοιχεία του Δήμου, προκύπτει πως από τις 306 κατοικίες που καταγράφηκαν, οι 258 κατοικούνται από Ρομά ενώ οι 36 από μη Ρομά. Πρόκειται για την ομάδα γηγενών Μεγαρέων που έχει εγκατασταθεί στο δυτικό μέρος της περιοχής μελέτης, όπως προαναφέρθηκε στο κεφάλαιο 5.3.1. Σημειώνεται ότι για το 4% των κατοικιών δεν υπάρχει διαθέσιμη πληροφορία. Παρακάτω ακολουθούν διάγραμμα και πίνακας που απεικονίζουν τα παραπάνω στοιχεία.

Πίνακας 5-4: Φυλή και Κατοικία (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΦΥΛΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ
ΜΗ ΡΟΜΑ	12%	36
ΡΟΜΑ	84%	258
ΜΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ	4%	12
ΣΥΝΟΛΟ	100%	306

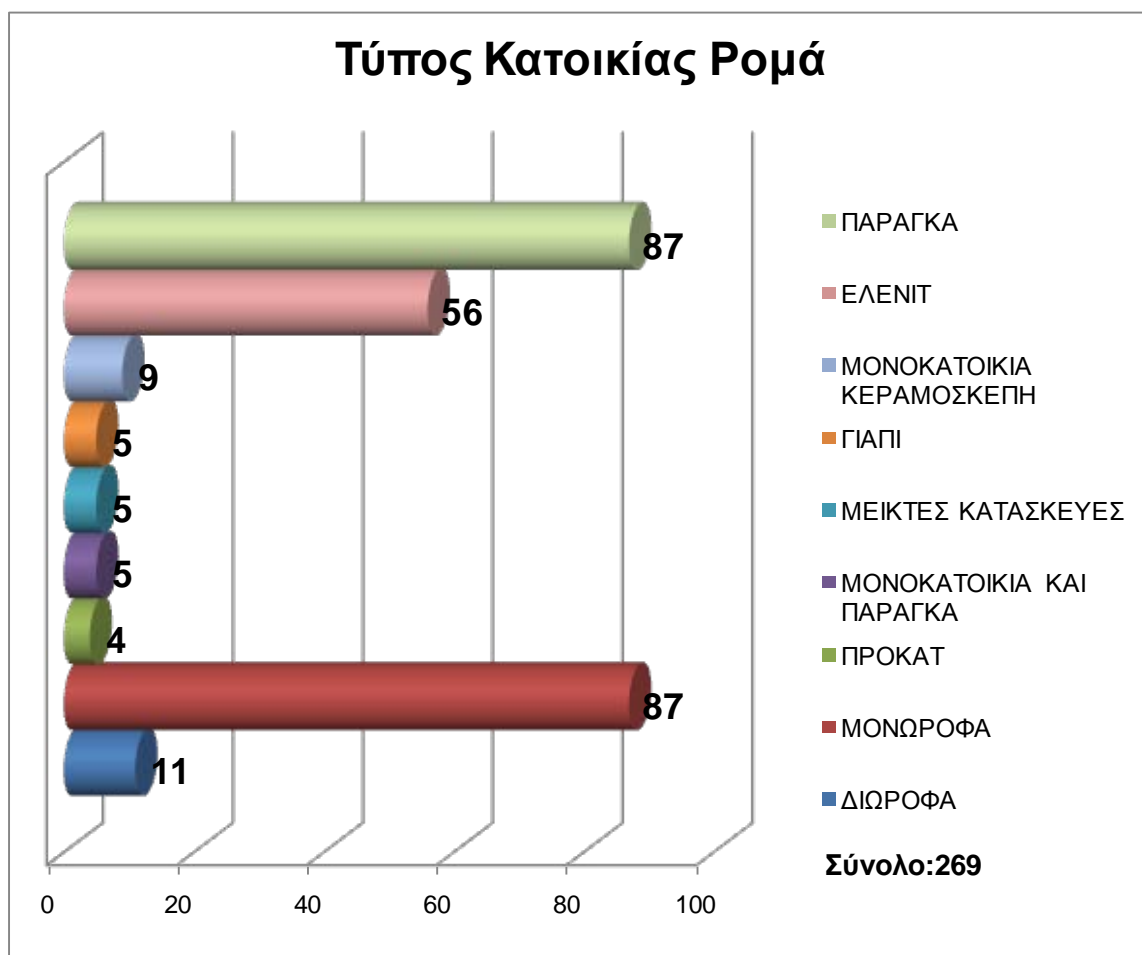
Διάγραμμα 5-3: Φυλή και κατοικία

5.3.4. Τύπος Κτίσματος Κατοικιών Ρομά

Αναφορικά με τον τύπο κτίσματος που χρησιμοποιούνται ως κατοικίες Ρομά στην περιοχή μελέτης καταγράφονται 11 διώροφες οικοδομές (ποσοστό 4%), 87 μονώροφες κατοικίες με πλάκα (ποσοστό 32%), 4 προκατασκευασμένα κτίσματα (ποσοστό 1%), 5 μονοκατοικίες που εξυπηρετούνται από βοηθητικούς χώρους και προεκτάσεις μορφής «παράγκας» (ποσοστό 2%), 5 μικτές κατασκευές χαμηλής ποιότητας (ποσοστό 2%), 5 νέες αναγειρόμενες κατασκευές (γιατί) (ποσοστό 2%) και 9 μονοκατοικίες με κεραμοσκεπή (ποσοστό 3%). Το υπόλοιπο 53% των κατοικιών των Ρομά ανήκουν στις κατηγορίες «ελενίτ» (κατασκευή από τσιμεντόλιθους και αμιαντοσιμέντο, υλικό που έχει χαρακτηριστεί ως καρκινογόνο), με συχνότητα καταγραφής 56, και «παράγκα», με συχνότητα καταγραφής 87. Οι δύο τελευταίες κατηγορίες κρίνονται άκρως ακατάλληλες για οικιστική χρήση. Παρακάτω ακολουθούν πίνακας και διάγραμμα που απεικονίζουν τα παραπάνω στοιχεία.

Πίνακας 5-5: Τύπος κατοικίας Ρομά (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

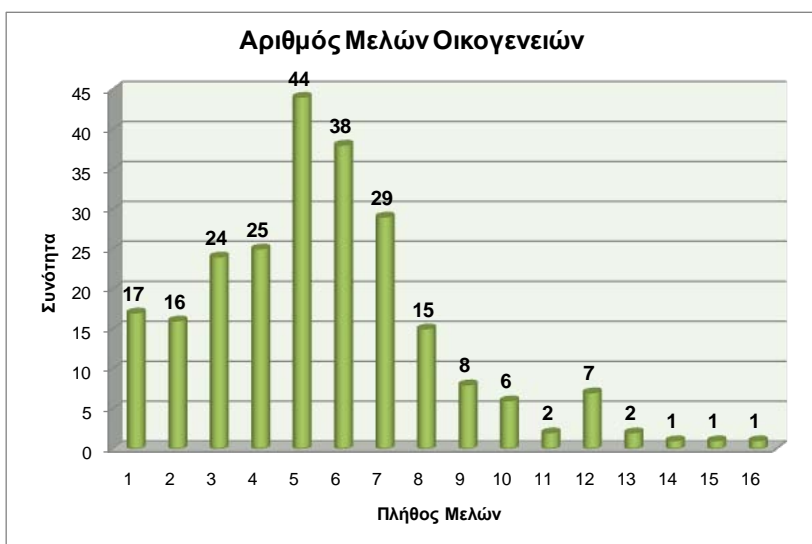
ΤΥΠΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ
ΔΙΩΡΟΦΑ	4%	11
ΜΟΝΩΡΟΦΑ	32%	87
ΠΡΟΚΑΤ	1%	4
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΚΑ	2%	5
ΜΕΙΚΤΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	2%	5
ΓΙΑΠΙ	2%	5
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΗ	3%	9
ΕΛΕΝΙΤ	21%	56
ΠΑΡΑΓΚΑ	32%	87
ΣΥΝΟΛΟ	100%	269

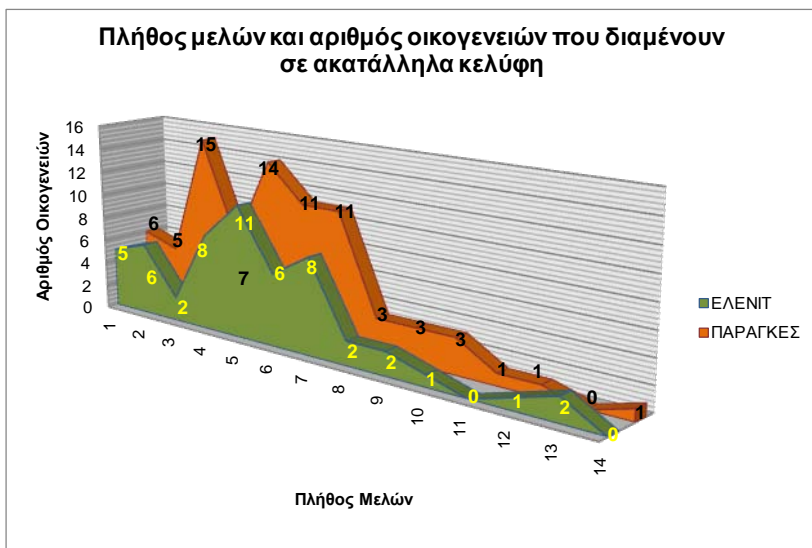
Διάγραμμα 5-4: Τύπος κατοικίας Ρομά

5.3.5. Πληθυσμός Οικογενειών Ρομά και Κελύφη που κατοικούν

Όπως φαίνεται από τα παρακάτω διαγράμματα, 161 από τις 265 οικογένειες Ρομά που καταγράφηκαν είναι πολύτεκνες. Ένα επίσης σημαντικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι 47 από αυτές κατοικούν σε παράγκες και άλλες 40 σε σπίτια με οροφή αμιαντοτσιμέντου (ελενίτ). Πέρα όμως από τις πολύτεκνες οικογένειες, ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί και στα κελύφη που κατοικεί ένα μόνο άτομο, διότι όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Δήμου, σε πολλές περιπτώσεις τα άτομα αυτά δεν είναι παρά εγκαταλελειμμένοι ηλικιωμένοι, οι οποίοι παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα υγείας.

Διάγραμμα 5-5: Αριθμός μελών των οικογενειών Ρομά

Διάγραμμα 5-6: Πλήθος μελών και αριθμός οικογενειών που διαμένουν σε ακατάλληλα κελύφη

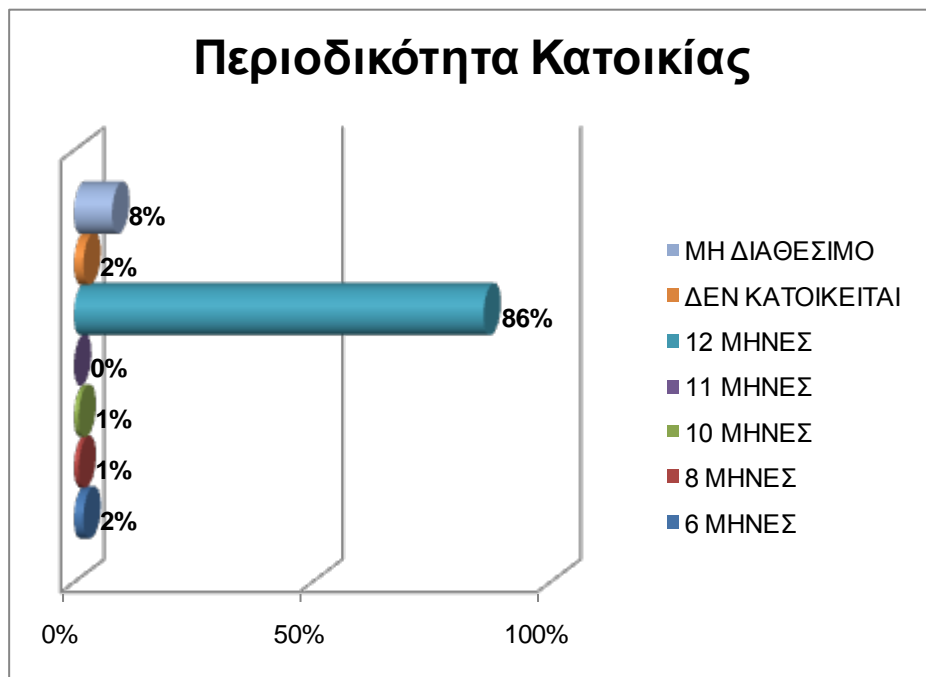
5.3.6. Περιοδικότητα Χρήσης Κατοικίας

Ο παρακάτω πίνακας καταδεικνύει τη μονιμότητα της χρήσης των κτισμάτων που χρησιμοποιούν οι Ρομά ως κατοικίες. Το 88% χρησιμοποιεί το κτίσμα ως κατοικία για περισσότερο από 8 μήνες το χρόνο, ενώ το 12% το χρησιμοποιούν λιγότερο ή το έχουν εγκαταλείψει τελείως.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, τα στοιχεία αυτά δίνονται με κάποια επιφύλαξη ως προς την αξιοπιστία τους, αφού όπως υπέδειξε στον συγγραφέα υπάλληλος του Δήμου, τα στοιχεία για τα «κλειστά» σπίτια ελήφθησαν από τους γείτονες, οι οποίοι πιθανώς να μην έδωσαν ακριβείς πληροφορίες. Το μη διαθέσιμο συμπεριελήφθη στο ποσοστό των μη μονίμων κατοικιών, αφού βρέθηκαν κλειστά και οι γείτονες είπαν ότι δεν γνωρίζουν πληροφορίες.

Πίνακας 5-6: Περιοδικότητα κατοικίας (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
3 ΜΗΝΕΣ	1	0%
6 ΜΗΝΕΣ	6	2%
8 ΜΗΝΕΣ	2	1%
10 ΜΗΝΕΣ	2	1%
11 ΜΗΝΕΣ	1	0%
12 ΜΗΝΕΣ	230	86%
ΔΕΝ ΚΑΤΟΙΚΕΙΤΑΙ	5	2%
ΜΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ	22	8%
ΣΥΝΟΛΟ	269	100%

Διάγραμμα 5-7: Περιοδικότητα κατοικίας

5.3.7. Τεχνικές Υποδομές

➤ Ηλεκτροδότηση

Από τα στοιχεία του Δήμου, προκύπτει πως στην περιοχή του Βλυχού Μεγάρων, από τα 266 κτίσματα των Ρομά, μόνο τα 129 είναι συνδεδεμένα με δίκτυο της ΔΕΗ. Μάλιστα πρέπει να σημειωθεί, πως ο αριθμός των μη ηλεκτροδοτημένων κτιρίων αυξάνει δραματικά στα τύπου παράγκα και ελενίτ κελύφη, στα οποία διαμένουν συνήθως οι οικογένειες με τα περισσότερα προβλήματα. Από τις μαρτυρίες αρμοδίων του Δήμου προκύπτει επίσης ότι, από τα 129 κτίσματα που είναι συνδεδεμένα με το δίκτυο της ΔΕΗ, το 30% αυτών συνδέονται με παράνομες συνδέσεις. Το θέμα αυτό, το γνωρίζει ο Δήμος και μάλιστα, έχουν γίνει επιχειρήσεις της τοπικής αστυνομίας για την πάταξη του φαινομένου αυτού, χωρίς όμως ουσιαστικά αποτελέσματα, αφού μετά τη λήξη της επιχείρησης, οι παράνομες συνδέσεις δημιουργούνται εκ νέου σε μικρό χρονικό διάστημα. Παρακάτω ακολουθεί αναλυτικός πίνακας και διάγραμμα με τα στοιχεία για τον αριθμό ηλεκτροδοτημένων κελυφών.

Πίνακας 5-7: Σύνδεση κατοικιών Ρομά με δίκτυο ΔΕΗ (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΤΥΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΔΙΩΡΟΦΑ	5	6
ΜΟΝΩΡΟΦΑ	72	19
ΠΡΟΚΑΤ	2	2
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΚΑ	3	2
ΜΕΙΚΤΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	3	4
ΓΙΑΠΙ	0	0
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΗ	5	4
ΕΛΕΝΙΤ	34	22
ΠΑΡΑΓΚΑ	14	69
ΣΥΝΟΛΟ	138	128

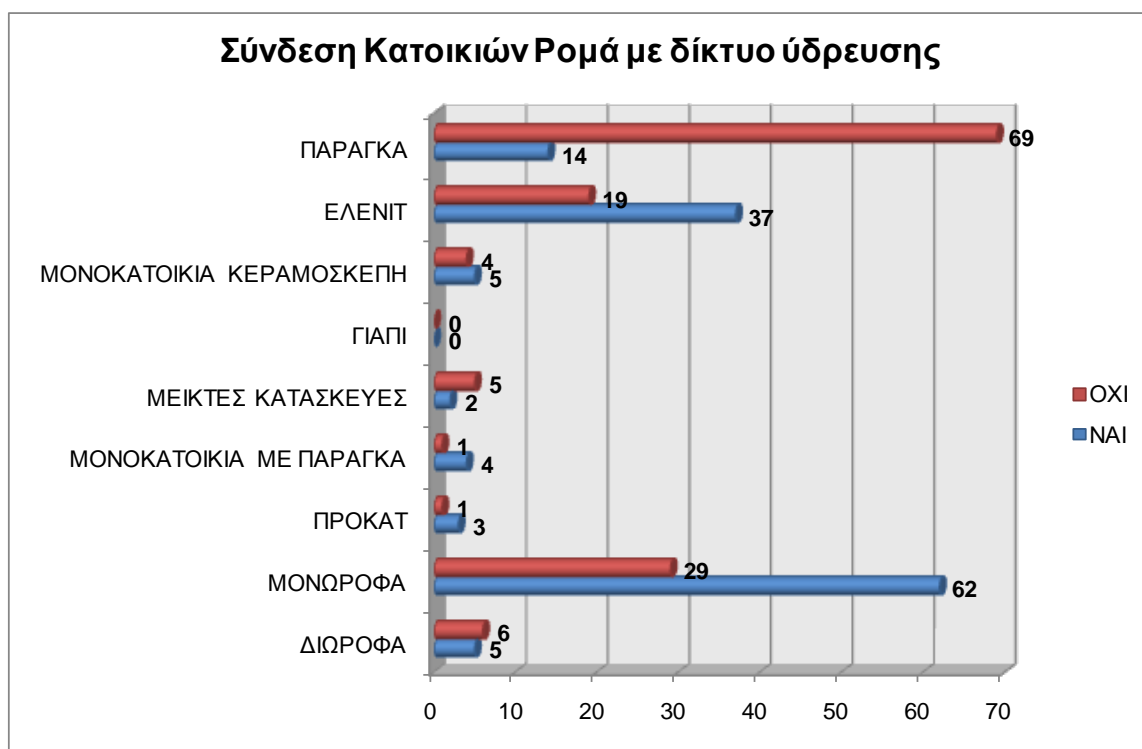
Διάγραμμα 5-8: Σύνδεση κατοικιών Ρομά με δίκτυο ΔΕΗ

➤ Υδροδότηση

Από τα στοιχεία του Δήμου, επίσης, προκύπτει πως μικρός είναι και ο αριθμός των κελυφών των Ρομά, τα οποία είναι συνδεδεμένα με την παροχή ύδατος από την ΔΕΥΑΜ. Συγκεκριμένα, μόνο 132 από τα συνολικά 266 κελύφη διαθέτουν δικό τους δίκτυο ύδρευσης, ενώ δεν είναι γνωστό αν υπάρχουν και πόσες είναι οι παράνομες συνδέσεις. Το πόρισμα αυτό, όπως είναι φυσικό αποτελεί ιδιαίτερα επιβαρυντικό παράγοντα για τις συνθήκες υγιεινής που επικρατούν στην περιοχή, ενώ παράλληλα ενισχύει τους κινδύνους ανάπτυξης λοιμώξεων. Παρακάτω ακολουθεί ο πίνακας και το αντίστοιχο διάγραμμα.

Πίνακας 5-8: Σύνδεση κατοικιών Ρομά με δίκτυο ύδρευσης (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΤΥΠΟΣ ΚΤΙΣΜΑΤΟΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΔΙΩΡΟΦΑ	5	6
ΜΟΝΩΡΟΦΑ	62	29
ΠΡΟΚΑΤ	3	1
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΜΕ ΠΑΡΑΓΚΑ	4	1
ΜΕΙΚΤΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	2	5
ΓΙΑΠΙ	0	0
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΗ	5	4
ΕΛΕΝΙΤ	37	19
ΠΑΡΑΓΚΑ	14	69
ΣΥΝΟΛΟ	132	134

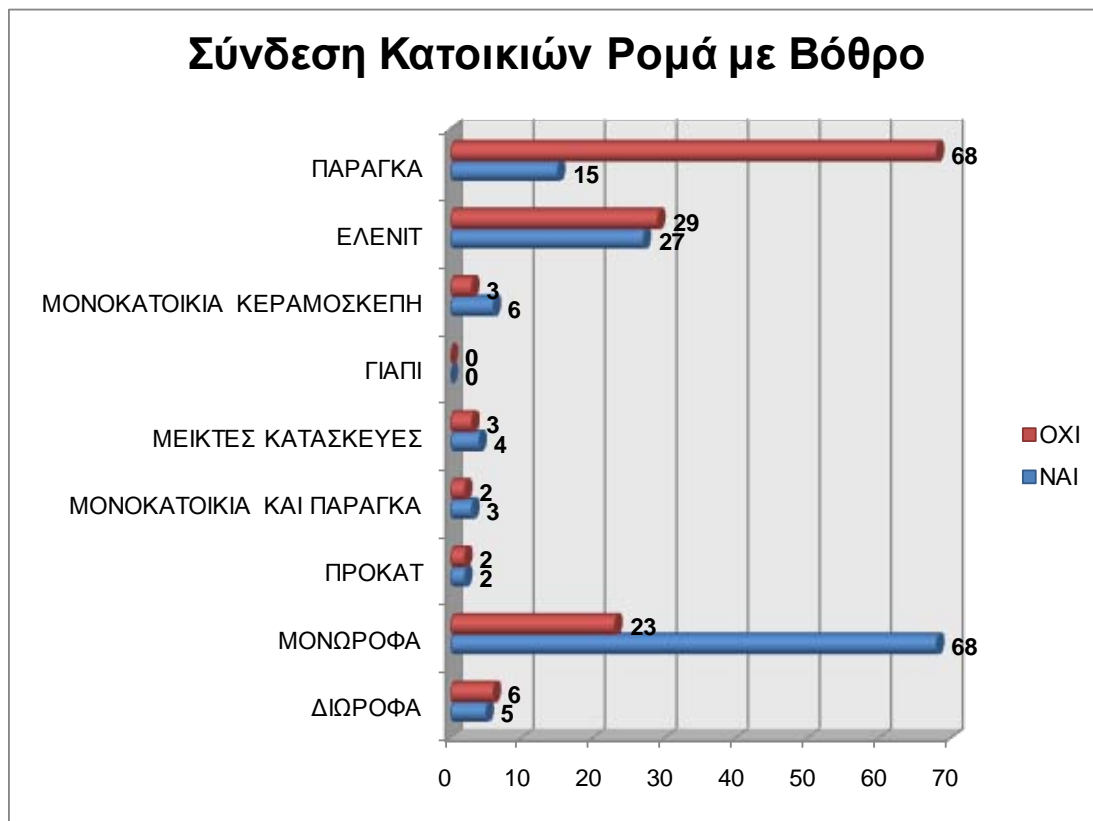
Διάγραμμα 5-9: Σύνδεση κατοικιών Ρομά με δίκτυο ύδρευσης

➤ **Αποχέτευση**

Η περιοχή μελέτης δεν είναι συνδεδεμένη με το δημοτικό δίκτυο αποχέτευσης. Ως εκ τούτου, στα κελύφη που παρουσιάζεται δυνατότητα αποχέτευσης, αυτή γίνεται μέσω βόθρων. Όπως γίνεται σαφές από τα παρακάτω στοιχεία του αναλυτικού πίνακα και του διαγράμματος, μόνο 130 από τα 266 κελύφη διαθέτουν βόθρο και κατά συνέπεια και τουαλέτα. Τα υπόλοιπα 136 κελύφη δεν διαθέτουν κανέναν απολύτως χώρο υγιεινής.

Πίνακας 5-9: Σύνδεση κατοικιών Ρομά με βόθρο (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΤΥΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΔΙΩΡΟΦΑ	5	6
ΜΟΝΩΡΟΦΑ	68	23
ΠΡΟΚΑΤ	2	2
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΚΑ	3	2
ΜΕΙΚΤΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	4	3
ΓΙΑΠΙ	0	0
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΗ	6	3
ΕΛΕΝΙΤ	27	29
ΠΑΡΑΓΚΑ	15	68
ΣΥΝΟΛΟ	130	136

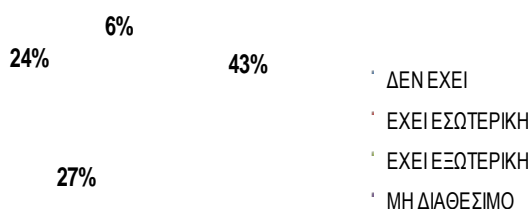

Διάγραμμα 5-10: Σύνδεση κατοικιών Ρομά με βόθρο

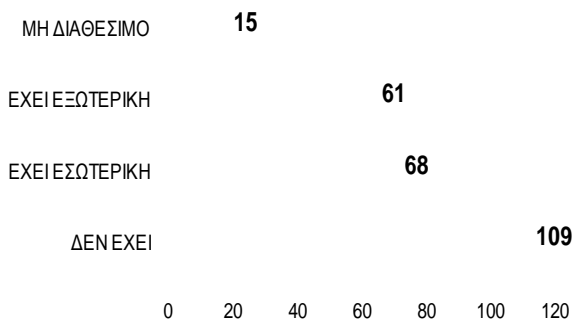
➤ Ύπαρξη Τουαλέτας

Από τα στοιχεία του Δήμου, προκύπτει πως από το συνολικό ποσοστό των κατοικιών των Ρομά, μόνο το 51% διαθέτει τουαλέτα. Από το ποσοστό αυτό, μόνο το 27% των κατοικιών έχει εγκαταστημένη τουαλέτα στο εσωτερικό του κελύφους (δηλαδή η κατοικία έχει σύγχρονη μορφή), ενώ το 24% έχει εξωτερική τουαλέτα, η οποία φυσικά, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μπάνιο. Φαίνεται λοιπόν πως ποσοστό 43% των κατοικιών δεν διαθέτει τουαλέτα ή χρησιμοποιεί κοινή με άλλες διπλανές κατοικίες. Τα στοιχεία αυτά είναι σημαντικά, καθώς δείχνουν το μεγάλο βαθμό ακαταλληλότητας των κατοικιών αυτών, οι οποίες δεν εξασφαλίζουν στις διαμένουσες οικογένειες ένα στοιχειώδες εσωτερικό λουτρό. Παρακάτω ακολουθούν ο αντίστοιχος πίνακας και τα διαγράμματα.

Ύπαρξη Τουαλέτας

Ύπαρξη Τουαλέτας

Διάγραμμα 5-11: Ύπαρξη τουαλέτας

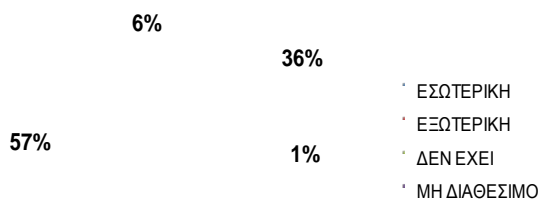
Πίνακας 5-10: Ύπαρξη τουαλέτας (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΤΟΥΑΛΕΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ
ΔΕΝ ΕΧΕΙ	43%	109
ΕΧΕΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ	27%	68
ΕΧΕΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ	24%	61
ΜΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ	6%	15
ΣΥΝΟΛΟ	100%	253

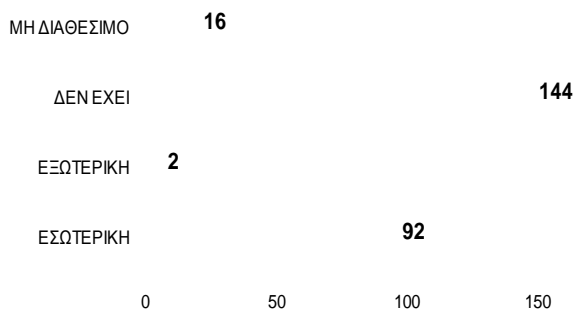
➤ **Ύπαρξη Κουζίνας**

Από τα στοιχεία του Δήμου, προκύπτει πως μόνο το 37% των κατοικιών των Ρομά διαθέτει κουζίνα. Αυτό συνεπάγεται ότι σε πολλές κατοικίες δεν τηρούνται οι κανόνες υγιεινής των τροφίμων, των μαγειρικών σκευών και του χώρου διατροφής. Αν επιπλέον συνδυαστεί η ύπαρξη κουζίνας με το γεγονός ότι ένα αντίστοιχο ποσοστό δεν διαθέτει ηλεκτρικό ρεύμα (άρα δεν μπορεί να συντηρήσει τα τρόφιμα-φάρμακα κτλ), γίνεται φανερό το χαμηλό επίπεδο διαβίωσης των Ρομά της περιοχής.

Ύπαρξη Κουζίνας

Ύπαρξη Κουζίνας

Διάγραμμα 5-12: Ύπαρξη κουζίνας

Πίνακας 5-11: Ύπαρξη κουζίνας (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΚΟΥΖΙΝΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ
ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ	36%	92
ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ	1%	2
ΔΕΝ ΕΧΕΙ	57%	144
ΜΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ	6%	16
ΣΥΝΟΛΟ	100%	254

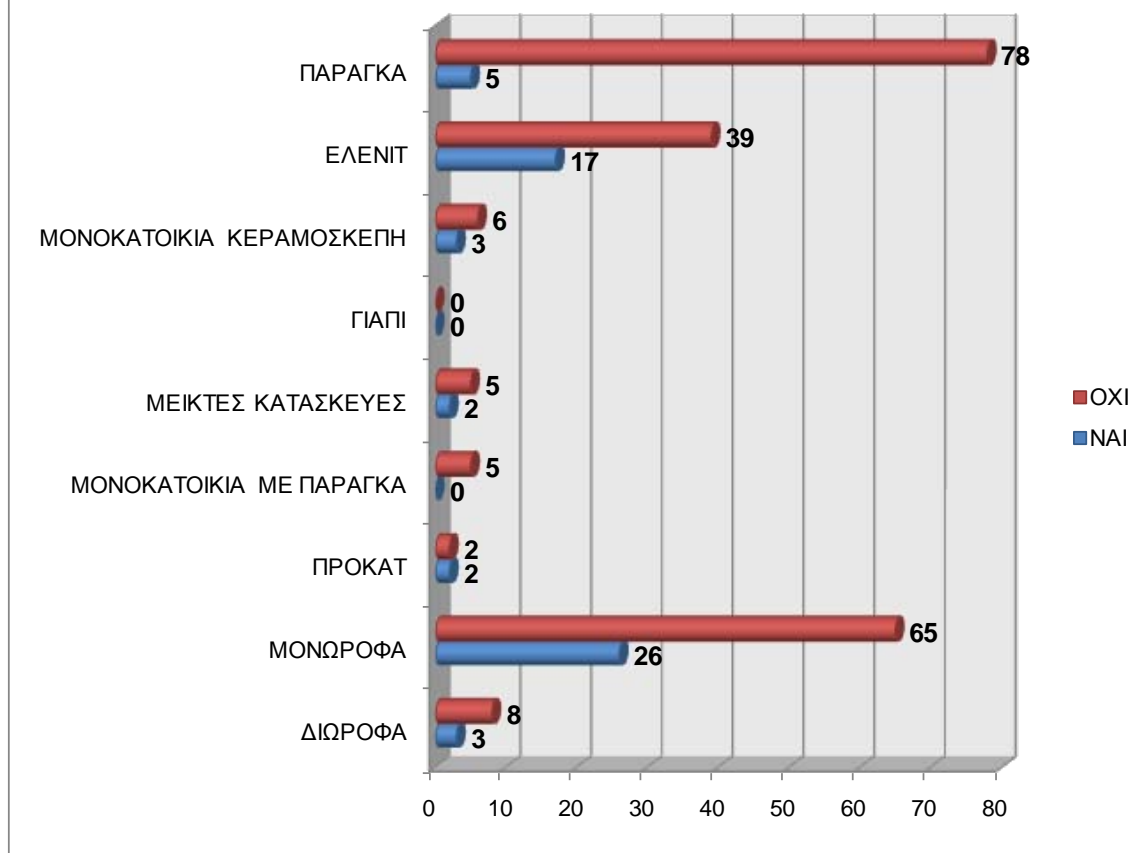
➤ **Δίκτυο Σταθερής Τηλεφωνίας**

Ο αριθμός των κελυφών, στα οποία διαμένουν Ρομά και τα οποία είναι συνδεδεμένα με το δίκτυο του ΟΤΕ, είναι σύμφωνα με τα στοιχεία του Δήμου, πολύ μικρός. Συγκεκριμένα, μόνο τα 58 από τα 266 κελύφη διαθέτουν γραμμή σταθερού τηλεφώνου. Το γεγονός αυτό, είναι δηλωτικό του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν οι Ρομά από την υπόλοιπη κοινωνία. Ο αριθμός αυτός βέβαια οφείλεται εν μέρη και στην πολιτισμική ιδιαιτερότητα των Ρομά που δίνει μεγάλη αξία στην έννοια της συσπείρωσης και του εννιαίου καταυλισμού – γειτονιάς, όπου υπάρχει εύκολη πρόσβαση από κέλυφος σε κέλυφος καταστρώντας έτσι τη χρήση του τηλεφώνου εν μέρη περιττή.

Πίνακας 5-12: Σύνδεση κατοικιών Ρομά με δίκτυο ΟΤΕ (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΤΥΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΔΙΩΡΟΦΑ	3	8
ΜΟΝΩΡΟΦΑ	26	65
ΠΡΟΚΑΤ	2	2
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΜΕ ΠΑΡΑΓΚΑ	0	5
ΜΕΙΚΤΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	2	5
ΓΙΑΠΙ	0	0
ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΗ	3	6
ΕΛΕΝΙΤ	17	39
ΠΑΡΑΓΚΑ	5	78
ΣΥΝΟΛΟ	58	208

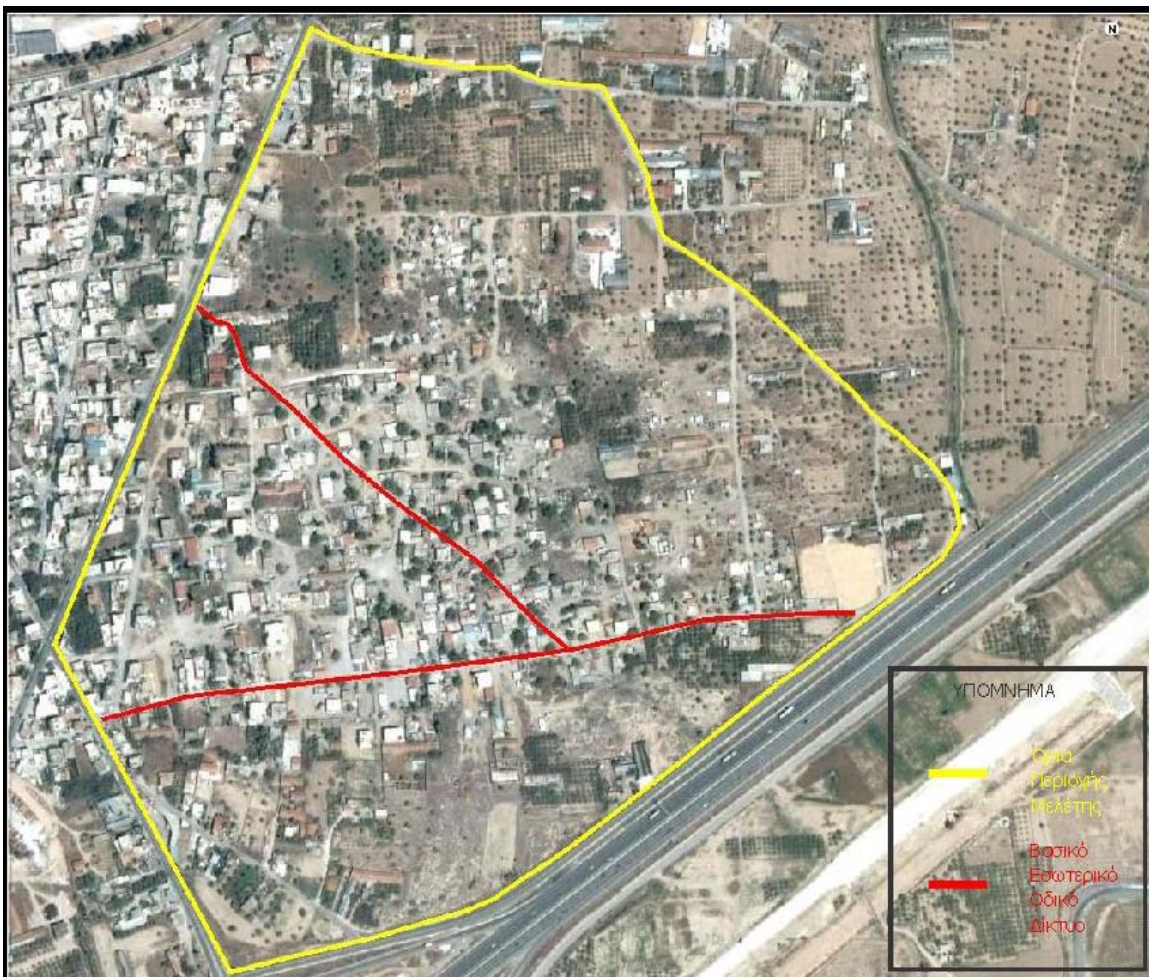
Σύνδεση Κατοικιών Ρομά με δίκτυο ΟΤΕ

Διάγραμμα 5-13: Σύνδεση κατοικιών Ρομά με δίκτυο ΟΤΕ

➤ Εσωτερικό Οδικό Δίκτυο

Το εσωτερικό οδικό δίκτυο της περιοχής μελέτης είναι ανεπαρκώς διαμορφωμένο. Υπάρχουν μόνο 2 κύριες οδοί, των οποίων η ασφαλτόστρωση έγινε μόλις το 2006 και οι οποίες δεν έχουν ονόματα και αριθμηση. Το υπόλοιπο εσωτερικό οδικό δίκτυο αποτελείται από μικρό αριθμό χωμάτινων παρόδων που σχηματίζονται από τις αποστάσεις μεταξύ των κελυφών. Από την επίσκεψη του συγγραφέα στην περιοχή διαπιστώθηκε ότι, ακόμα και οι 2 κύριες ασφαλτωστρομένες οδοί βρίσκονται σε πολύ κακή κατάσταση με κατεστραμμένο μεγάλο μέρος του οδοστρώματος και ως εκ τούτου, παρατηρούνται κατά μήκος αυτών πλημμυρικά φαινόμενα και μεγάλες συγκεντρώσεις στάσιμων υδάτων που επιβαρύνουν υγειονομικά την περιοχή. Στον παρακάτω χάρτη φαίνονται οι 2 προαναφερθείσες οδοί στο εσωτερικό του χώρου διαμονής.

Χάρτης 5-7: Εσωτερικό Οδικό Δίκτυο (Πηγή: Google Earth)

➤ **Τεχνικά Έργα του Δήμου στην Περιοχή Μελέτης**

Συμπληρωματικά, από ερώτηση του συγγραφέα για τον αριθμό και τη φύση των τεχνικών έργων υποδομής που έχει εκτελέσει ο Δήμος στην περιοχή μελέτης, προκύπτει ότι ο αριθμός αυτών είναι εξαιρετικά μικρός και πολύ πρόσφατος. Συγκεκριμένα, τα έργα υποδομής αυτά είναι τα παρακάτω:

- Κατασκευή δικτύου ομβρίων υδάτων μέσα στον οικισμό (περίοδος 2004-2006). Πρόκειται για σκεπαστό αγωγό, διαστάσεων 3x3 μέτρα, για την καταπολέμηση πλημμυρικών φαινομένων στην περιοχή μελέτης.
- Ασφαλτόστρωση των 2 προαναφερθέντων κυρίων οδών του εσωτερικού οδικού δικτύου (χρονολογία 2006).
- Αγορά οικοπέδου μέσα στην περιοχή μελέτης για την κατασκευή γηπέδου ποδοσφαίρου

(χρονολογία 2010). Η θέση του οικοπέδου αυτού δεν είναι γνωστή στον συγγραφέα, ενώ οι εργασίες για την κατασκευή του γηπέδου δεν έχουν ακόμα αρχίσει.

5.3.8. Κοινωνικές Υποδομές

➤ Εκπαίδευση

Η φοίτηση των παιδιών Ρομά της περιοχής μελέτης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση εξασφαλίζεται από 3 Δημοτικά Σχολεία, που βρίσκονται περιμετρικά του χώρου διαμονής στην κυρίως πόλη των Μεγάρων. Τα σχολεία αυτά είναι, σύμφωνα με το Γραφείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής:

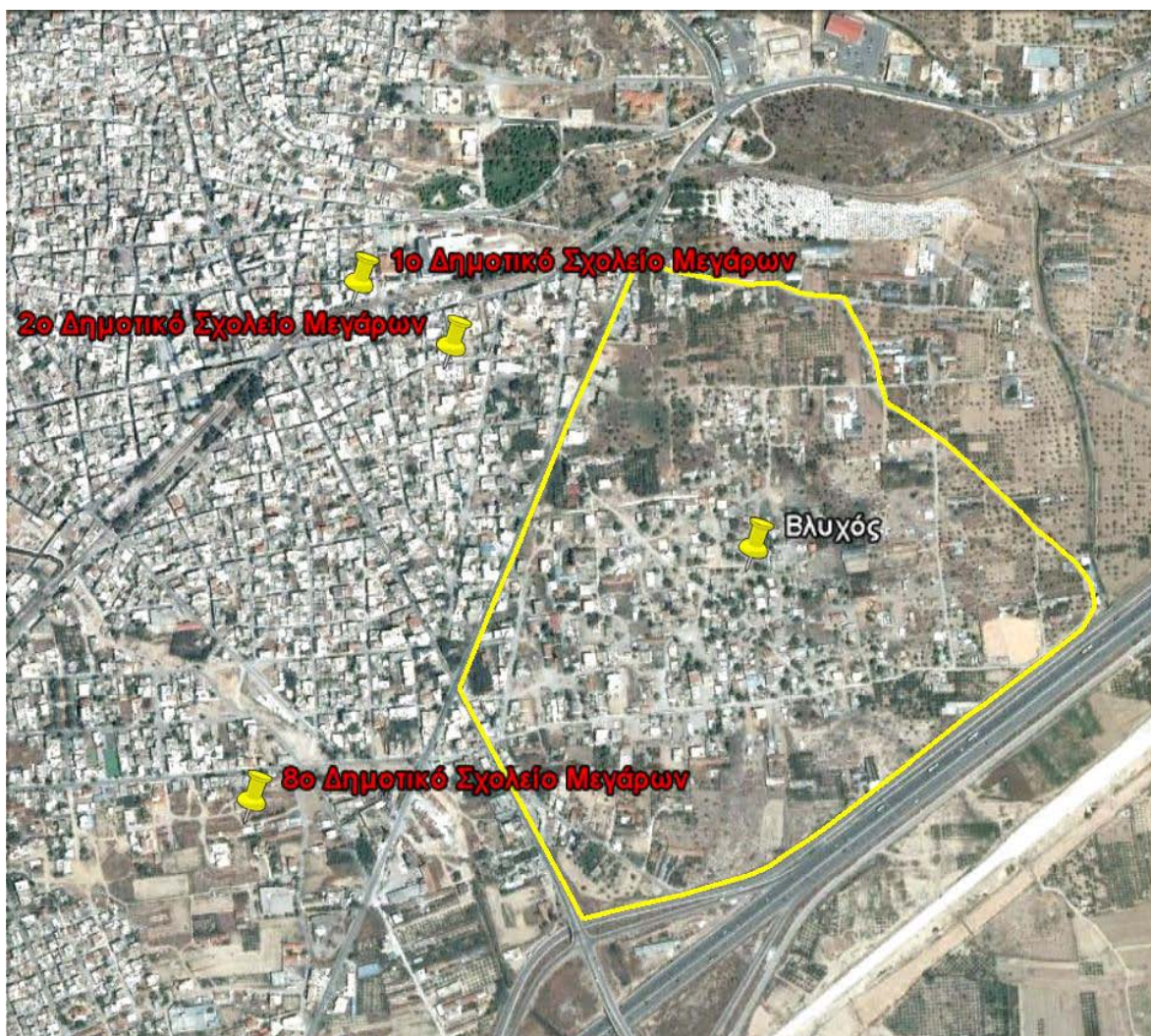
- Το 1ο Δημοτικό Σχολείο Μεγάρων, στο οποίο είναι εγγεγραμμένα 15 παιδιά Ρομά (ποσοστό 8% του συνολικού αριθμού παιδιών του σχολείου),
- Το 2ο Δημοτικό Σχολείο Μεγάρων, στο οποίο είναι εγγεγραμμένα 75 παιδιά Ρομά (ποσοστό 40% του συνολικού αριθμού παιδιών του σχολείου) και,
- Το 8ο Δημοτικό Σχολείο Μεγάρων, στο οποίο είναι εγγεγραμμένα 32 παιδιά Ρομά (ποσοστό 16% του συνολικού αριθμού παιδιών του σχολείου).

Πίνακας 5-13: Παιδιά Ρομά που φοιτούν στα Δημοτικά Σχολεία των Μεγάρων (Πηγή: Γραφείο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής)

ΟΝΟΜΑ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΡΟΜΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ % (επί του συνόλου των παιδιών που φοιτούν στο συγκεκριμένο Σχολείο)
1ο Δημοτικό Σχολείο	15	8%
2ο Δημοτικό Σχολείο	75	40%
8ο Δημοτικό Σχολείο	32	16%

Προκύπτει, λοιπόν, πως ο συνολικός αριθμός παιδιών Ρομά, που είναι εγγεγραμμένα στα Δημοτικά της περιοχής, ανέρχεται σε 122 άτομα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτός είναι και ο συνολικός αριθμός παιδιών Ρομά στην περιοχή μελέτης, δεδομένου ότι υπάρχει μέρος του συνολικού αριθμού παιδιών που δεν είναι εγγεγραμμένο σε κανένα σχολείο. Επίσης, από στοιχεία του Δήμου προκύπτει ότι, το ποσοστό απορρόφησης στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση για τα παιδιά που ήδη φοιτούν στην Πρωτοβάθμια είναι εξαιρετικά μικρό, της τάξεως του 3%.

Στον παρακάτω χάρτη φαίνεται η σχετική θέση των 3 αυτών Δημοτικών Σχολείων με την περιοχή μελέτης.

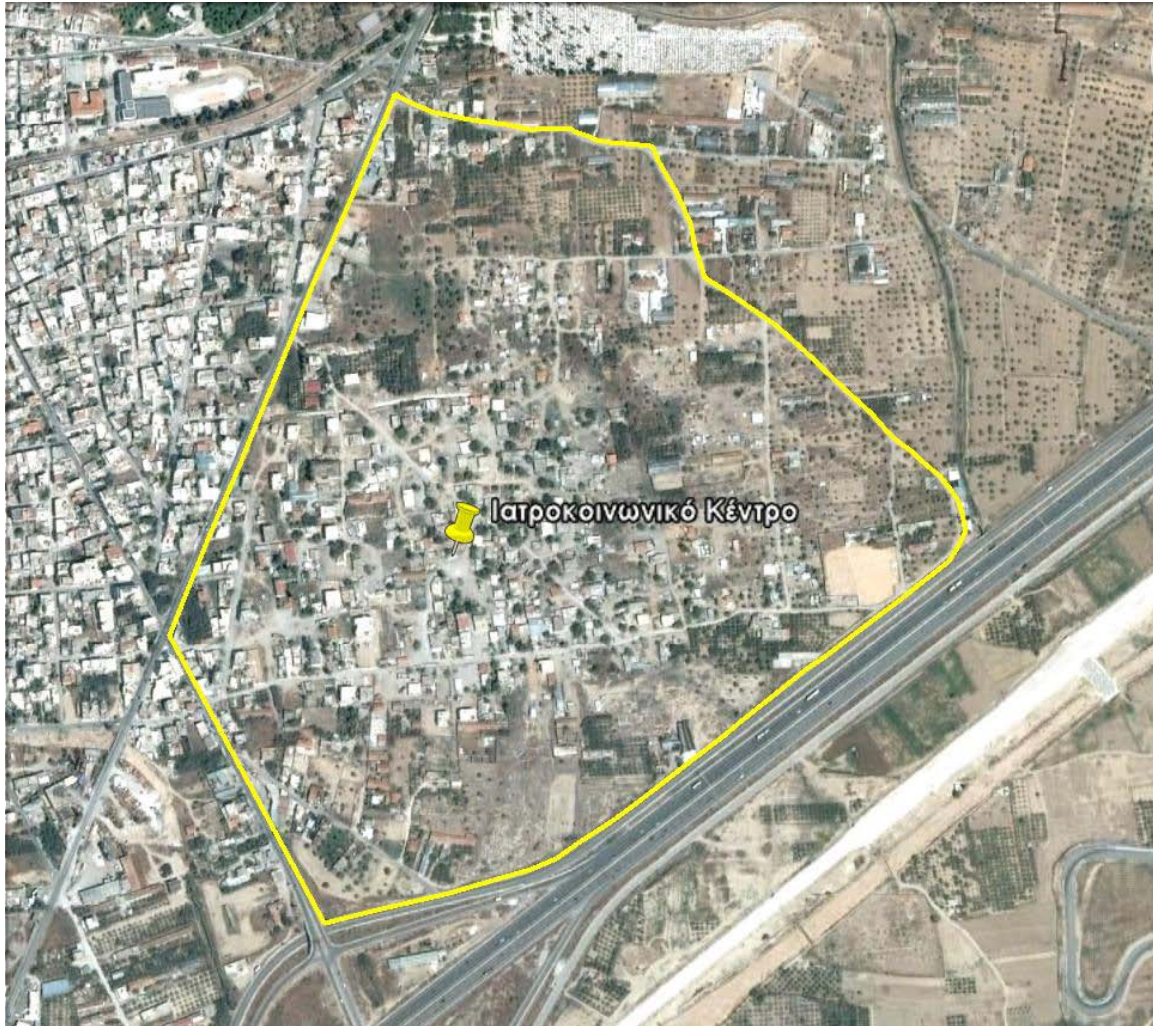

Χάρτης 5-8: Θέση Δημοτικών Σχολείων που εξυπηρετούν την περιοχή μελέτης (Πηγή: Google Earth)

➤ **Υγεία**

Στην περιοχή μελέτης λειτουργεί από το 2007 Ιατροκοινωνικό Κέντρο (Ι.Α.Κ.), το οποίο απασχολεί 1 γιατρό και 1 κοινωνικό λειτουργό της Υπηρεσίας του Δήμου. Ο ρόλος του Ιατροκοινωνικού Κέντρου είναι η κοινωνική ένταξη της εν λόγω ομάδας, μέσω της παροχής υπηρεσιών πρόληψης, βασικής πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικής φροντίδας. Οι υπηρεσίες του Ι.Α.Κ. αποσκοπούν και στην πρόληψη διάδοσης λοιμωδών και άλλων νοσημάτων, καθώς και στην ενημέρωση για θέματα υγιεινής και οικογενειακού

προγραμματισμού. Το Ι.Α.Κ. βρίσκεται σε κεντρικό σημείο της περιοχής μελέτης και στεγάζεται σε λυόμενη κατασκευή. Ακολουθεί χάρτης, στον οποίο φαίνεται η θέση του Ι.Α.Κ. στην περιοχή μελέτης, καθώς και φωτογραφία αυτού από λήψη του συγγραφέα.

Χάρτης 5-9: Θέση Ι.Α.Κ. στην περιοχή μελέτης (Πηγή: *Google Earth*)

Εικόνα 5-13: Ιατροκοινωνικό Κέντρο στην περιοχή Βλυχού Μεγάρων (Λήψη συγγραφέα)

➤ **Ταχυδρομικό Δίκτυο**

Η περιοχή μελέτης δεν εξυπηρετείται από ταχυδρομικές υπηρεσίες, δεδομένου ότι δεν υπάρχει ονομασία και αρίθμηση οδών εντός της, όπως έχει προαναφερθεί στο κεφάλαιο των Τεχνικών Υποδομών. Η στοιχειώδεις ταχυδρομικές εξυπηρέτησεις γίνονται από ταχυδρομική θυρίδα διανομών σε σημείο εκτός της περιοχής μελέτης, η θέση της οποίας είναι άγνωστη στο συγγραφέα.

5.3.9. Ιδιοκτησιακό Καθεστώς

Όπως έχει προαναφερθεί, δεν έχει συνταχθεί ακόμα κτηματολόγιο για το Δήμο Μεγαρέων, ούτε έχει ο Δήμος επίσημα στοιχεία, αναφορικά με τους τίτλους ιδιοκτησίας στην περιοχή μελέτης. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο παρόν κεφάλαιο προέρχονται από απογραφή του Δήμου στο χώρο διαμονής των Ρομά, κατά την οποία οι ίδιοι οι Ρομά δήλωσαν το ιδιοκτησιακό καθεστώς του κελύφους τους. Ως εκ τούτου, η αξιοπιστία των στοιχείων αμφισβητείται.

Οι κατηγορίες, στις οποίες ταξινομούνται τα στοιχεία για την περιοχή μελέτης, αναφορικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς, είναι οι εξής:

- **Ιδιότητα**, όταν το οικόπεδο έχει αγοραστεί.
- **Προσύμφωνο**, αναφέρεται σε συναλλαγή χωρίς συμβόλαιο, είτε επειδή έχουν δοθεί

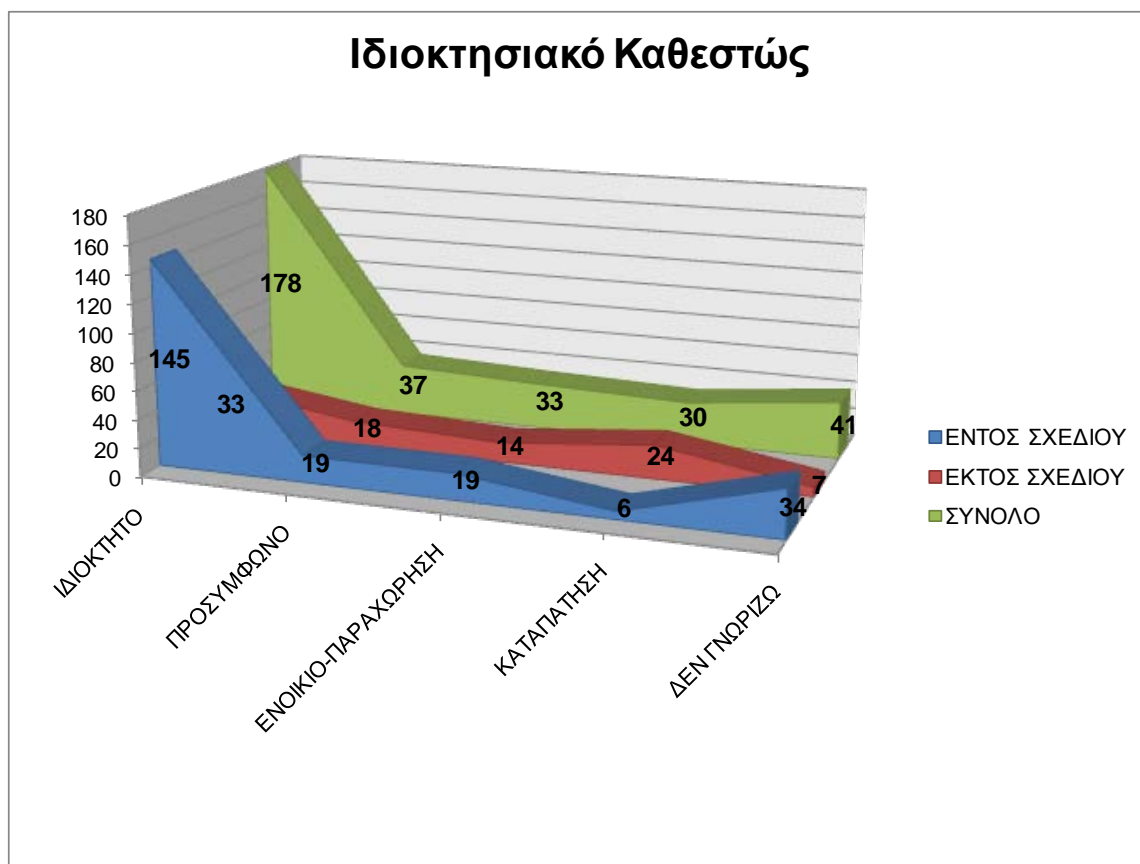
όλα τα χρήματα, είτε διότι ο Ρομά δεν μπορεί να κάνει πράξη συμβολαίου (λόγω νομικού ή αστικοδημοτικού προβλήματος).

- **Παραχώρηση ή ενοικίαση**, αναφέρεται σε περιπτώσεις που ο νόμιμος δικαιούχος του οικοπέδου επέτρεπε στον Ρομά να εγκατασταθεί στο οικόπεδο του. Εδώ, πρέπει να σημειωθεί ότι στην περιοχή δεν υπάρχουν ιδιοκτησίες του Δήμου και για το λόγο αυτό, οι παραχωρήσεις αυτές προέρχονται από ιδιώτες.
- **Καταπατημένο** είναι το οικόπεδο στο οποίο ο Ρομά διαμένει, χωρίς να έχει έρθει σε επικοινωνία με τον ιδιοκτήτη, είτε έχει έρθει, αλλά βρίσκεται σε αντιδικία μαζί του.
- **Δεν γνωρίζω** είναι η υπολειμματική κατηγορία στην οποία ταξινομούνται οι περιπτώσεις, για τις οποίες δεν υπάρχουν στοιχεία.

Ακολουθεί πίνακας και διάγραμμα με τα στοιχεία της απογραφής του Δήμου, αναφορικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς, στα οποία οι ίδιοι οι Ρομά απάντησαν.

Πίνακας 5-14: Ιδιοκτησιακό καθεστώς (Πηγή: Δήμος Μεγαρέων)

ΚΑΘΕΣΤΩΣ	ΕΝΤΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ		ΕΚΤΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ		ΣΥΝΟΛΟ	
	%	ΑΡΙΘΜΟΣ	%	ΑΡΙΘΜΟΣ	%	ΑΡΙΘΜΟΣ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΟ	65%	145	34%	33	56%	178
ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ	9%	19	19%	18	12%	37
ΕΝΟΙΚΙΟ-ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ	9%	19	15%	14	10%	33
ΚΑΤΑΠΑΤΗΣΗ	3%	6	25%	24	9%	30
ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ	15%	34	7%	7	13%	41
ΣΥΝΟΛΟ	100%	223	100%	96	100%	319

Διάγραμμα 5-14: Ιδιοκτησιακό καθεστώς

Από τον παραπάνω πίνακα και το παραπάνω διάγραμμα, προκύπτουν τα εξής αναφορικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των κελυφών που βρίσκονται εκτός σχεδίου:

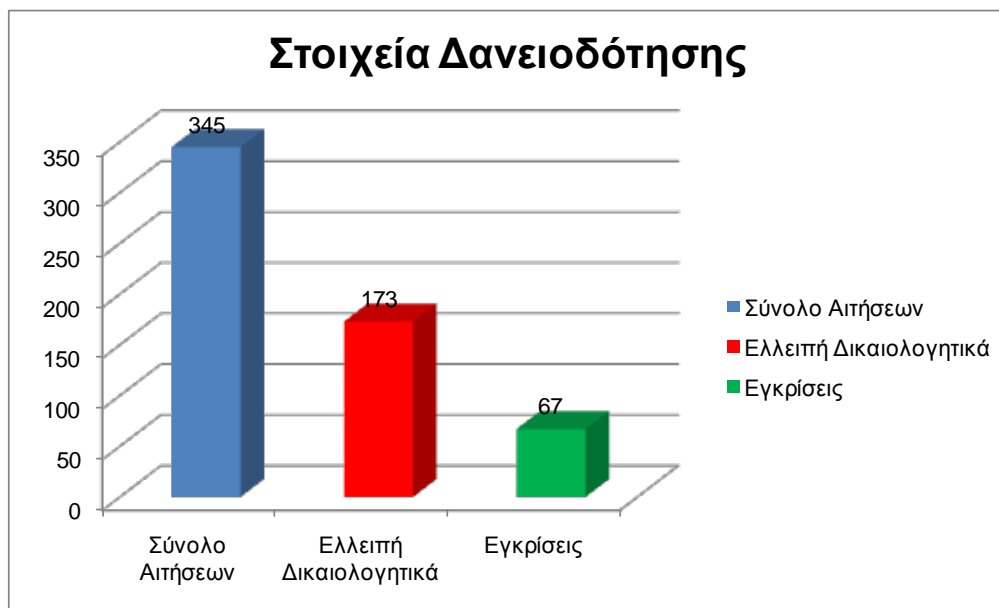
- ✓ Σε 33 κατοικίες, το οικόπεδο έχει αγοραστεί από τους Ρομά, είναι δηλαδή ιδιόκτητο, το κτίσμα όμως είναι αυθαίρετο.
- ✓ Σε 18 κατοικίες το οικόπεδο έχει περάσει στην ιδιοκτησία των Ρομά χωρίς όμως συμβόλαιο, παρά μόνο με προσύμφωνο.
- ✓ Σε 14 κατοικίες το οικόπεδο είναι ήδη παραχωρημένο, είτε ενοικιασμένο στους Ρομά.
- ✓ Σε 24 κατοικίες το οικόπεδο είναι καταπατημένο.
- ✓ Σε 7 κατοικίες, δεν υπάρχουν στοιχεία για το ιδιοκτήσιακο καθεστώς.

Αντίστοιχα, αναφορικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των κελυφών που βρίσκονται εντός σχεδίου ισχύουν τα εξής:

- ✓ Σε 145 κατοικίες τόσο το οικόπεδο, όσο και το κτίσμα είναι ιδιόκτητα.
- ✓ Σε 19 κατοικίες το οικόπεδο έχει περάσει στην ιδιοκτησία των Ρομά με προσύμφωνο.
- ✓ Σε 19 κατοικίες το οικόπεδο είναι είτε ενοικιασμένο είτε παραχωρημένο.
- ✓ Σε 6 μόνο περιπτώσεις το οικόπεδο αναφέρεται ως καταπατημένο.
- ✓ Τέλος, για 34 περιπτώσεις δεν υπάρχουν στοιχεία.

5.3.10. Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης

Αναφορικά με την ένταξη των Ρομά της περιοχής μελέτης στο «Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης Ελλήνων Ρομά», όπως αυτό παρουσιάστηκε στο Κεφάλαιο 3.3., από τα στοιχεία του Δήμου προκύπτει ότι, έχουν γίνει συνολικά 345 αιτήσεις για στεγαστικό δάνειο από Ρομά της περιοχής. Το 50% των αιτούντων, παρόλα αυτά, δεν μπορεί να διαθέσει όλα τα δικαιολογητικά που απαιτούνται για την έγκριση των αιτήσεών τους. Ο συνολικός αριθμός των μέχρι τώρα εγκρίσεων ενέρχεται σε 67. Παρακάτω ακολουθεί αντίστοιχο διάγραμμα.

Διάγραμμα 5-15: Στοιχεία αναφορικά με το Πρόγραμμα Στεγαστικής Δανειοδότησης

5.3.11. Φωτογραφικό Υλικό από τον οικισμό Βλυχού του Δήμου Μεγαρέων

Εικόνα 5-14: Κέλυφος τύπου ελενίτ στον οικισμό Βλυχού (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-15: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-16: Κέλυφος τύπου σπίτι (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-17: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-18: Κέλυφος τύπου σπίτι (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-19: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-20: Κέλυφος τύπου σπίτι με κεραμοσκεπή (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-21: Κέλυφος τύπου ελενίτ (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-22: Κέλυφος τύπου ελενίτ (βλ. Εικόνα 5-8) (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-23: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-24: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-25: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-26: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-27: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-28: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-29: Κέλυφος τύπου ελενίτ (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-30: Κέλυφος τύπου λυόμενο (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-31: Κέλυφος τύπου ελενίτ (Λήψη συγγραφέα)

Εικόνα 5-32: Κέλυφος τύπου παράγκας (Λήψη συγγραφέα)

6. Συμπεράσματα-Προτάσεις

Από τα στοιχεία της πανελλαδικής απογραφής του 2008, αλλά και της δειγματοληπτικής έρευνας πεδίου που πραγματοποίησε ο οργανισμός «Οικοκοινωνία» και αναλύονται στο 4ο κεφάλαιο, καθώς και από την περαιτέρω ανάλυση των συνθηκών του χώρου διαμονής των Ρομά στο Βλυχό Μεγάρων, όπως αυτές παρουσιάζονται στο 5ο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, αναδεικνύονται σημαντικές παράμετροι αναφορικά με την υφιστάμενη κατάσταση, τα προβλήματα και τις ανάγκες του πληθυσμού και τις συνθήκες διαβίωσής του, όσον αφορά κυρίως στα οικιστικά και ιδιοκτησιακά θέματα.

Στους χώρους διαμονής των Ρομά εμφανίζονται με διαφορετική συχνότητα και σε διαφορετική έκταση και ένταση, σημαντικά προβλήματα χωροθέτησης που προσδιορίζουν και τις μελλοντικές δυνατότητες χωρικής ενσωμάτωσης στον αστικό ιστό, προβλήματα ιδιοκτησίας, καθώς και πολύ σημαντικές ελλείψεις τεχνικής υποδομής και υπηρεσιών.

Πιο συγκεκριμένα, τα **σημαντικότερα προβλήματα** που προκύπτουν σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία, είναι τα παρακάτω:

- Μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού δεν έχει εξασφαλίσει ένα στοιχειώδες κατάλυμα και υγιεινές συνθήκες διαβίωσης.
- Οι μισοί περίπου από τους καταγεγραμμένους αμιγείς και μικτούς καταυλισμούς και τους οικισμούς λυομένων, καθώς και σημαντικό ποσοστό των γειτονιών βρίσκονται σε θέσεις ακατάλληλες για οικιστική χρήση.
- Σημαντικό ποσοστό καταυλισμών (ιδίως αμιγών) βρίσκονται σε θέσεις πολύ απομακρυσμένες ή αποκομμένες από τον αστικό ιστό, με αποτέλεσμα να αποκλείεται ή να δυσχεραίνεται η μελλοντική χωρική ενσωμάτωση.
- Η πλειοψηφία των αμιγών και μικτών καταυλισμών βρίσκονται σε θέσεις εκτός σχεδίου.
- Μεγάλο ποσοστό κελυφών που δε συνιστούν κανονική κατοικία, με αποτέλεσμα την ελλιπή πρόσβαση σε στοιχειώδεις τεχνικές υποδομές (υδροδότηση, ηλεκτροδότηση, αποχέτευση κλπ) απαραίτητες για την εξασφάλιση υγιεινών συνθηκών διαβίωσης.
- Ελλιπής κάλυψη από οδικό δίκτυο και τεχνικές υποδομές (υδροδότηση, ηλεκτροδότηση, αποχέτευση κλπ) των γειτονιών Ρομά που βρίσκονται σε υποβαθμισμένες περιοχές.

- Απουσία στοιχειωδών ανέσεων όχι μόνο στα κελύφη που δεν συνιστούν κανονική κατοικία (καλύβια, τσαντίρια), αλλά ακόμα και στα σπίτια, τα οποία αποτελούν συχνά εξέλιξη καλυβιών, αυθαίρετων κατασκευών κλπ.
- Υψηλοί δείκτες πυκνοκατοίκησης σε όλες τις περιπτώσεις χώρων διαμονής.
- Δράσεις αρμόδιων φορέων που χαρακτηρίζονται από προβληματικό και μη βιώσιμο σχεδιασμό.

Οι **βασικές προτεραιότητες** που τίθενται με βάση τις ανωτέρω διαπιστωμένες ανάγκες και προβλήματα του πληθυσμού, συνοψίζονται ως εξής:

- Στέγαση σε αυτοτελή οικόπεδα σε πυρήνες κατοικιών (οικισμούς) των άστεγων Ρομά, που διαβιούν σε αμιγείς ή/και μικτούς καταυλισμούς (παραπήγματα, καλύβες, σκηνές και σπίτια).
- Βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης σε υφιστάμενα κτίρια που χρησιμοποιούνται από τους Ρομά ως κατοικίες.
- Ενίσχυση των νοικοκυριών Ρομά που διαμένουν σε ιδιόκτητη κατοικία, αλλά αντιμετωπίζουν οξύ πρόβλημα χώρου και συνθηκών διαβίωσης.
- Βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης σε υφιστάμενους οικισμούς με παρεμβάσεις πολεοδομικού χαρακτήρα.
- Δημιουργία οργανωμένων εκτάσεων με στοιχειώδεις εγκαταστάσεις για την υποδοχή εποχιακών και διερχόμενων νοικοκυριών, όμορα στους νέους οικισμούς.
- Παρεμβάσεις στους χώρους διαμονής εποχιακών και διερχομένων για την εξασφάλιση στοιχειωδών υποδομών οργάνωσης στους χώρους προσωρινής διαμονής.
- Σύνδεση των οικισμών με τον οικιστικό και κοινωνικό ιστό της τοπικής κοινωνίας και επίλυση σοβαρών προβλημάτων που απορρέουν από τις κακές συνθήκες διαβίωσης (π.χ. θέματα υγείας).
- Κοινωνική και χωρική ένταξη των κοινοτήτων Ρομά στον υφιστάμενο ιστό, αναβάθμιση του περιβάλλοντος και εισαγωγή των αρχών της βιώσιμης οικιστικής ανάπτυξης.

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και την ικανοποίηση των παραπάνω προτεραιοτήτων προτείνονται τα παρακάτω **μέτρα**, τα οποία εν συνεχεία αναλύονται:

- ✓ **Μέτρο 1:** Χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός για ένταξη περιοχών σε σχέδιο πόλεως και οικιστική ανάπτυξη
- ✓ **Μέτρο 2:** Απόκτηση γης
- ✓ **Μέτρο 3:** Διαμόρφωση χώρων / υποδομών ομαδικής κατοίκησης
- ✓ **Μέτρο 4:** Δίκτυα υποδομής – Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου

Μέτρο 1: Χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός για ένταξη περιοχών σε σχέδιο πόλεως και οικιστική ανάπτυξη

Στόχοι του συγκεκριμένου Μέτρου αποτελούν η εξασφάλιση των απαιτούμενων προϋποθέσεων για τη δημιουργία σύγχρονων οικισμών συνδεδεμένων με τον αστικό ιστό, η διαμόρφωση των απαιτούμενων προϋποθέσεων πρόσβασης των οικισμών προς το κύριο οδικό δίκτυο και τη λειτουργική σχέση του προς οικοδόμηση χώρου με τον αστικό ιστό, η διαμόρφωση των εκτάσεων ως προς τα κριτήρια καταλληλότητας της θέσης, η χωροθέτηση των εκτάσεων των νέων ή υφιστάμενων οικισμών και η ένταξη τους στον ευρύτερο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, ο προσδιορισμός των υφιστάμενων δικτύων υποδομής και καθορισμός των απαραίτητων προς δημιουργία, καθώς και η δημιουργία των γραμμών σύνδεσης με το κύριο οδικό δίκτυο και τις λειτουργικές σχέσεις των νέων ή υφιστάμενων οικισμών με τον αστικό ιστό.

Οι στόχοι αυτοί μπορούν να υλοποιηθούν με τις παρακάτω δράσεις:

- Αποτυπώσεις των υφιστάμενων οικισμών και σύνταξη Κτηματολογίου.
- Αποτυπώσεις των προς πολεοδόμηση περιοχών και σύνταξη Κτηματολογίου.
- Χωροταξικές και Μελέτες Πολεοδόμησης στις θέσεις που θα έχει εξασφαλιστεί γη, για κάθε νέο οικισμό ή για επεκτάσεις υφιστάμενων οικισμών.

Στο πλαίσιο των προβλεπόμενων παρεμβάσεων θα διασφαλιστούν οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία σύγχρονων οικισμών συνδεδεμένων με τον αστικό ιστό και θα προσδιοριστεί η βέλτιστη κατανομή των χρήσεων των εκτάσεων και των δικτύων, καθώς και οι δυνατότητες πρόσβασης προς το κύριο οδικό δίκτυο και τη λειτουργική σχέση του προς οικοδόμηση χώρου με τον αστικό ιστό.

Μέτρο 2: Απόκτηση γης

Στόχοι του συγκεκριμένου Μέτρου αποτελούν η απόκτηση κατάλληλων εκτάσεων με τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη δημιουργία νέων και τη βελτίωση υφιστάμενων οικισμών, η εξεύρεση κατάλληλων θέσεων και εκτάσεων επί των οποίων να συναθροίζονται οι λύσεις όλων των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι οικισμοί (υψηλή οικιστική πυκνότητα, φυσική καταλληλότητα, ελλείψεις στοιχειωδών κοινωφελών χρήσεων, συμβατότητα χρήσεων, αποστάσεις από τον αστικό ιστό, όμορες ιδιοκτησίες, κοινωνική αποδοχή κλπ.), καθώς και η απόκτηση κατάλληλων εκτάσεων που είναι απαραίτητες για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης σε υφιστάμενους οικισμούς στους οποίους διαβιούν Ρομά.

Οι στόχοι αυτοί μπορούν να υλοποιηθούν με τις παρακάτω προτεινόμενες δράσεις:

- Εκπόνηση μελετών και έρευνες για τον εντοπισμό των κατάλληλων θέσεων.
- Πράξεις διοικητικού και νομοθετικού περιεχομένου για την παραχώρηση Δημόσιων εκτάσεων.
- Πράξεις διοικητικού και νομοθετικού περιεχομένου, εφ' όσον πρόκειται να γίνουν απαλλοτριώσεις.
- Σύνταξη Τεχνικών Σχεδίων (Αποτυπώσεις, Τοπογραφικά κ.λπ.) που απαιτούνται για τη διεκπεραίωση των διαδικασιών παραχώρησης, αγοράς, απαλλοτρίωσης.
- Ολοκλήρωση της διαδικασίας παραχώρησης, αγοράς, ή απαλλοτρίωσης.

Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου Μέτρου θα περιληφθούν όλες οι απαιτούμενες δράσεις που θα εξασφαλίσουν την απόκτηση των απαραίτητων και κατάλληλων εκτάσεων για τη δημιουργία νέων οικισμών και τη βελτίωση των υφιστάμενων.

Οι εκτάσεις αυτές, θα πρέπει να περιλαμβάνουν επιφάνειες απαραίτητες για την κατασκευή των κατοικιών, την κατασκευή των δικτύων και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου, την κατασκευή των κτιρίων που θα στεγάσουν κοινωνικές υποστηρικτικές υπηρεσίες, καθώς και επιφάνειες για τη δημιουργία οργανωμένων κατασκηνώσεων. Οι συμπληρωματικές εκτάσεις που θα προταθούν για απόκτηση θα πρέπει να εξασφαλίζουν την άρση των προβλημάτων που αναφέρθηκαν. Η αναγκαιότητά τους, δηλαδή, θα πρέπει να τεκμηριώνεται στον πολεοδομικό σχεδιασμό και να εξασφαλίζει την ελάττωση της οικιστικής πυκνότητας (περιπτώσεις εγκατάστασης αριθμού νοικοκυριών υψηλότερου από τα αποδεκτά βάσει πολεοδομικών και κοινωνικών προδιαγραφών), την επίλυση ιδιοκτησιακών προβλημάτων και τέλος, τη δυνατότητα κατασκευής των απαραίτητων υποδομών, δικτύων και λοιπών κοινωφελών χρήσεων, οι οποίες

θα υποδειχθούν από τον πολεοδομικό σχεδιασμό ως παρεμβάσεις βελτίωσης στους υφιστάμενους οικισμούς.

Μέτρο 3: Διαμόρφωση χώρων / υποδομών ομαδικής κατοίκησης

Στόχοι του συγκεκριμένου Μέτρου αποτελούν η προσφορά βασικής στέγης, ασφάλειας και σωστών οικιστικών συνθηκών για την αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής των Ελλήνων Ρομά και η δημιουργία νέων χώρων διαβίωσης σε καινούργιους οικισμούς, με προτεραιότητα στη δημιουργία νέων οικισμών για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης εκείνου του πληθυσμού που διαμένει στις πλέον ακατάλληλες συνθήκες (παραπήγματα, καλύβες).

Για την εκπλήρωση του στόχου προτείνονται:

- Δημιουργία νέων οικισμών με πλήρη υποδομή για τις περιπτώσεις οργανωμένων μόνιμων καταυλισμών ικανού μεγέθους, των οποίων η συνοχή αποτελεί προϋπόθεση για την οικονομική και κοινωνική επιβίωση των κατοίκων τους. Οι οικισμοί αυτοί θα πρέπει να καλύπτουν τις προϋποθέσεις για τη σταδιακή τους ένταξη στον οικιστικό ιστό (οικιστικά κατάλληλη θέση, κοντά στην υπάρχουσα οικιστική ανάπτυξη, σαφές πολεοδομικό καθεστώς, πλήρης υποδομή).
- Πολεοδομικές βελτιώσεις και αναπλάσεις στις οργανωμένες γειτονιές των οποίων η θέση είναι οικιστικά κατάλληλη. Οι παρεμβάσεις αυτές μπορούν να ενταχθούν στα προγράμματα των αρμόδιων Δήμων.
- Αναζήτηση στεγαστικών λύσεων στο υπάρχον στεγαστικό απόθεμα σε περιπτώσεις πολύ μικρών ομάδων αστέγων Ρομά, για τους οποίους δεν έχει νόημα η δημιουργία νέου οικισμού.
- Δημιουργία χώρων υποδοχής που εξασφαλίζουν υγιεινές συνθήκες διαβίωσης για τις ανάγκες των μετακινούμενων και εποχικά απασχολούμενων νοικοκυριών στις περιοχές όπου εκδηλώνεται αντίστοιχη ζήτηση.

Το ζήτημα της εδραιοποίησης είναι κεντρικό θέμα και πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα, εφόσον ο νομαδικός χαρακτήρας των αστέγων σκηνιτών Ρομά περιορίζεται διαρκώς και περισσότερο. Ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού είναι ήδη εδραιωμένο και εκφράζει την ανάγκη για οριστική και μόνιμη εγκατάσταση διεκδικώντας το δικαίωμα ιδιοκτησίας σε γη και κατοικία.

Η ομαδική κατοίκηση αναφέρεται στην απόδοση κοινωνικής κατοικίας σε ομαδική βάση στο επίπεδο, δηλαδή, μιας κοινότητας Ρομά, την οποία συνήθως συνδέει ευρεία οικογενειακή σχέση και σχέση συνοχής και αλληλεγγύης. Σε αυτήν την περίπτωση η διαφοροποίηση των συνθηκών

κατοίκησης και γενικά οι διαφορετικές τυπολογίες όπως έχουν καταγραφεί, απαιτούν πολλαπλότητα λύσεων.

Μέτρο 4: Δίκτυα υποδομής – Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου

Στόχοι του συγκεκριμένου Μέτρου αποτελούν η βελτίωση του οικιστικού περιβάλλοντος των υφιστάμενων οικισμών, καθώς και των περιοχών όπου συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός Ρομά, η κατασκευή όλων των απαραίτητων δικτύων υποδομών και έργων διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου, ο σχεδιασμός και η δημιουργία των απαραίτητων υποδομών και του περιβάλλοντος χώρου στους νέους και υφιστάμενους οικισμούς, που θα εξασφαλίσουν υγιεινές συνθήκες διαβίωσης, καθώς και η εξασφάλιση πλήρους λειτουργικότητας και σύγχρονων προδιαγραφών οικιστικής οργάνωσης στους νέους και υφιστάμενους οικισμούς.

Για το λόγο αυτό προτείνονται:

- Εκπόνηση Τεχνικών Μελετών (δικτύων, οδοποιίας, διαμόρφωσης περιβάλλοντος χώρου, κτλ.), για τα όλα τα έργα των αναπλάσεων, των δικτύων και της οδοποιίας.
- Κατασκευή ή/ και βελτίωση δικτύων (ύδρευσης, αποχέτευσης, ΔΕΗ, ΟΤΕ, κτλ.) με όλες τις απαιτούμενες συνδέσεις τους, για αύξηση της λειτουργικότητας του τόπου διαμονής.
- Κατασκευή ή/ και βελτίωση έργων οδοποιίας (εσωτερική, συνδέσεις με το υφιστάμενο οδικό δίκτυο, πρόσβασης στον οικιστικό ιστό, κτλ.), για εύκολη και ασφαλή προσβασιμότητα.
- Έργα περιβαλλοντικής και οικιστικής ανάπλασης στις υποβαθμισμένες ή παρακμάζουσες αστικές περιοχές όπου διαβιούν Ρομά, για βελτίωση της ποιότητας ζωής τους.
- Έργα δημιουργίας και αξιοποίησης ελεύθερων χώρων (χώροι πρασίνου, αθλοπαιδιών, παιδικές χαρές, κτλ.) με σημαντική αύξηση του αστικού πρασίνου και αναβάθμιση του δημόσιου χώρου, για δημιουργία προϋποθέσεων ελκυστικής διαμονής.
- Οργάνωση Υποδομών Κατασκηνώσεων για διερχόμενους πληθυσμούς.
- Παρεμβάσεις σε υφιστάμενες κατοικίες των Ρομά, για την αισθητική αναβάθμιση (π.χ. αναπλάσεις όψεων κτιρίων).

Η περιβαλλοντική και οικιστική ανάπλαση των οικισμών, καθώς και των περιοχών όπου διαβιούν μεγάλες κοινότητες Ρομά, είναι απαραίτητη για τη σύνδεση των οικισμών με τον οικιστικό και κοινωνικό ιστό της τοπικής κοινωνίας και την επίλυση σοβαρών προβλημάτων που απορρέουν

από τις κακές συνθήκες διαβίωσης (π.χ. θέματα υγείας).

Οι παρεμβάσεις στο δομημένο περιβάλλον των οικισμών Ρομά πρέπει να συνδυάζονται με την επίλυση του στεγαστικού προβλήματος και πρέπει να λάβουν χώρα στις περιοχές με τα εντονότερα προβλήματα. Οι εν λόγω παρεμβάσεις πρέπει να εστιάζουν στα ακόλουθα:

- ✓ Βελτίωση των υποδομών υφιστάμενων οικισμών σε ήδη διαμορφωμένες γειτονίες με αμιγή (εδραιωμένο) ή μικτό πληθυσμό Ρομά, οι οποίες συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις ενσωμάτωσής τους στον αστικό ιστό ή είναι ήδη ενταγμένες σε αυτόν, εμφανίζουν όμως εξαιρετικά σημαντικές ελλείψεις στον τομέα των υποδομών.
- ✓ Βελτίωση υφιστάμενων κατοικιών σε μεμονωμένα κελύφη, που αφενός εντάσσονται στον αστικό ιστό, αφετέρου έχουν ποιότητα κατασκευής και χαρακτηριστικά που επιτρέπουν ουσιαστική βελτίωση των στεγαστικών συνθηκών μέσω βελτιωτικών παρεμβάσεων.
- ✓ Οργάνωση των υποδομών κατασκηνώσεων σε μετακινούμενες οικογένειες για την εξασφάλιση χώρου προσωρινού καταλύματος με τις αναγκαίες υποδομές για προσωρινή διαμονή σε υγιεινές συνθήκες.

7. Βιβλιογραφία-Πηγές

- Άννα Λυδάκη, 2000, «Μπαλαμέ και Ρομά», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
- ΔΕΠΟΣ, 1999, «Μελέτη Σχεδίου Προγράμματος για την Αντιμετώπιση των Άμεσων Οικιστικών Προβλημάτων των Ελλήνων Τσιγγάνων», Αθήνα
- Δίκτυο POM, 2001, «Προτάσεις Πολιτικής για την Κοινωνική Ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων», Αθήνα
- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2001, «Η κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα», Αθήνα
- ΕΥΡΩΔΙΑΣΤΑΣΗ - ΟΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΑ, 2008, «Αποτίμηση των δράσεων που εντάσσονται στο Εθνικό Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα καθώς και άλλων δράσεων που αφορούν τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα», Αθήνα
- ΕΥΡΩΔΙΑΣΤΑΣΗ-ΟΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΑ, 2008, «Εκπόνηση Μελέτης για την Καταγραφή της Υφιστάμενης Κατάστασης των ΡΟΜΑ στην Ελλάδα, Απολογισμός Δράσεων και Εκπόνηση Σχεδίου Δράσης για την 4η Προγραμματική Περίοδο», Αθήνα
- Ινστιτούτο Τσιγγάνικων Μελετών Ελληνικού Χώρου, 2001, «Οι Τσιγγάνοι στο χώρο, στο χρόνο και στον πολιτισμό», Πετρούπολη
- Ιατροί του Κόσμου, 1999, «ROMEUROPE», Παρίσι
- Οικοκοινωνία, «Οι διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των Τσιγγάνων στην Ελλάδα: Μια ολιστική θεώρηση της κοινωνικής ένταξης», Θεσσαλονίκη
- Υπουργείο Εργασίας και κοινωνικών ασφαλίσεων, κοινοτική πρωτοβουλία employment, άξονας INTEGRA, Πανελλήνιο διαδημοτικό δίκτυο για την υποστήριξη των Ελλήνων Τσιγγάνων πολιτών δίκτυο POM, επιχειρησιακό πρόγραμμα MULTI ROMA ACTION HELLAS, Δεκ. 2000, «Πανελλήνια απογραφική μελέτη διερεύνησης κοινωνικών, οικιστικών συνθηκών και αναγκών των Ελλήνων Τσιγγάνων πολιτών», Αθήνα
- Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE), 2004, “Forced Evictions of Roma Communities in Greece in Relation to the Preparation of the Olympic Games”, Geneva
- Commission on Legal Empowerment of the Poor and United Nations Development Programme, 2008, “Making the law work for everyone”, New York

- Darren R. Thorne, 2008, *“The Right to Property as a Human Right”*, Bergen
- Economic Commission for Europe, 2008, *“Report on the Workshop on the Legal Empowerment of the Poor in the UNECE Region”*, Geneva
- Greek Helsinki Monitor, 2006, *“Greece: Continuing Widespread Violation of Roma Housing Rights”*, Αθήνα
- Paola Deda, 2008, *“Opening address to the Workshop on Legal Empowerment of the Poor in the UN ECE Region”*, Bergen
- Theodoros Alexandridis, 2008, *“Minorities and their access to land – the case of the Roma”*, Bergen
- World Organization Against Torture (OMCT) , 2002, *“Greece: Evictions of Roma as part of the Preparation for the 2004 Olympic Games”*, Bruxelles
- World Organization Against Torture (OMCT) , 2004, *“The Roma in Greece and the preparation of the 2004 Olympic Games: ongoing violations of the right to adequate housing: A compilation of OMCT’s interventions on violations of the Roma’s right to adequate housing in Greece (2001 – 2004)”*, Bruxelles

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Ι: Αποτελέσματα Καταγραφής Χώρων Διαμονής Ρομά 2008-Συγκριτικά Στοιχεία 1998 (Πηγή: Οικοκοινωνία, 2008)

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008				ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998						
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα	
Δράμας	Δράμας	Φιλίππου	30	52	350			18	16	80	7	70	
		Σπάρτακου	55	63	207								
		Αμπελόκηποι	15	50	150								
	Καλαμπακίου	Π.Σφαγεία						25	6	29	25	130	
Έβρου	Αλεξανδρούπολη	Αβαντος	1500	1500	3500	30	150						
	Διδυμοτείχου		210	200	800								
		Βορ.Περιφερ.							40			40	
		Βρανά							110	110			
		Λεωνίδου							250	250			
		Βυζαντ.Κάστρο							80	80			
		Διάσπαρτοι							20	20			
	Μεταξάδων	Ν.Ο. Πολιάς	24	50	200								
	Ορεστιάδας		160	180	1040	30	210						
	Τυχερού												
Τριγώνου	Κομάρων	5	10	30									
Ξάνθης	Βιστωνίδας	Διομήδειας	20			20	100						
		Σέλινου	3	3	12								
		Κάτω Πολύσιτο	12	12	48								
		Παλ. Κατραμίτσι	5	5	25								
		Κουτσού-	6	6	20								

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008					ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998					
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα	
		Μαχαλάς											
		Γενισέας	10	10	80								
		Βαφέικα	6	6	24								
		Σιδινής	2	2	10								
		Αλκυόνης	3	3	15								
		Ξάνθης	Δροσερό	700	700	3500	10	100	500	500	3000		
		Κιμμέρια							62				
Ροδόπης	Κομοτηνής	Αλάν-Κογιούν	350	400	1300								
		Αδριανουπόλεως						50	50	250			
		Ηφαιστος						500	250	1250			
	Σαπών	Μαχαλάς	150	210	850	46	186						
	Αιγείρου		73	73	291	20	80						
Καβάλας	Χρυσούπολης	Προάστειο	11	10	50			10	10	60	15	70	
		Δεκαπέντε	4	4	13								
	Ερατεινού		15	15	75			40	10	60	30	150	
	Κεραμωτής	Νέας Καρυάς	45	45	200			140	60	250	80	500	
	Χαϊδευτού							21	21	150			
	Χρυσούπολης - Χρυσοχωρίου	Βουλιαγμ-Κολωνάκι	76	91	320			47	50	250	4	12	
	Κεραμωτής	Πηγών	50	50	190			50	50	270	15	80	
	Πιερέων												

		2008					ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998					
Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί	
				Οικογέ νειες	Άτομα	Οικογέ νειες	Άτομα		Οικογέ νειες	Άτομα	Οικογέ νειες	Άτομα
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. Α.Μ.Θ.			3540	3750	13300	156	826	1901	1545	5649	216	1012
Ημαθίας	Ειρηνούπολης	Ροδινά	11	11	54			9	9	50		
	Απ.Παύλου	Κάτω Λειβαδιά	75	75	305							
		Μακροχώρι	15	15	70							
	Πλατέος	Παλαιόχωρα	60	60	300	6	30					
		Λιανοβέργι	20	30	150							
		Παλαιοχώρι	10	5	35							
	Αντιγονιδών	Κεφαλοχώρι	20	20	90							
	Αλεξάνδρεια	συν.Αγ.Γεωργίου	250	250	1700			400	400	2500		
	Βέροιας	εντός ιστού						150	150	750		
Θες/κης	Αξιού	Κυμίνων	40	60	300			100	100	500		
	Σταυρούπολη	Ισραηλ.Νεκροτ.	5	10	30							
	Χαλάστρας	Χαλάστρα	40	35	120			50	30	120	10	40
	Εχεδώρου							150	100	500	50	200
	Μενεμένης	Δενδροπόταμος	500	500	3000			24	24	130		
	Καλαμαριάς	Φοίνικας-Carrefour	15	15	66			50	25	125	25	125
	Ν. Μαλγάρων							50	50	250		
	Χαλκηδόνας							120	100	500	20	100
Πέλλας	Σκύδρας	4 Δ.Δ.										
	Γιαννιτσών	Μελίσσι						20	15	150		

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	Κελύφη	2008				ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998				
				Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Εδραιωποιημένοι			Εποχικοί	
				Οικογέ νειες	Άτομα	Οικογέ νειες	Άτομα	Κελύ φη	Οικογέ νειες	Άτομα	Οικογέ νειες	Άτομα
	Μεγ.Αλεξάνδ ρου	Καριώτισσα						4	2	20	2	20
Πιερίας	Κατερίνης	Περιοχή Πέλεκα	80	80	350	10	50					
		Καλλιθέα						5	5	80		
	Κορινού	Κορινού	6	6	30							
Σερρών	Ηράκλειας	Ηράκλεια	12	15	90			35	25	200	7	35
		Ποντισμένο	9	10	60							
	Τραγίλου	Μαυροθ.- Πύργος	30	30	120							
	Λευκώνα		1	2	10			6			6	
	Ευκαρπίας	Αποθ.Κακαρ άντζα						10			10	50
	Σερρών	Τερ.Μεσολο γγίου						32	15	75	17	85
		Νεόκτ.Φλωρί νης						150	150	750		
		Αλί Μπέι Κιόι						250	250	1300		
Κιλκίς	Γουμένισσας									300		
	Μυριοφύτου									1300		
	Μουριών	Πλατανιές								110		
		Λιθωτό								70		
Χαλκιδική ς												
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ			1199	1229	6880	16	80	1615	1450	9780	147	655
Καστοριάς	Κορεστίων	Μακροχώρι						5			5	30
	Αγ. Τριάδος	Τσάκονη						10			10	30

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008					ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998				
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί	
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα
Κοζάνης	Πτολεμαΐδα	Εργ.Κατ-Γυμναστ.						12	2	12	10	50
		ΤΕΛ						25	5	35	20	100
		Άνω Πόλη	26	26	120							
	Κοζάνης	Δ.Δ. Πετρανίων	2	2	10							
		Κοζάνη-Ι.Μ.Αναλήψεως	2	2	10							
Φλώρινας	Φλώρινα	Τσιφλίκι	29	180	450			28	65	400		
Γρεβενών												
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ			59	210	590	0	0	80	72	447	45	210
Καρδίτσας	Ιτάμου	Γύφτικα	15	11	50							
	Σοφάδων	Παλ.οικισμός	400	400	1782	10	35	350	350	3000	20	150
		Νέος Οικισμός	92	91	450	3	20					
	Καρδίτσας	Μαυρικά	220	220	1000			100	100	600		
Λάρισας	Λάρισας	Νέα Σμύρνη	2000	1500	4000	500	1000	360	360	3100		
	Γιάννουλης	16άρια-Θρακών	5	8	50			38	35	200	14	100
	Τυρνάβου	Κριτίρι						150	150	950	70	400
	Φαρσάλων	Τσιγγάνικα	125	200	1000	30	150	150	200	1000	110	550
Μαγνησίας	Βόλου	Αγ. Παρασκευή	150	100	500	50	150	70	70	350		
		Νεάπολη	23	23	150							
	Νέας Ιωνίας	Αλιβέρι-Ευαγγελίστρια						950	500	2500	340	1500

		2008						ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998					
Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα	
Τρικάλων	Τρικκαίων	Κηπάκι	135	170	1100	5	30	40	40	180	50	150	
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ			3165	2723	10082	598	1385	2208	1805	11880	604	2850	
Πρέβεζας	Πρέβεζας	Μύτικας-ΒΙΠΕ	9	9	49			10	10	50			
	Λούρου		7	7	80								
	Φιλιππιάδος	Ελευθεροχώρι	13	13	80								
Άρτας	Άρτας	Τσιγγάνικα						36	19	129	17	115	
Ιωαννίνων	Περάματος	Φιλοθέη-Νέα Ζωή						100	100	800			
Θεσπρωτίας													
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΗΠΕΙΡΟΥ			29	29	209	0	0	146	129	979	17	115	
Αιτωλ/νίας	Αιτωλικού	Δημ. Στάδιο	70	70	350	5	30	38	40	350			
		Αντλιοστάσιο						17	17	100			
		Φοινικιά						12	2	10	14	100	
	Αγρινίου	Εθν. Στάδιο	29	35	170	5	30	30	30	250			
		Τέρμα Σπάρτης	39	45	245			22	22	170			
		Οριζόμυλοι-Λαγκαδιά	17	20	70			46	46	350			
		Τέρμα Κυριαζή	15	15	65								
		Γιαννούζι-συν.Ελευθ.	10	10	45								
		Αεροδρόμιο						30	30	250			
		Οδ. Λεύκας						6	6	40			
	Ανακτορίου	Αγ. Νικόλαος	16	8	70	8	60						

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008					ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998					
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα	
	Μεσολογγίου	Ευηνοχώρι	30	30	200			48	60	500			
		Ταμπακαριά	179	170	1300								
	Ναυπάκτου	Καμίνι Σκα	18	22	110			15	15	100			
		Πούντος Σκα	8	15	120								
		Σκαρπιοράχη	9	15	110								
	Νεάπολης	Μεγάλη Χώρα	15	18	90								
	Αντιρρίου	Νερομάνα						25	25	250			
		Πατρινά	13	9	80								
		Γήπεδο	2	3	20								
		Μολύκρειο-Άνω Πλατανίτης	2	2	25								
	Οινιάδων	Νεοχώρι-Μαγούλα	22	22	128			14	14	100			
	Ινάχου												
Αχαΐας	Δύμης	Κάτω Αχαΐα-Παναγίτσα	400	400	2200			154	150	2600			
		Κάτω Αχαΐα-Πίσω Συκέα	50	50	350								
	Διακοπτού	Ελίκη	9					3	13				
	Μόβρης	Σαγέικα	118	118	600			6	6	50			
	Πατρέων	Μακρυγιάννη-π.Γλαύκος						4	4	30	4	30	
		Αγ. Αικατερίνη - Αγυιά											

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008				ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998					
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί	
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα
	Βραχνείκων		45	65	400	15	70					
	Αιγίου											
	Ρίου	Κάτω Καστρίτσι	15	18	82	3	15					
	Συμπολιτείας	Ροδοδάφνης - Μπακαρέτσο	9	8	40	5	25					
	Φαρρών	Φαρρές	4	4	25							
		Χαλανδρίτσα -Κέντρο υγείας	4	3	20	1	4					
		Βασιλικό	7	7	35							
		Σταροχώρι	5	5	30							
	Παραλίας											
Ηλείας*	Αμαλιάδος	Παπακαυκά	317	317	1242							
		Τσιχλέικα	34	34	120							
		Κέντρο	93	93	481							
	Ανδραβίδας											
	Γαστούνης	Πηγαδάκια	54	54	325							
	Πύργου	Πάροδος Αλφειού	20	20	105							
		Λαμπέτι	20	30	100							
		Λαμπετίου - Βούρτζη	7	7	40							
		Μυρτιά-Καταυλ. Ερμής	9	9	45							

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008					ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998					
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα	
		Αγ. Γεώργιος	7	7	25								
		Λαστέϊκα - Σταθμός	5	5	20								
		Κεραία	10	10	40								
		Βίλια	15	25	150								
		Τέρμα Αλφειού	25	30	160								
		Κολιρέϊκες παράγκες	10	15	80								
	Τραγανού		115	90	360	40	200						
Ευρυτανία													
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ			1901	1933	10273	95	447	467	467	5150	18	130	
Αργολίδος	Άργους	Νέος Κόσμος & Ξηρόβρυση	15	30	70			9	9	65			
	Ν. Τίρυνθας	Κουφάκη	20	10	60	10	60						
	Νέας Κίου	Πάνιτσα						8	8	80			
	Ναυπλίου	Καρακάξα						20	20	180			
		Γλυκειά						12	7	55	5	40	
	Μιδέας	οδ. Αγ. Τριάδας- Πουλακ.						15	15	100	7	60	
Αρκαδίας	Τρίπολη	Αγ. Χαράλαμπος						5	5	22			
		Νεοχώρι						55	5	22	50	200	
Κορινθίας	Ζευγολατιού	Κυρά Βρύση - Νταμάρι						35	35	200	10	60	

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008					ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998				
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί	
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα
		Μαγκανέικα						20	20	100	4	22
		Ποτάμι- Βαρβιτσιώτη						6	5	35		
	Κορινθίων	Κάτω Εξαμίλια	165	150	500	100	300	60	50	250	10	50
	Ξυλοκάστρου	Καμάρι- Σωτηρούλα	5	6	17			8	4	25	4	45
		Καμάρι - Κολώνες	14	14	48	4	20					
		Μελίσσι						8	8	45		
	Βέλου							10	5	30	5	25
		Ταρσινά- Πέρα Μεριά						10	8	65	2	20
	Αγ. Θεοδώρων											
Λακωνίας	Βοΐων	Μανωλαριάνα	4	4	26							
	Σκάλας	Γεφυρα Βασιλοποτάμου	30	30	150							
	Σπαρτιατών	Γέφυρα Ευρώτα						25	25	200	30	250
	Φαρίδος	Ξηροκάμπι- Αλώνια	4	2	10	2	10					
		Παλαιοπαναγιά	5	3	9	2	10					
		Τραπεζοντή	12			4	40					
Μεσσηνία	Καλαμάτας*	Αγ. Τριάδα						30	20	150	20	150

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008				ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998					
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί	
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα
Σ												
		ΒΙΠΕ Σπερχογείας						50	20	140	30	210
	Μεσσήνης	σε 3 θέσεις						85	40	280	75	530
	Γαργαλιάνων	Λιβάρτζι	4	4	25							
	Θουρίας	Καμάρι	2	2	20							
	Μελιγαλά	Κοτρωνάκι	8	8	43			16	5	43	12	70
	Φιλιατρών	Αγ. Αμπελιώτισσα						17	13	80	4	30
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ			288	263	978	122	440	504	327	2167	268	1762
Βοιωτίας	Θηβαίων	Πυρί	111	110	500	17	100	17	17	120	1	5
		Σιδ. Σταθμός						25	25	175	3	13
	Αλιάρτου	Καρπενησιώτικα	60	50	253	10	61	17			17	
	Λεβαδέων	κάτω από το DIA	8	5	30	6	35					60
			50									
		Ρωμείο	7	7	30							
	Ορχομενού	συν. Δραγάτσουλα	188	186	928	2	12	280	280	2000		
Ευβοίας*	Ιστιαίας	Ξηριάς						18	8	50	10	60
	Μεσσαπίων	Καστέλλα- Γέφυρα	90	100	300	20	60	30	20	100	25	200
	Χαλκίδας	Χαραυγή	20	20	80			80	80	1000		
		Χαλκιδικής - συν Ε	25	30	300	15	60					

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008				ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998					
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί	
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα
		Αλατσάτα - συν Ζ	15	15	65							
	Ερέτριας											
Φθιώτιδας**	Λαμίας	Πλατανάκι	55	55	250							
		Βαλόγουρνα	20	20	150							
		Ξηριάς - Αγ. Θεόδωροι - Γύφτικα										
	Αταλάντης	Αγριλιά	30	30	180							
Φωκίδας	Αμφισσας	Περιφερειακή οδός	8	8	43			28	20	210	8	90
		Καινούριο κτήμα	10	12	45	6	20					
		Θέση Κάμινος	9	9	36							
		Χάρμαινα	14	14	58							
		Διάσπαρτοι	13	17	80			9	13	80		
	Ευπαλίου	Πάνω πλατεία						2	2	5		
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ			733	688	3328	76	348	506	465	3740	64	428
Αθηνών	Αγ. Βαρβάρας*	εντός οικισμού										
	Αγ. Αναργύρων	διάσπαρτοι										
	Περιστερίου**	διάσπαρτοι										
	Χαλανδρίου	Νομισματοκο							40	150		

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008				ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998						
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα	
		πείο											
	Αμαρουσίου	ΟΑΚΑ							15				
Πειραιώς	Πειραιώς	Ποταμός Κοφιωνος											
	Δραπετσών	διάσπαρτοι											
	Κορυδαλλός	διάσπαρτοι	20	20	100								
		Σχιστό	20	20	100								
	Σαλαμίνας	Αγ. Αντώνιος	19	25	125								
Ανατ. Αττικής	Αχαρνών	Λουτρό						12	12	60			
		Σιδ. Σταθμός						15	15	100			
		Αυλιζα***	107	117	713			350	400	2300	100	500	
	Σπάτων	Ασύρματος						12	10	50			
	Κρωπίας	Κουπί	46	46	200								
Δυτ. Αττικής	Άνω Λιοσίων	Κέντρου, Αγ. Γιάννη κλπ						378	378				
		Αγ. Γεωργίου	166	57	613	108	1252						
		ΟΔΔΥ						17	17				
		Χωματερή						61	61				
	Ζεφυρίου	Αγ. Φανούριος	28	28	160								
		Λίμνη						326	326				
	Μεγάρων	Βλυχός						265	265				
	Ασπροπύργου	Νέα Ζωή - ΒΙΟΠΑ						199	199				
		ΒΙΟΠΑ						20	20				

Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	2008				ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998						
			Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα	
	Μάνδρας	Ξεροπήγαδο						19	21				
	Ελευσίνας	Παπακώστα						8	8				
ΣΥΝΟΛΟ ΝΟΜΟΥ ΑΤΤΙΚΗΣ			406	313	2011	108	1252	1682	1787	2660	100	500	
Κέρκυρας	Παρελίων	Λιβάδι Ρόππα	38	35	200			25	26	151			
		Αγ. Ιωάννης-Βασιλικά	5	5	20			2	2	20			
		Ξενοδο. Βλαδίμηρος						4	7	23			
	Αχιλλείων	Βιρός						1	1				
	Μελιτειέων	Χλομό						1	2	8			
	Λευκιμμαίων	Λευκίμμη-Μπαστιάτικα						1	1	7			
	Κέρκυρα	Νέο Λιμάνι											
Κεφαλληνί ας	Αργοστολίου	Κρασιά	12	13	80	6	25	9	9	56	8	70	
	Ληξουρίου	Κέντρο - Στρατώνας						2	2	23			
Λευκάδος	Λευκάδας	Αλυκές	12	12	83	4	20						
	Ελλομένου	Βλυχός - Ξέρα	1	1	6			3	3	28			
Ζακύνθου													
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ			68	66	389	10	45	48	53	316	8	70	
Λέσβου	Μυτιλήνης	Καρά Τεπέ						200	300				
	Γέρας												
Σάμου	Καρλοβασιίου		20	20	100	10	50						
Χίου													

		2008						ΔΕΠΟΣ-ΝΕΛΕ 1998				
Νομός	Δήμος	ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί		Κελύφη	Εδραιωποιημένοι		Εποχικοί	
				Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα		Οικογένειες	Άτομα	Οικογένειες	Άτομα
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ			20	20	100	10	50	200	300	0	0	0
Δωδεκανήσου	Ρόδου	Καρακόνερο						55	60		20	
	Πεταλούδων	Σιγινκούρι-Κάστρο	30	30	250							
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ			30	30	250	0	0	55	60	0	20	0
Ηρακλείου	Ν. Αλικαρνασσού	2 Αοράκια	149	149	528			92	60	400	40	300
Χανίων	Ελ. Βενιζέλου	Νεροκούρου-εθν. Οδός	12	12	56							
		Μουρνιές-Αγ. Δέκα	4	4	19							
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦ. ΚΡΗΤΗΣ			165	165	603	0	0	92	60	400	40	300
ΣΥΝΟΛΟ			11603	11419	48993	1191	4873	9504	8520	43168	1547	8032

Πίνακας II: Συσκευές και Ανέσεις που υπάρχουν στην Κατοικία ανά Τύπο Κελύφους και Τυπολογία Οικισμού (Πηγή: Οικοκοινωνία, 2008)

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ	ΟΙΚΙΑΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΤΥΠΟΣ ΚΕΛΥΦΟΥΣ					ΣΥΝΟΛΟ
		ΣΠΙΤΙ	ΚΑΛΥΒΙ, ΠΑΡΑΓΚΑ	ΤΣΑΝΤΙΡΙ	ΛΥΟΜΕΝΟ	ΆΛΛΟ	
ΑΜΙΓΗΣ	Ηλεκτρικό Ψυγείο	18	26	1	14	2	61
		90,0%	66,7%	50,0%	100,0%	50,0%	
	Ηλεκτρικός Φούρνος	2	1	0	2	0	5
		10,0%	2,6%	,0%	14,3%	,0%	
	Ηλεκτρική Εστία	1	0	0	1	0	2
		5,0%	,0%	,0%	7,1%	,0%	
	Πετρογκάζ	18	36	1	13	4	72
		90,0%	92,3%	50,0%	92,9%	100,0%	
	Ζεστό νερό	1	0	0	0	0	1
		5,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	
	Κρύο νερό	17	12	1	9	3	42
		85,0%	30,8%	50,0%	64,3%	75,0%	
	Νιπτήρας	3	2	0	4	0	9
		15,0%	5,1%	,0%	28,6%	,0%	
	Ντουζιέρα	0	0	0	2	0	2
		,0%	,0%	,0%	14,3%	,0%	
	Μπανιέρα	2	0	0	0	0	2
		10,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	
	Λεκάνη τουαλέτας	2	6	0	4	4	16
		10,0%	15,4%	,0%	28,6%	100,0%	
Τηλεόραση ασπρόμαυρη	1	6	1	5	0	13	
	5,0%	15,4%	50,0%	35,7%	,0%		
Τηλεόραση έγχρωμη	12	19	0	9	4	44	
	60,0%	48,7%	,0%	64,3%	100,0%		
Τηλέφωνο σταθερό	0	0	0	1	0	1	
	,0%	,0%	,0%	7,1%	,0%		
Τηλέφωνο κινητό	13	18	0	5	4	40	
	65,0%	46,2%	,0%	35,7%	100,0%		
Πλυντήριο ρούχων	1	8	0	2	2	13	
	5,0%	20,5%	,0%	14,3%	50,0%		
Total	20	39	2	14	4	79	
ΜΙΚΤΟΣ	Ηλεκτρικό Ψυγείο	53	21		2		76
		98,1%	55,3%		100,0%		
	Ηλεκτρικός Φούρνος	25	2		0		27
		46,3%	5,3%		,0%		
	Ηλεκτρική Εστία	10	4		0		14
		18,5%	10,5%		,0%		
	Πετρογκάζ	31	34		2		67
		57,4%	89,5%		100,0%		
	Ζεστό νερό	27	1		0		28
		50,0%	2,6%		,0%		
	Κρύο νερό	45	17		2		64
		83,3%	44,7%		100,0%		
Νιπτήρας	39	6		2		47	
	72,2%	15,8%		100,0%			
Ντουζιέρα	23	0		2		25	
	42,6%	,0%		100,0%			

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ	ΟΙΚΙΑΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΤΥΠΟΣ ΚΕΛΥΦΟΥΣ					ΣΥΝΟΛΟ
		ΣΠΙΤΙ	ΚΑΛΥΒΙ, ΠΑΡΑΓΚΑ	ΤΣΑΝΤΙΡΙ	ΛΥΟΜΕΝΟ	ΆΛΛΟ	
	Μπανιέρα	17	0		0		17
		31,5%	,0%		,0%		
	Λεκάνη τουαλέτας	29	6		2		37
		53,7%	15,8%		100,0%		
	Τηλεόραση ασπρόμαυρη	2	9		0		11
		3,7%	23,7%		,0%		
	Τηλεόραση έγχρωμη	46	13		2		61
		85,2%	34,2%		100,0%		
	Τηλέφωνο σταθερό	13	1		0		14
		24,1%	2,6%		,0%		
	Τηλέφωνο κινητό	33	19		0		52
		61,1%	50,0%		,0%		
	Πλυντήριο ρούχων	35	2		0		37
		64,8%	5,3%		,0%		
	Καλοριφέρ	4	0		0		4
		7,4%	,0%		,0%		
	Η/Υ	1	0		0		1
	1,9%	,0%		,0%			
Total	54	38		2		94	
ΓΕΙΤΟΝΙΑ	Ηλεκτρικό Ψυγείο	47	6		10	0	63
		97,9%	66,7%		100,0%	,0%	
	Ηλεκτρικός Φούρνος	40	2		1	0	43
		83,3%	22,2%		10,0%	,0%	
	Ηλεκτρική Εστία	26	1		3	0	30
		54,2%	11,1%		30,0%	,0%	
	Πετρογκάζ	24	9		6	1	40
		50,0%	100,0%		60,0%	100,0%	
	Ζεστό νερό	35	2		8	0	45
		72,9%	22,2%		80,0%	,0%	
	Κρύο νερό	39	2		9	0	50
		81,3%	22,2%		90,0%	,0%	
	Νιπτήρας	40	4		9	0	53
		83,3%	44,4%		90,0%	,0%	
	Ντουζίέρα	32	1		7	0	40
		66,7%	11,1%		70,0%	,0%	
	Μπανιέρα	23	1		0	0	24
		47,9%	11,1%		,0%	,0%	
	Λεκάνη τουαλέτας	39	4		6	0	49
		81,3%	44,4%		60,0%	,0%	
	Τηλεόραση ασπρόμαυρη	4	1		2	0	7
		8,3%	11,1%		20,0%	,0%	
	Τηλεόραση έγχρωμη	44	8		7	1	60
	91,7%	88,9%		70,0%	100,0%		
Τηλέφωνο σταθερό	9	1		3	0	13	
	18,8%	11,1%		30,0%	,0%		
Τηλέφωνο κινητό	40	6		6	0	52	
	83,3%	66,7%		60,0%	,0%		
Πλυντήριο ρούχων	39	3		2	0	44	
	81,3%	33,3%		20,0%	,0%		
Καλοριφέρ	9	0		1	0	10	
	18,8%	,0%		10,0%	,0%		

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ	ΟΙΚΙΑΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΤΥΠΟΣ ΚΕΛΥΦΟΥΣ					ΣΥΝΟΛΟ
		ΣΠΙΤΙ	ΚΑΛΥΒΙ, ΠΑΡΑΓΚΑ	ΤΣΑΝΤΙΡΙ	ΛΥΟΜΕΝΟ	ΆΛΛΟ	
	Η/Υ	3	0		0	0	3
		6,3%	,0%		,0%	,0%	
	Total	48	9		10	1	68
ΝΕΟΣ ΤΥΠΟΣ	Ηλεκτρικό Ψυγείο	16	0		13		29
		100,0%	,0%		92,9%		
	Ηλεκτρικός Φούρνος	15	0		10		25
		93,8%	,0%		71,4%		
	Ηλεκτρική Εστία	12	0		0		12
		75,0%	,0%		,0%		
	Πετρογκάζ	11	1		6		18
		68,8%	100,0%		42,9%		
	Ζεστό νερό	15	0		9		24
		93,8%	,0%		64,3%		
	Κρύο νερό	16	1		14		31
		100,0%	100,0%		100,0%		
	Νιπτήρας	1	0		14		15
		6,3%	,0%		100,0%		
	Ντουζιέρα	2	0		13		15
		12,5%	,0%		92,9%		
	Μπανιέρα	16	0		1		17
		100,0%	,0%		7,1%		
	Λεκάνη τουαλέτας	15	0		13		28
		93,8%	,0%		92,9%		
	Τηλεόραση ασπρόμαυρη	3	1		3		7
		18,8%	100,0%		21,4%		
	Τηλεόραση έγχρωμη	13	0		11		24
		81,3%	,0%		78,6%		
	Τηλέφωνο σταθερό	4	0		5		9
		25,0%	,0%		35,7%		
	Τηλέφωνο κινητό	15	0		8		23
	93,8%	,0%		57,1%			
Πλυντήριο ρούχων	13	0		7		20	
	81,3%	,0%		50,0%			
Καλοριφέρ	14	0		0		14	
	87,5%	,0%		,0%			
	Total	16	1		14		31